

**T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
CUMHURİYET TARİHİ BİLİM DALI**

**1989 BULGARİSTAN GÖÇMENLERİNİN YEREL
KÜLTÜRE VE TARİHE İLİŞKİN ALGILARI**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Gülsevin GÜLER

**Danışman :
Yrd. Doç. Dr. İsmail SELİMOĞLU**

BURSA, 2014

TEZ ONAY SAYFASI

Sosyal Bilimler Enstitüsü

22

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

TARİH
Çalışma Yeri Tarihi
Gözetim Gözet
"1989 Bulgaristan Göçmenlerin Yerel Kültür ve Turizm Alanları"
konulu (Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik)
Tezi/Çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, 08/07 2014 günü 12.00.00 saatleri arasında
yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının
Başarılı (başarılı/başarısız) olduğuna Oybirliğiyle (oybirliği/oy çokluğu)
ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Y. Doç. Dr. İsmail Selimoğlu

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Prof. Dr. Feridun Yılmaz

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Prof. Dr. K. Ziya Paş

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

8.7.2014

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	: Gülsevin Güler
Üniversite	: Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: Tarih
Bilim Dalı	: Cumhuriyet Tarihi
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: VIII +
Mezuniyet Tarihi	: .... / .... / 20.....
Tez Danışmanı	: Yrd. Doç. Dr. İsmail Selimoğlu

1989 BULGARİSTAN GÖÇMENLERİNİN YEREL KÜLTÜRE VE TARİHE İLİŞKİN ALGILARI

20. yüzyılın en büyük göç hareketlerinden biri 1989'da Bulgaristan'dan Türkiye'ye gerçekleştirilen zorunlu göç olayıdır. 1984-1985 yıllarında Türkler'e karşı başlatılan zora ve baskıya dayalı sosyal, dini ve kültürel alandaki asimilasyon politikası ve isimlerinin değiştirilmesi olayları 1989 yılında Türkiye'ye gerçekleştirilen göç ile son bulmuştur. Bursa göç alan bir kent olarak, 1989 yılında en çok göçün gerçekleştiği kent olmuştur. Buna , Bursa'da daha önce Bulgaristan'dan göç eden akrabaların sayısının fazla olması, gelen göçmenlere sağlanan iş imkanları ve yaşam koşulları eklenebilir.

Bu çalışmada, 1989 yılında Türkiye'ye gelen göçmenlerin Bulgaristan'da kendi tarih ve kültürleri ile ilgili algıları derinlemesine görüşme teknikleri kullanılarak ölçülmeye çalışılmıştır. Araştırmanın örneklemini, 1989 yılında Bulgaristan'dan Bursa'ya göç eden ve Bulgaristan'da eğitim görmüş, Türkiye'de eğitim almamış kişiler oluşturmaktadır. Görüşmeler, Bulgaristan'ın Kırcaali, Filibe, Şumnu, Sliven, Rusçuk illerinden göç eden 30 kişi ile gerçekleştirilmiştir.Çalışmada, konuyla ilgili kitaplar, görüşme yapılan kişilerin anlatımları, Bursa'daki yerel gazetelerden Olay, Bursa Hakimiyet, Hakimiyet gazeteleri taranarak kaynak olarak kullanılmıştır. Birinci bölümde, araştırmanın konusu, amaçları, önemi, verilerin toplanması, kullanılan yöntem ve teknikler ile ilgili bilgiler yer almaktadır. İkinci bölümde literatür bilgisi verilmiştir. 1984 yılından sonra yürütülen asimilasyon faaliyetleri, Bulgaristan'da Türkler'in isimlerinin değiştirilmesi olayları anlatılmıştır. Verilen ulusal ve uluslararası tepkiler, 1989 Bulgaristan'dan Türk göçü, Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin Bursa'ya yerleştirilmesi istihdamı, verilen eğitim ve yapılan yardımlardan bahsedilmiştir. Üçüncü bölümde, elde edilen bulguların değerlendirmesi yapılmıştır.

Anahtar sözcükler: Zorunlu göç, 1989 göçü, Bulgaristan Türkleri, kültürel kimlik, asimilasyon, soykırım, Bursa

ABSTRACT

Name and Surname : Gülsevin GÜLER
University : Uludağ University
Institution : Social Science Institution
Field : History
Branch : Republican Period
Degree Awarded : Master / PhD
Page Number : X +
Degree Date : .... / .... / 2014
Supervisor : Yrd. Doç. Dr. İsmail Selimoğlu

1989 BULGARIAN IMMIGRANTS PERCEPTION ON LOCAL CULTURE AND HISTORY

One of the 20th century's greatest migration from Bulgaria to Turkey in 1989, forced migration is performed. Have launched against the Turks in the years 1984-1985 and oppression based on social, religious and cultural assimilation policy and the changing of the names of the events held in Turkey in 1989 ended with the migration. Bursa migration as a city in 1989, the city has been the most migration takes place. However, in Bursa before large numbers of relatives who emigrated from Bulgaria, to be provided to migrants job opportunities and living conditions can be added.

In this study, immigrants from Turkey in 1989 in Bulgaria perceptions about their history and culture to be measured using techniques have been studied in-depth interviews. Sample of the study, who emigrated in 1989 from Bulgaria and Bulgaria had been trained in Bursa, Turkey constitute the uneducated people. Interviews, Bulgaria's Kardzhali, Plovdiv, Shumen, Sliven, Ruse was conducted with 30 people who migrated from the provinces.

In this study, the relevant books, descriptions of persons interviewed in Bursa Bursa Domination local newspapers and newspaper scanning the event was used as the source. In the first part of the research topic, objectives, importance, data collection, information about the methods and techniques used include. In the second part of the literature is given. Assimilation activities carried out after 1984, renaming the event of Turks in Bulgaria are discussed. Given the national and international response, in 1989 the Turkish emigration from Bulgaria, Bulgaria from the employment of immigrants settled in Bursa, the training and the benefits are mentioned.

Keywords: Forced migration, Bulgarian Turks, cultural identity, assimilation, genocide, 1989 migration, Bursa

ÖNSÖZ

Bulgaristan'da, 500 yıla yakın sürede Osmanlı idaresinde yaşayan Bulgarlar dillerini, dinlerini, geleneklerini kaybetmemişler, Türklerle birlikte barış ve huzur içerisinde yaşamışlardır. Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki topraklarını kaybetmesinden sonra, Rusların kendi çıkarları için uyguladıkları politikayla, durum Türklerin aleyhine bozulmuş ve Bulgarların Türklere yönelik düşmanlığı süregelmiştir.

1944 yılında Bulgaristan'da komünist rejim uygulanmasıyla beraber asimilasyon süreci başlamış ve bu politikanın sonucu olarak, Türkiye'ye çeşitli dönemlerde göçler gerçekleştirilmiştir. Türklere karşı uygulanan baskılar, 1984-1985 yıllarında doruk noktasına ulaşmıştır ve kültürel asimilasyon süreci başlamıştır. Bu süreç, Jivkov yönetiminin devrilmesiyle son bulmuştur.

Bu çalışmada, uygulanan asimilasyon politikasının Türkler üzerinde nasıl bir etkisinin olduğunu, öz benliklerini, inançlarını, yaşam biçimlerini ve tarihlerini algılarının değiştirip değiştirmediğini görmek için sözlü tarih çalışması yaparak görüşmeler gerçekleştirdim.

Tez çalışmam sırasında bana yol gösteren ve değerli bilgilerini benimle paylaşan tez danışmanım sayın Yrd. Doç. Dr. İsmail Selimoğlu'na, tez konumun belirlenmesinde bana yardımcı olan sayın Prof. Dr. Yusuf Oğuzoğlu'na, en içten dileklerle teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR	vii
TABLolar.....	vii
1. BÖLÜM: GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Konusu ve Temel Sorunu	15
1.2. Araştırmanın Amaçları	18
1.3. Araştırmanın Önemi	19
1.4. Araştırma Yöntem ve Teknikleri	20
1.5. Araştırma Evreni ve Örneklemi.....	21
1.6. Verilerin Toplanması ve Analizi	22
1.7. Araştırmada Verilerin Çözümlemesi	22
2. BÖLÜM: LİTERATÜR BİLGİLERİ	24
2.1. Bulgaristan’da Türklerin İsimlerinin Değiştirilmesi	24
2.1.1. Türkiye ile iletişimin kesilmesi	30
2.1.2. Balkan Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği’nin kurulması.....	32
2.1.3. İsim değiştirme olaylarına verilen ulusal tepkiler.....	34
2.1.4. Bursa mitingi.....	39
2.1.5. İsim değiştirme olaylarına verilen uluslar arası tepkiler.....	40
2.2. 1984 Yılından Sonra Yürütülen Asimilasyon Faaliyetleri	41
2.2.1. Türkçe eğitimin ve konuşulmasının yasaklanması	42
2.2.2. Geleneksel kılık kıyafet konusunda getirilen yasaklar	44
2.2.3. Türk-İslam kültür eserlerine, dini ve sosyal yaşamda yasaklar	45
2.3. 1989 Bulgaristan’dan Türk Göçü	46
2.3.1. Türkiye’de Bulgaristan’daki soydaşlarımıza yapılanlara karşı tepkiler	50
2.3.2. Türkiye’ye göçün başlaması	51

2.4. Bulgaristan'dan Gelen Göçmenlerin Bursa'ya Yerleştirilmesi	56
2.4.1. Bursa'ya gelen göçmenlere sınır uygulaması	70
2.4.2. Bursa'ya gelen göçmenlerin istihdamı.....	73
2.4.3. Bursa'ya gelen göçmenlere verilen eğitim	77
2.4.4. Bursa'ya gelen göçmenlere yapılan yardımlar	78
3.BÖLÜM: BULGULAR VE DEĞERLENDİRME	80
3.1. Bulgarlar Milli Bayramlarda Ne Yapıyorlardı? Türkleri Götürüyorlar mıydı?	80
3.2. Türk Milli Bayramları Kutlanıyor muydu? Nasıl?	82
3.3. Osmanlı İmparatorluğu'ndan Kurtuluş Kutlanıyor muydu? Nasıl?	83
3.4. Balkan Harbi Hakkında Ne Biliyorlardı?	84
3.5. Bulgaristan'da Türk İmajı Nasıldı?	86
3.6. Bulgaristan'da Osmanlı İmajı Nasıldı?	90
3.7. Bulgaristan'dan Türkiye'ye Geldiklerinde Atatürk İmajı Nasıldı? Ne İfade Ediyordu? Bu Bilgiyi Nerden Edindiniz?	91
3.8. Gündelik Yaşamları Nasıldı?.....	95
3.9. Dini Bayramlar Kutlanıyor muydu? Ramazan Ayı Nasıl Geçiyordu?	98
3.10. Sünnet Töreni Düzenleniyor muydu?.....	100
3.11. Dini İbadet ve İnançlarını Gerçekleştirebiliyorlar mıydı?(Örnek; Kurban Kesimi, Camiye Gitme, Mevlüt, Kuran Okutma, İslami Ögelere Uygun Cenaze Merasimi)	102
3.12. Türkçe Konuşmak ve Yayın Yapmak Serbest miydi?.....	105
3.13. Giysi Konusunda Yasaklar Getirilmiş miydi?(Geleneksel Kıyafetlere İzin Veriliyor muydu?).....	108
SONUÇ	111
KAYNAKLAR.....	114
EKLER	119
ÖZGEÇMİŞ	136

KISALTMALAR

a.g.e.	adı geçen eser
a.g.m.	adı geçen makale
B.G.F.	Balkan Türkleri Göçmen Ve Mülteci Dernekleri Federasyonu
ev.	Çeviren
der.	derleyen
c.	cilt
s.	sayı
haz.	hazırlayan
par.	paragraf

TABLolar

Tablo 1.	1921 / 22 Yılında ğretmen, ğrenci sayısı
Tablo 2.	Mayıs 1990 Sonu İtibariyle Bulgaristan'dan Zorunlu Gce Tabii Tutularak Giriş Yapan Soydaşlarımızın Bulgaristan'dan Geldikleri Bölgeler

1. BÖLÜM: GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyada güçler dengesi değişmiştir. Savaştan yenik çıkan Almanya, İtalya ve Japonya'ya ek olarak galip devletlerden İngiltere ve Fransa'da savaş esnasında büyük ölçüde yıprandığından dünya politikasında etkileri azalırken, Amerika Birleşik devletleri, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra olduğu gibi tekrar kıtasına çekilme eğilimindeyken Sovyet Rusya yayılcı politika izlemiştir.¹

Sovyetler Birliği'nin İkinci Dünya Savaşı'na Almanya'nın yanında katılan Bulgaristan'a karşı 5 Eylül 1944'te savaş ilan etmesinin ardından²Sovyet güçleri herhangi bir direnişle karşılaşmadan Bulgaristan'a girdiler ve bütün ülkeyi kısa zamanda işgal ettiler.³ Bulgaristan'daki faşist rejim devrildi. 9 Eylül günü ise, 1942'de kurulan ve komünistler, sosyal demokratlar, çiftçiler, liberaller ve bağımsız aydınlar gibi anti-faşist grupların dahil bulunduğu "Vatan Cephesi" Sovyetler Birliği destekli bir darbe ile iktidara geldi ve Kimon Georgiev başkanlığında yeni hükümet kuruldu. Müttefik devletlerle 28 Ekim'de yapılan mütarekenin ardından, Bulgaristan hızla Sovyet etkisi altına girdi. 8 Eylül 1946'da yapılan halk oylamasında ise, % 92.72'lik bir oy oranı ile Bulgaristan'da krallık rejimine son verildi ve 15 Eylül'de cumhuriyet ilan edildi.⁴

27 Ekim 1946'da yapılan seçimlerde Vatan Cephesi oyların %70.8'ini aldı ve 465 üyeli Parlamento'da 364 sandalye elde etti. Vatan Cephesi içerisinde ağırlıklı güç olan Bulgaristan Komünist Partisi (BKP) ise 277 sandalye kazandı ve Parlamento'da çoğunluğunu oluşturdu. Sovyetler Birliği tarafından desteklenmesi, kurulan ilk Vatan Cephesi hükümetinde içişleri ve adalet bakanlıkları gibi kilit bakanlıkları eline geçirerek hızla güçlenmesi, Bulgar halkının isteklerini yansıtan ekonomik ve toplumsal bir program ortaya koyması ve geçmişten gelen güçlü bir toplumsal desteğe sahip bulunması BKP'nin kısa bir sürede ülke yönetimini ele geçirmesinde rol oynayan faktörler oldu. Seçimlerin ardından Kasım 1946'da Vatan

---

¹ Rıfat Uçarol, **Siyasi Tarih (1789-1999)**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2000, s. 559-662.

² Ali Dayıoğlu, **Toplama Kampından Meclis'e: Bulgaristan'da Türk ve Müslüman Azınlığı**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 275.

³ **Balkanlar**, Orta Doğu ve Balkan İncelemeler Vakfı (OBİV) Yayınları, İstanbul, 1993, s. 131.

⁴ Dayıoğlu, a.g.e., s.275.

Cephesi tarafından yeni hükümet kuruldu ve başbakanlığa BKP'nin ilk sekreteri olan Georgi Dimitrov getirildi. Böylece, BKP ülkenin yönetici gücü durumuna geldi.

Müttefik devletlerle imzalanan 10 Şubat 1947 tarihli Paris Barış Antlaşması'yla Bulgaristan'ın uluslar arası durumuna güvence altına almasının ardından, ülkede siyasal, sosyal ve ekonomik alanlarda köklü değişiklikler yapılmaya başlandı. Bu çerçevede, 4 Aralık 1947'de Bulgaristan'ın bir halk cumhuriyeti olduğunu ilan eden ve Sovyet modeline dayanan yeni anayasa kabul edildi.⁵

Ülkenin komünistleştirilmesi zor ve acılı oldu. Toprakların ve endüstrinin kamulaştırılması direnmelerle karşılaştı. Ancak yeni idareciler hiç taviz vermeden programlarını uyguladılar. Rejime muhalefet edenleri çekinmeden tasfiye ettiler. Bu arada, krallığın devrilmesinde büyük rol oynamış olan Çiftçi Partisi liderlerinden Nikola Petrov ile Komünist Parti ileri gelenlerinden Trayço Kostov muhalefetleri sebebiyle asıldılar. 1944 yılında hükümeti bir darbe ile devirerek "Vatan Cephesi" hükümetinin kurulmasında başlıca rolü oynamış olan General Stancev de müebbed hapse mahkum edildi.⁶

Ülkedeki rejim değişikliği Müslüman-Türk azınlığı bakımından da yeni bir dönemin başlangıcını ifade ediyordu. Toplumun diğer kesimleri gibi azınlıklar da genelde yeni hükümeti destekledi. Çünkü bu hükümet iktidara geldiği zaman toplumun diğer kesimlerinin yanı sıra azınlığın taleplerinin de yerine getirileceği sözünü vermişti. Türkler de bu sayede kaybettikleri haklarına sahip olmayı umut etmiştir. Bu amaçla, 1944 yılı Aralık ayında Türklerin Vatan Cephesi komiteleri Sofya'da toplanarak azınlığın haklarını kısıtlayan yasaların kaldırılmasında, yeni okulların faaliyete geçirilmesi ve Türkçe gazete yayınlanmasına izin verilmesi gibi konularda kararlar almıştır. 1945 yılında ülkenin değişik şehirlerinde Türk komiteleri tarafından yapılan toplantılarda da benzer kararlar alınmıştır. Ancak, resmi makamlar bu kararlar karşısında olumsuz bir ifadede bulunmamalarına rağmen kararları uygulamaktan kaçınmıştır. Örneğin, Türk okullarında Türkçe kitapların yazılmasına izin verilmesine rağmen bu kitaplar basılmamıştır. 1946 yılından sonra da hükümetin Müslüman-Türk azınlığına karşı politikaları değişmeye başlamıştır. Bu değişimin ilk somut göstergesi başbakan Dimitrov'un 16 Şubat 1946'da "Balkanlar'ın yalnız Balkanlara ait olmasını, Slavların Balkanlar'da başrolü oynamasını sağlamalıyız. Osmanlı

---

⁵ Dayıoğlu, a.g.e., s. 276.

⁶Ömer Engin Lütem, **Türk-Bulgar İlişkileri , 1938-1989**, c.1, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2000, s. 27.

İmparatorluğu'nun Balkanlar'a hükmettiği geçmiş dönemin izleri zamanla silinmelidir.” Yönündeki demeci olmuştur.⁷

Sosyalist dönem boyunca Bulgar yöneticiler ve siyasetçiler ülke sınırları içinde yaşayan Bulgaristan Türklerine “bizden olan ötekiler” olarak yaklaşmışlardır, bizim ulusumuzun parçası ama komşu devletlerin uzantısı, farklı olan ama bizim gibi olması gereken, sahiplenmemiz gereken ama bir türlü kucaklayamadığımız topluluk olarak bakmışlardır. Türk azınlığına karşı şekillenen bu ikilemli algılamayı oluşturan etmenlerin başında ise ulusal eğitim sistemi, BKP propagandası, sosyalist hükümetlerin izledikleri etnik politikalar, basın ve medya kuruluşları, siyasal, sanatsal ve bilimsel elit çevrenin yönlendirmeleri gelmektedir. Bulgaristan bilim uzmanları, Bulgaristan yazarları, Bulgaristan gazeteleri ve dergileri, Bulgaristan'daki sanatçılar ve öğretmenler BKP ve Politbüro'nun emirleri doğrultusunda çalıştıklarından ve parti düşüncelerinin dışında farklı bir görüş, farklı bir düşünce beyan edemediklerinden dolayı BKP yönetiminin Türk azınlığına karşı şekillenen bu algılamının baş mimarı ve sorumlusu olduğu söylenebilir.⁸

Komünist rejim, önceki dönemlerde takip edilen siyaseti genelde tenkit etmesine rağmen, Büyük Bulgaristan hayalini sürdürmekten de imtina etmemiştir. Bu tarihten itibaren de Bulgaristan Hükümeti “Büyük Bulgaristan” hayalini gerçekleştirebilmek için öncelikle suni bir “Komünist-Bulgar-Slav Toplumu” yaratma hedefini gütmüşlerdir. Bu yüzden “Tek Millet (Edina Natsiya)” teorisini ortaya atmışlar ve ülkelerinde azınlık olarak yaşayan başta Türkler olmak üzere, Makedonlara, Romenlere, Sırlara ve Arnavutlara karşı “Kaynaşma” tezi altında isim, din ve dillerini zorla değiştirme yoluna giderek, tek bir Bulgar toplumu yaratmaya çalışmışlardır. Nitekim bu düşüncenin neticesinde, 1945 yılından sonra bunu uygulama safhasına geçildi ve özellikle Müslüman-Türklerle karşı insanlık dışı ve hukuka aykırı soykırım bir kez daha tekerrür ettirildi.⁹

Sözkonusu baskılar önce Paşmaklı'da, çok geçmeden de Cuma-i Bala (Yukarıcuma)'da sahnelenmiştir. Sonraki yıllarda Tırnova, Selvi, Plevne, Karaağaç vs. kentlerde yaşayan Türklerin, Pomak Türkleri'nin Gagavuz Türklerinin, Çingenelerin velhasıl bütün Türk soylularla Müslümanların adları değiştirilerek “Bulgarlaştırılmaları” yoluna

---

⁷ Fevziye Maral, Bulgaristan'dan Türkiye'ye 1989 Göçü, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2010, s.11.

⁸ Emin Atasoy, **Bizden Olan Ötekiler Asimilasyon Kısacasında Bulgaristan Türkleri**, MKM Yayıncılık, Bursa, 2011, s. 33-34.

⁹ Ahmet Halaçoğlu, Bulgar Mezalimi, **Türkler**, ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, c. 13, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 312.

gidilmiştir. Bulgar yetkilileri belirli plan ve program dahilinde çeşitli kararlar almışlar ve birçok kanun yürürlüğe koymuşlardır. Bunlar arasında 1948, 1951, 1964, 1969, 1970 yıllarında alınan kararlar veya çıkarılan kanunları örnek verebiliriz.¹⁰

Ekonominin kamulaştırılması için komünistlerin iktidarda mutlak egemenliklerini sağlamaları gerekmektedir. Bu da 1946 seçimleriyle gerçekleştirildi. Seçimlerden sonra ekonominin kamulaştırılmasına hız verildi. Kamulaşma, sanayide, ticarete ve bankacılıkta çok daha kısa sürede gerçekleştirildi. Tarımda ise nispeten biraz daha uzun sürdü. Bu farklılık iki kesimin özelliklerinden dolayı böyle gelişti. Fakat, Bulgar ekonomisindeki kamulaştırma hareketi öteki sosyalist ülkeleri kıyasla daha hızlı gelişerek kısa sürede tamamlandı. Bu olayda 1947 yılında Bulgar Parlamentosu tarafından sanayi müesseselerinin ve bankaların millileştirilmesi ile ilgili kabul edilen yasanın büyük rolü oldu. Yasanın kabul edilmesi ile sanayi işletmeleri, onların yanı sıra bir çok zanaat işletmeleri ve bankalar millileştirildi. Kooperatifleşme politikası en çok Bulgaristan Türklerini etkiledi. Çünkü, onun yüzde 90'ı tarımla uğraşıyordu. Türklerin özel mülkiyeti kollektifleştirilince onlar kendi tarlalarından, bağlarından, bahçelerinden, şehirdeki Türkler ise kendi özel dükkanlarından , atölyelerinden, işletme yerlerinden yoksun kaldılar. Artık Türklerle Bulgarlar aynı kooperatiflerin üyesi ve işçisi oldular.¹¹

1946 yılında Bulgaristan Türk azınlık okulları toptan devletleştirildi. O zamana kadar bu okullar “özel okul” statüsündeydi. Türk toplumunun kendi malıydı. Bu sefer Bulgar devletinin malı oldu. Yeni Bulgar rejiminin ilk yıllarında bu devletleştirme olayı, Türk azınlığı bakımından pek önemli bir gelişmeydi. Bu kararla, adeta bir tarih sayfası kapanmış oluyordu.¹² 27 Eylül 1946'da gerçekleşen bu uygulamayla 20 anaokulu, 1.018 ilkokul, 2 gece ilkokulu, 157 ortaokul, 1 lise ve 1 pedagoji enstitüsü olmak üzere, toplam 1.199 okul ve bu okullardan bazılarına kaynak sağlayan vakıflar devletleştirilmiştir.¹³

İkinci Dünya Savaşı sonunda 10 Şubat 1947 tarihinde, Bulgaristan ile müttefik devletler arasında Paris Barış Antlaşması imzalandı. Halen yürürlükte olan bu antlaşmada Bulgaristan'a görevler yükledi. Türkiye'nin taraf olmadığı bu antlaşma ile Bulgaristan, ülkesinde yaşayan Türk azınlığının haklarının korunması konusunda uluslar arası

---

¹⁰ İlker Alp, **Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezalimi (1878-1989)**, Trakya Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1990, s. 181-182..

¹¹ Hüseyin Memişoğlu, Bulgaristan Türkleri'nin Sosyo-Ekonomik Yapısı, **Belleten**, c. LVII, s. 220, Aralık, 1993, s. 787-788.

¹² Bilal Şimşir, **Bulgaristan Türkleri**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1986 s. 185-186.

¹³ Lütem, a.g.e., s. 72.

yükümlülükler altına girmiştir. İnanç özgürlüğü, düşünce ve toplanma özgürlüğü, düşünceyi açıklama özgürlüğü azınlıklara verilen hak ve özgürlüklere dahil idi.¹⁴

BKP yetkili organları ve yöneticileri tarafından ülkenin üniter sosyalist yapısı önündeki en büyük tehlike olarak görülen azınlıkları, bu arada da Müslüman-Türk azınlığı Bulgar toplumu içerisinde asimile edebilmek için ilk uygulanan yöntem azınlıkların eğitim ve kültür düzeyini yükseltmek için gerekli önlemlerin alınmasıydı. Parti ideologları azınlıkların kültürel bakımdan geliştirilmeleriyle bilinçlerinin yükseleceğini, etnik kökenleri ne olursa olsun emekçi kesimin sınıfsal çıkarlarının kendi kişisel çıkarlarını ve etnik kimliklerini aşacağını, böylece Bulgar çoğunluğun yanı sıra, azınlıklarında gönüllü olarak Bulgar sosyalist kimliğini sahipleneceklerini düşünmüşlerdir. Ancak, zaman içinde şeklen ulusal, içerik olarak da sosyalist olarak düzenlenen ve gelişmesine izin verilen eğitim ve kültür kurumlarının devlet tarafından desteklenmesiyle etnik kimliklerin aşınmaktan çok güçlendiği görüldü.¹⁵

1950-1951 Göçü ve 1968 Akraba Göçü Antlaşması

1944 yılında işbaşına gelen Bulgar komünist rejimi, Bulgaristan Türklerinin gelecek konusunda kaygılarını arttırdı ve göç isteklerini kamçıladı. 1950 yılına girildiği zaman Bulgaristan Türk azınlığı, bir yandan Bulgar makamlarını, öte yandan Türk makamlarını zorlamağa başladılar. Göç izni için, Bulgar makamlarına başvurup pasaport isterken aynı zamanda Türkiye'ye dilekçeler iletiyorlardı. 10 Ağustos 1950 günü, Bulgaristan Hükümeti Türkiye'ye uzun bir nota verdi. 250.000 kadar Bulgaristan Türkünün Türkiye'ye göç etmek istediğini, Bulgar makamlarının bu kimselere göçmen pasaportu vermeğe başladığını, 10 Ağustos 1950 gününe kadar 54.028 kişiye pasaport verdiğini ve 250.000 kişinin hepsine pasaport verileceğini ve 3 ay içinde kabul edilmesi gerektiğini bildirmiştir. Böylece Bulgaristan Türkiye'nin iç ve dış politikasındaki değişmelere bağlı olarak, uzun süredir baskı altında tutup eritmeye çalıştığı Türk azınlığından önemli bir kısmını bu tarihlerde göçe zorlamıştır.¹⁶ İlk Bulgar notasını Türkiye kabul etmedi. Türkiye, imkanlarının elverdiği ölçüde sürekli göçmen alıyordu. Ama üç ay gibi kesin bir kısıtlamayı kabul etmiyordu. Ama Bulgaristan'dan alınan göçmenlerin aylık sayısı giderek arttırıldı. Toplam olarak 1 Ocak 1950 ile 30 Eylül 1951 tarihleri arasında 212.150 kişiye Bulgaristan'dan Türkiye'ye giriş vizesi verildi. Sınırın açılması üzerine, 1950 / 51 kışında Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçmen akını

---

¹⁴ Şimşir, a.g.e., s. 380.

¹⁵ Dayıoğlu, a.g.e., s. 281.

¹⁶ Bilal Şimşir, Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu, **Bulgaristan'da Türk Varlığı, Bildiriler, 7 Haziran 1985**, 3. bsk. TTK, Ankara, 1985, s. 57-58.

büyük boyutlara ulaştı. Aralık, Ocak ve Şubat aylarında, ortalama beşer bin Türk ailesi, yirmişer bin insan perperişan bir durumda Türkiye'ye sığındı. Nisanda Türk Hükümeti, göçmenler konusunda çok önemli bir karar aldı: 1 Ocak 1950 gününden beri Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen ve gelecek olan bütün göçmenler, "iskanlı göçmen" kategorisine alındı. Bundan böyle, Bulgaristan'dan gelecek olanlara "serbest göçmen" değil, "göçmen" vizesi verilmesi kararlaştırıldı.¹⁷

1950-51 yıllarında toplam 154.393 soydaşımız Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçmen olarak geldi.¹⁸ Bu dönemde gelen iskanlı göçmenlerin iskan defterine kayıtları yapılmış ve göçmenler ilk etapta geçici olarak misafirhanelere yerleştirilmiştir. Konut yapımına ağırlıklı olarak 1951 yılında başlanmıştır. Gelen ailelerin yerleşim ve işyeri için iki tip konut projesi hazırlanmış ve bunların inşaatına hemen başlanılarak çiftçi göçmenler için köylerde, yetmişmiş işgücü için de şehir ve kasabalarda konut üretilmiştir.¹⁹

Tek uluslu sosyalist bir devlet yaratma amacına ulaşmak için ülkedeki azınlıklarla ilgili olarak uygulanmaya konulan asıl politika BKP Merkez Komitesinin Nisan 1956'daki birleşik oturumunda belirlendi. Söz konusu toplantıda azınlıkların Bulgar toplumu içerisinde asimile edilebilmeleri için o güne kadar izlenen politikalarda değişiklik yapılması, bu çerçevede kesin bir biçimde ülkedeki azınlıklara, özellikle de Müslüman azınlığa mensup kişilerin isimlerinin Bulgar isimleriyle değiştirilmesi kararı alındı. Bu toplantıda BKP yetkililerini esas endişelendiren konu Türklerin dışındaki Müslüman grupların kendilerini gittikçe artan bir hızda Türk olarak tanımlamalarıydı.²⁰ 1960 yılında ilk kez Türklerin adlarına el uzatılmaya başlandı. O yıl Bulgar nüfus yasasında bir değişiklik yapıldı. Bulgar asıllı olmayan kişilerin arzu ederlerse hem kendi hem aile adlarını değiştirebilmeleri kabul edildi. Bulgarlar ilerde yapacağı zorlamanın, zorla ad değiştirmenin yasal dayanağını veya kılıfını daha o tarihte hazırlamış bulunuyordu.²¹ İmzaladığı uluslar arası anlaşmaların hükümlerini çiğnemekte hiçbir sakınca görmeyen Bulgaristan Devleti 1953 yılında Bulgar ve Türk okullarının birleştirilmesi operasyonunu başlatmış ve bu hareketin 1959 yılında son bulmasıyla Bulgaristan'daki Türk okulları da tarihten silinmiştir. Okulların yanı sıra 500

---

¹⁷ Şimşir, Bulgaristan Türkleri, a.g.e., s. 224-225.

¹⁸ a.g.e., s. 227.

¹⁹ **Bulgaristan'dan Türk Göçleri**, Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Planlama Başkanlığı, Şubat, 1990, s. 18.

²⁰ Dayıoğlu, a.g.e., s. 284-285.

²¹ Şimşir, Bulgaristan Türkleri, a.g.e., s. 346.

yıldan beri, cami, okul, çeşme, medrese, hamam v.b. ortak kuruluşların başlıca gelir kaynağı olan Türk vakıflarından kalanlara da el konularak tamamen ortadan kaldırılmıştır.²²

1968 yılında Todor Jivkov'un Türkiye'ye yaptığı gösterişli ziyaretten sonra, Türkiye ile Bulgaristan arasında iyi komşuluk ve dostluk dönemi başlamış oldu. Göç anlaşmasının imzalanmasıyla sonuçlanan o ziyaretin, ikili ilişkilerimizde yeni bir aşama olacağı umuluyordu.²³ 23 Mart 1968'de Ankara'da imzalanan ve 14.08.1969'da yürürlüğe giren "Yakın Akraba Göçü Andlaşması" 1951 yılına kadar akrabaları Türkiye'ye göç etmiş olanların Türkiye'ye göçlerini sağlamış; Türklerin azınlık hakları yeniden teminat altına alınmıştır.²⁴ Bu görünüşün birde perde arkası vardı. Sahnede Türk-Bulgar ilişkileri günden güne gelişirken, sahne arkasında Bulgaristan Türk azınlığı üzerindeki baskılar gittikçe yoğunlaşıyordu. 1972-1974 yıllarında Pomakların adları zorla Bulgar adlarıyla değiştirildi. Bulgar Hükümeti, önce Bulgaristan'daki Türk-Müslüman topluluğunu, Türk, Pomak, Çingene, Tatar, Alevi, Arnavut diye dilimlere ayırmış, sonra bu dilimleri teker teker alıp yutmaya koyulmuştu. İşe, Müslüman olan fakat Türkçe konuşmayan Pomaklardan başlamıştı.²⁵

Bulgaristan yönetiminin ülkedeki azınlıklarla ilgili tutumu 18 Mayıs 1971 tarihli yeni Bulgar Anayasasında da yansımaları buldu. 1947 anayasasının aksine, Bulgarcanın zorunlu öğretimi dışında Bulgar kökenli olmayan vatandaşların anadillerini öğrenme haklarının bulunduğu yönündeki düzenlemeden başka, 1971 Anayasasında azınlıklarla ilgili herhangi bir düzenlemeye yer verilmediği gibi, azınlık kelimesi dahi kullanılmadı. Bu şekilde, farklı bir etnik kökene sahip Bulgar vatandaşlarının devlet gözündeki belirleyici rolü bağlı buldukları kökenleri değil, kaynaşmış Bulgar sosyalist milleti olarak adlandırılan kollektiviteye aidiyetleri oldu.²⁶

---

²² Beğlan Toğrol, **112 Yıllık Göç (1878-1989)**, Boğaziçi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 1989, s. 74.

²³ Şimşir, Bulgaristan Türkleri, a.g.e., s. 351.

²⁴ Toğrol, a.g.e., s. 74.

²⁵ Bilal Şimşir, Bulgaristan Türkleri, a.g.e., s. 352.

²⁶ Dayıoğlu, a.g.e., s. 290.

Bulgaristan'daki Türkler'in Eğitimi

Bulgar Prensiği'nin "doğum belgesi" demek olan 13 Temmuz 1878 tarihli Berlin Barış Antlaşması, Bulgaristan'da kalan Türklere dini kültürel haklar tanınacağı ve bu hakların engellenmeyeceği ilkesini koydu (mad. 5). 1879 tarihli ilk Bulgar Anayasası'nda, Türk azınlığına siyasi, medeni haklardan başka dini ve kültürel hak eşitliği tanındığı ilkesi açıkça yer aldı. Bulgar anayasası bütün Bulgar vatandaşları için ilköğrenim zorunluluğunu da getirmişti. 1884 yılında "Resmi ve Özel Okullar Yasası" çıkarıldı. "Özel Okul" denince, öncelikle Türk azınlık okulları akla geliyordu. Çünkü Bulgaristan'daki Türk okullarının tümü özel okul statüsündeydi. Arkasından 1891 yılında, kapsamlı Bulgar "Milli Eğitim Yasası" çıkarıldı. Bu yasa ile Türk azınlık okulları üzerine Bulgar yönetiminin kontrolü getirildi. Yerel Bulgar görevlilerinin okullarla ilgili yetkileri genişletildi.

8 Ocak 1908 tarihinde Bulgaristan "İlk ve Orta Öğretim Yasası" çıkarıldı. Bu yasada, "Müslüman okullar" denen Türk azınlık okulları, toplumlarınca yaşatılır. Vakıf gelirleri yetmezse Türk topluluğundan okulları yaşatmak için para toplanabilir. Özel okullarda Bulgarca'dan başka bir dille öğrenim yapılabilir. Ama Bulgar dili, Bulgar tarihi ve Bulgaristan coğrafyası dersleri zorunludur. Kendi toplumları arasından seçilen encümenlerce yönetilir. Ama Bulgar Milli Eğitim Bakanlığınca teftiş edilir. Bu okullarda öğretmen olmak için Bulgar vatandaşı olmak şarttır. Özel okul öğretmenleri emeklilik maaşından yararlanamazlar. Müslüman özel okullarında okutulan bütün ders kitapları Bulgar Milli Eğitim Bakanlığının onayından geçer. Yasa hükümlerine Uymayan Özel okulları kapatılır. Yasayla Türk azınlık okullarının özgürlüğünün giderek kısıtlandığı görülüyor.²⁷1909 yılı başlarında Bulgar Millet Meclisi yeni ve geniş kapsamlı bir "Milli Eğitim Kanunu" kabul etmiştir. 1909 kanununun eski kanunlardan tek farkı, tüm eğitim sisteminin kontrolünün tek elde toplanmasıdır. Yeni yasayla Türk azınlık eğitimi üzerinde Bulgar Hükümeti'nin kontrolü daha da arttırılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı, mahalli eğitim teşkilatına, müfettişlere sık sık emirler, genelgeler göndererek, Türk okulları üzerinde sıkı bir kontrol kurulmasını istemiştir. Türk okullarındaki idarecilerin, öğrencilerin ve öğretmenlerin hareketleri hakkında Milli Eğitim Bakanlığı'na yıllık rapor verilmesi mecburiyeti getirilmiştir. Aynı zamanda bütün Türk-Müslüman mekteplerinde okutulan ders kitapların gayet sıkı bir kontrol altında bulundurulması, yani Türkiye'den kitap kullanımına son verilmesi karara bağlanmıştır. Bütün

²⁷ Şimşir, Bulgaristan Türkleri, a.g.e., s.41-42.

ders kitaplarının ve araçlarının onaylanmak üzere Bulgar Milli Eğitim Bakanlığı'na sunulması kabul edilmiştir.²⁸

Osmanlı-Rus Savaşı (1877 / 78), Balkan Savaşları (1912-1913), Balkanlar'da yeni yeni devletlerin kurulması, kitle halinde Türkiye'ye göçler, Birinci Dünya Savaşı hep Rumeli Türkünün aleyhine olmuş hüznü tarihî gerçeklerdir. Böyle gelişen olaylar Türk eğitimini de kökünden sarsmıştır. İşte bu yüzden, 40 yıllık bir dönemde Bulgaristan Türklerinin eğitimi ortaokul düzeyinde kalmış, öğretmen yetiştirmek için herhangi bir öğretim kurumları da açılmamıştır. Tabii Bulgar liselerinde (özel öğrenci olarak), İstanbul'da bazı Avrupa şehirlerinde okuyan Türk gençleri olmuş, Sofya Üniversitesi'ni bitirenler de olmuş ve böylece Türklerin bir aydın zümresi oluşmuştur.²⁹

Türk eğitimi ile ilgili Bulgar politikasında ilk olumlu değişiklik Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Bulgar Halk Çiftçi Birliği'nin 1919-1923 iktidarı döneminde yapılmıştır. İlk olarak 1919 yılının ekim ayında Sofya'da toplanan Umumi Çiftçi Birliği'nin kongresinde Bulgaristan Türkleri'nin Çiftçi Grubu tarafından sunulan Türk azınlığın milli, eğitim, dini, idari ve diğer konularıyla ilgili 19 maddelik bir program kabul edilmiştir. 21 Temmuz 1921'de Bulgar Milli Eğitim Yasası'nda yapılan değişikliklerle Türk eğitimi lehine birçok yenilikler getirilmiştir.³⁰ Bunlar, Türk azınlık okulları için ayrı bir müfettiş atanacaktır; başmüfettiş, öteki başmüfettişler gibi görev ve yetkilere sahip olacaktır; Türk okullarının yapımında gereken her türlü yardım sağlanacaktır; Türk okulları için de "okul fonları" oluşturulacaktır gibi.³¹

---

²⁸ Hüseyin Memişoğlu, "Geçmişten Günümüze Bulgaristan'da Türk Eğitim Tarihi", Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s. 116-117.

²⁹ Hayriye Süleymanoğlu Yenisoy, "Bulgaristan Türklerinin Türkçe Eğitim Davası", Bursa, BGF (Balkan Türkleri Göçmen ve Mülteci Dernekleri Federasyonu), 2007, s.13.

³⁰ Memişoğlu, **Geçmişten Günümüze Bulgaristan'da Türk Eğitim Tarihi**, a.g.e., s. 134.

³¹ Süleymanoğlu Yenisoy, a.g.e., s. 19.

		Öğretmen	Öğrenci
İlkokul	1.673	1.990	58.553
Rüşdiye	39	113	1.928
Toplam	1.713	2.113	60.540

Tablo 1. 1921 / 22 Yılında Öğretmen, Öğrenci Sayısı

Bu dönemde Türk Öğretmenler Birliği'nin çalışmalarına da hız verilmiş ve Türklerin yoğun yaşadığı kent ve kasabalarda yeni yeni öğretmen “havzalar”ı kurulmuş ve Birliğin üye sayısı 430 kişiyi aşmıştır.³² Öğretmen ihtiyacını karşılamak için 1912 yılında Şumnu Türk Öğretmen Okulu'nun açılması için hemen hemen bütün hazırlıklar tamamlanmış, okulun yönetmeliği ve programı da resmen yayınlanıp açıklanmıştı. Fakat, 1912 yılında Balkan Savaşlarının patlak vermesi ve arkasından 1915 yılında Bulgaristan'ın Birinci Dünya Savaşı'na girmesi, okulun açılmasını geciktirmiştir. Ancak, Birinci Dünya Savaşı sona erince, Şumnu'da hazırlıklarına yıllar önce başlanmış olan Türk Öğretmen Okulu çok ağır şartlar altında 17 Ağustos 1918 yılında 39 numaralı Çar iradesiyle açılmıştır.³³

Balkan Harbi sonunda yapılan 29 Eylül 1913 tarihli barış antlaşmasının 2 nolu protokolünün 7. Maddesinde müftülüklerden ve okullardan söz edilirken “nüvvab yetiştirmek üzere bir hususi müessese dahi kurulacaktır” denilerek müftü, müftü vekilleri yetiştirmek için okul açılması hükmüne bağlanmıştı. 1913 tarihli İstanbul Protokolünde öngörülen ve Türk devleti adına Talat Paşa tarafından imzalanan Nüvvab Mektebi, 1922/23 ders yılında açılmış oldu. Şumnu'daki medreselerden ve rüştiyelerden gelen talebe ile I. ve II. sınıflar teşekkül etti ve hemen öğretim başladı. İçlerinde Baş müftülük ve müftülük yapmış hocalar, değerli öğretmenler bulunan 8 kişilik bir komisyon tarafından yapılmış bir programa uygun olarak dersler başladı.³⁴

³² Memişoğlu, **Geçmişten Günümüze Bulgaristan'da Türk Eğitim Tarihi**, a.g.e., s. 143.

³³ a.g.e., s. 148.

³⁴ Osman Keskiöğlu, **Bulgaristan'da Türkler**, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1985, s. 84-85.

İlk olarak 1922’de I. ve II. sınıfları teşekkül eden bu okulun 5 yıllık “Tali kısmı”, 1930 yılında ise bunun üstünde “Ali kısım” denilen yüksek bölümü de açılmıştır. Medresenin “Ali kısmının” öğrenim süresi 3 yıl olarak belirlenmiştir. Yani Nüvvap Okulu ortaokuldan sonra 5 yıl ile 8 yıl arasında Bulgaristan Türk gençlerine Türkçe eğitim veren en yüksek eğitim ve öğretim müessesesidir. Tali kısmını ikmal edenler, imam, hatib, muallim, şeriyeye katibi olmak ve Sofya’da Bulgar Serbest Darül-fününuna girmek hakkına malikdirler. Ali kısmını ikmal edenler ise doğrudan müftü veya müftü vekili olmak hakkını iktisab etmişlerdir. Medresenin eğitimi parasızdır. Öğrenciler okul yurdunda barındırılmış ve ayda 300 leva te’ diye edildiği takdirde öğrencilere öğlen, akşam yemeği ve sabah kahvaltısı temin edilmiştir.

Nüvvap’ın ders programında dini derslerden başka fen derslerine, dil ve edebiyat derslerine, ayrıca pedagoji ve usul’ü tedris (metodoloji) derslerine geniş yer ayrılmıştır. Tali kısmında aşağıdaki dersler okunmuştur: Kuran_ı Kerim ve tecvid, Türkçe, Bulgarca, Arapça, Farsça, Fıkıh, İlm-i Kelam, Nebat, Hayvanat, Umumi Tarih, Umumi Coğrafya, Riyaziyat (Cebir), Müsellesat (Trigonometri), Ahlak, Ruhhiyyat, Teşrih-Vücut’ı Beşer (Anatomi), Hıfzusiha (Sağlık), İslam Tarihi, Kozmografya, Jeoloji, Hikmet, Kimya, Hesap hendese, Fenn-i Tedris ve Terbiye, Usul’ü Tedris, Malumat-ı Medeniyye, Bulgar Tarihi, Bulgaristan Coğrafyası, Mantık ve adab, Resim, Müzik, Terbiye-i Bedeniye (Jimnastik).

Nüvvap’ın Ali kısmında okunan dersler ise şunlardır: Fıkıh, Usul-i Fıkıh, Feraiz, Mecelle-i Ahkamı Adliye, Sakki Şeri (İslam Usulu), Hukuk-ı Düvel (Devletler Hukuku), Medhal-i İlmî Hukuk (Hukuka Giriş), Usul-i Muhakemat (Mahkeme Usulü), İlm-i İktisat, Hukuk-ı İdare, Ahkam-ı Evkaf (Vakıf Kanunları), Bulgar Kanunu, Hukuk-ı Cezaiye Nazariyatı.³⁵

9 Eylül 1944 yılında Sovyet ordusunun Bulgaristan’a girmesiyle Bulgar faşist rejimine son verilmiş ve demokratik halk yönetimi şeklinde yeni bir hükümet kurulmuştur. Bulgaristan tarihinde bu yeni dönem, Bulgaristan’ın sosyalizme geçişinin başlangıcı olmuştur. Rejim değişikliği Bulgaristan Türk azınlığı içinde yeni dönemi başlatmıştır. Çünkü yıllardan beri Bulgaristan Türkleri çok zor günler yaşamıştı. Türk azınlık okullarının çoğu kapatılmış veya Bulgarlaştırılmıştı ve Türk çocukların büyük bir kısmı okuldan mahrum bırakılmıştı. Türk okul encümenleri, cemaat heyetleri dağıtılmıştı. Seçimle işbaşına gelen bu encümenlerin yerine, Bulgar yönetiminin atadığı ve Türk halkının güvenini yitirmiş güdümlü kişiler getirilmişti. Türk okullarına gelir sağlayan okul tarlaları veya fon tarlaları, Türklerin

---

³⁵ Memişoğlu, **Geçmişten Günümüze Bulgaristan’da Türk Eğitim Tarihi**, a.g.e., s. 154-158.

ellerinden alınmıştı. Türk vakıf malları perişan edilmişti. Türk azınlığın can ve mal güvenliği kalmamıştı. Bulgaristan Türkleri, yıllardan beri adeta canlarından bezmişlerdi. Böyle bir zamanda gerçekleştirilen rejim değişikliği ve iktidara getirilen Vatan Cephesi Hükümeti, Türk azınlığın sorunlarını ve özellikle eğitim sorunlarının çözüleceğine dair büyük ümitler vermiş ve öyle gösterilmişti. Bu ümitlere kapılan Türk azınlığı yıllarca çiğnenmiş olan eğitim haklarını birer birer saptayıp onların geri verilmesi, eğitim ve öğretimin yeniden düzenlenmesi, demokratik temele oturtulması, Türk çocuklarının her seviyedeki okullara gitme olanağının sağlanması, ortaokulu (rüştiyeyi) bitirme mecburiyetinin Türk çocuklarına da uygulanması okul sayısının artırılması, cehaletin ortadan kaldırılması gibi konuları dile getirmiştir. İlk olarak bu talepler Vatan Cephesi Milli Komitesi'nin 27-28 Aralık 1944 yılında düzenlediği "Bulgaristan Türk Azınlığı Konferansı'nda" ortaya konulmuştur.³⁶

1946 yılında Bulgar Hükümeti Türk azınlık okullarını devletleştirmeye kalkışmıştır. O zamana kadar bu okullar "özel okul" statüsündeydi. Bu statü Osmanlı İmparatorluğu döneminden beri böyle devam etmiştir. Bulgar devletinin kurulduğu 1878 tarihinden beri de bu okulların özel statüsüne hiç dokunulmamıştı. Türk azınlığı kendi okullarını kendi yapmış, kendi yaşatmış ve kendi yönetmişti. Bulgar mevzuatı da Türk azınlık okullarının özel statüsünü tanımış ve yetmiş yıla yakın bir zaman bu statüyü hiçbir Bulgar Hükümeti değiştirmeye kalkışmamıştı. Bulgar komünist rejimi, 1946 yılında Türk azınlık okullarının kökleşmiş özel okul statüsünü değiştirmeye ve bu okulları devletleştirmeye kalkışmıştır. Bunu yaparken, bu uygulamanın Türk azınlığın yararına olacağı ileri sürülmüş veya öyle bir hava estirilmiştir. İddiaya göre, Türk cemaatinin üzerinden ağır bir yükün kalkacağı, Türk öğretmenlerin daha geniş haklara kavuşacağı, Türk okullarının denkliği sağlanacağı ve ders kitaplarının da devlet tarafından bastırılacağı gibi yararlar ileri sürülmüştür. Fakat bu değişikliğin temelinde, Türk okullarının mali sorunlarının çözüleceği iddiasından daha öte, Türk eğitimini Vatan Cephesinin programı ve politikasının, yani yeni rejimin ideolojisi doğrultusunda yeniden düzenleme, tanzim etmek olanağının doğacağı düşüncesi yatmıştır. Türk eğitimi tümüyle Bulgar Hükümeti'nin kontrolüne geçince, resmi ideolojisi elbette Türk okullarına da empoze etmek edilmek istenecekti. Bundan daha önemlisi, Türk çocuklarının Bulgarlaştırılıp eritilmesinin amaçlanmasıydı. 1946 devletleştirme yasasında bu amacın ve niyetin tohumları vardı. Bulgaristan Türkleri, sağduyusu ve sezgisiyle, bu gidişin kötü olduğunu kavramıştı. Bu nedenle okulların devletleştirilmesine kesinlikle karşı çıkmıştır.³⁷

---

³⁶ Memişoğlu, **Geçmişten Günümüze Bulgaristan'da Türk Eğitim Tarihi**, a.g.e., s. 221-222.

³⁷ a.g.e., s. 228-229.

İlk ve orta okullarda Türk eğitimi ağırlıklı olarak Türkçe yapılmış, bunun yanı sıra, Bulgarca da eğitim verilmiştir. Yıllan yıla Bulgarca verilen dersler arttırılmış, ama esas dil yine Türkçe olmuştur. Yalnız Türk eğitimi içerik bakımından sosyalist bir eğitim şeklini almış ve 1959 yılına kadar bu eğitim biçimi sürdürülmüştür. Türk azınlık okullarındaki eğitimin içeriği Bulgar Meclisi'nin eğitimle ilgili Eylül 1948'de kabul ettiği yeni bir yasa ile belirlenmiştir. Türk okullarının başlıca amacı, öğrencilere Marksist-Leninist ruh aşlamak olmuştur. Bu amacı gerçekleştirmek için komünist yönetimi, bu okullara özel ilgi göstermiştir. 1947-1948 ders yılı için Milli Eğitim bütçesinden Türk azınlık okullarına 100 milyon leva ödenek ayrılmış ve yeni okul binalarının yapımına hız verilmiştir.³⁸

Bu okullardaki, personel ihtiyacını karşılamak amacıyla, Stara Zagora, (Eski Zara) Kırcaali, Sofyave Razgırat Türk Öğretmen Okulları (pedagoji) ve Sofya Üniversitesi'nde de Türk Filolojisi Bölümü kuruldu. Rusçuk'ta kızlar için yatılı bir okul açıldı. Birkaç yıl içinde, Türk dil okulları, okula giden Türk öğrenciler ve bu çocuklara eğitim veren öğretmenlerin sayılarında ciddi artışlar meydana gelmiştir. Örnek vermek gerekirse, 1943-44 öğretim yılında, Bulgaristan'daki tüm türlerdeki Türk okullarının sayısı 424, kayıtlı öğrenci sayısı 37,335 ve öğretmen sayısı 871 idi. 1949-50 öğretim yılında Türk okullarının sayısı, 1,199'a, kayıtlı öğrenci sayısı 105, 376'ya ve öğretmen sayısı da 3.037'ye çıkmıştır. 1950'lerin ortalarına gelindiğinde, 150,00 Türk öğrencisi Türk dil okullarında kayıtlı bulunmaktaydı. Zorunlu eğitimin etkili bir şekilde uygulanması, Türk gençliğinin eğitim durumunda önemli değişiklikler meydana getirmiştir. Türkler arasındaki okuryazarlık oranı artmış ve ulusal seviyeye yaklaşmıştır. Türk okullarında Bulgarcanın zorunlu ders olması, Türk gençleri arasında iki dili konuşma oranının yükselmesine neden olmuştur. İleriki yaşlarda Türklerin okuma yazma sorunu ortadan kaldırmak amacıyla özel gece kursları açıldı.³⁹

10 Ağustos 1951 yılında alınan hükümet kararnamesi mucibince biri Kırcaali, diğeri Razgrad'da olmak üzere iki Türk pedagoji okulu açılmış ve bu okullarında çalışmak üzere Sovyet Sosyalist Azerbaycan Cumhuriyeti'nden 6 eğitimci davet edilmiştir. Onların çalışmaları ve tavsiyeleri doğrultusunda, sosyalizmi içeren yeni Türkçe ders kitapları hazırlanmış, Bulgaristan Türk eğitimine yeni yön verilmeye ve artık "Sovyet metotların uygulanmasına" başlanmıştır.⁴⁰

³⁸ Memişoğlu, **Geçmişten Günümüze Bulgaristan'da Türk Eğitim Tarihi**, a.g.e., s.235.

³⁹ Ali Eminov, "Bulgaristan'da Türkler (1945-1983)", **Türkler**, çev. Mine Çankaya, c. 20, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 379.

⁴⁰ Memişoğlu, **Geçmişten Günümüze Bulgaristan'da Türk Eğitim Tarihi**, a.g.e., s. 240.

Türk Pedagoji Enstitüleri ve Sofya Üniversitesi'ndeki Türk Filolojisi Bölümü, Türk İlkokulları ve Ortaokullarının personel ihtiyacını karşılama amacındaydı. Narodna Prosveta Yayınevi'nin Türkçe şubesi, ana dili Türkçe olan Türk yazarların eserlerinin yanı sıra, Türkiye'deki "ilerlemeci" yazarların eserlerini ve çeviri eserleri yayınlamaya başladı. Bölgesel Türk tiyatroları kuruldu ve yerel seviyede amatör halk gruplarının sayısı artırıldı. Bu laik kültür kurumları, Türk toplumundaki dini liderlerin yerini alan ve ana dili Türkçe olan bir Türk akademisyen kadrosunu eğitmiş ve Türklerin, özellikle de genç olanlarının arasında laik bir kimliğin ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur. Kısa bir süre için Bulgaristan'daki Türk kültürü gerçek bir Rönesans devri yaşamıştır.

Bununla beraber, hükümetin Türkler arasında dini etnik kimlikten sosyalist Bulgar ulusu kimliğine geçiş olacağı yolundaki beklentileri gerçekleşmemiştir. Sosyalizm şemsiyesi altında ülkedeki farklı etnik grupların, aynı dil, edebiyat, sanat, kültür ve geleneklerini paylaşan tek bir sosyalist ulusa dönüşeceği beklentisi Türk etnik kimliğinin devam etmesiyle boşa çıkmıştır.⁴¹ Bulgar Komünist Partisi, azınlık politikasında radikal bir dönüşüm yaptı. Bulgar kamuoyu giderek tahrik edilerek "Türkler sınırsız imtiyazlarla enstitü ve üniversitelere yerleşti ve Bulgar gençlerinin yerini aldılar. Türklerin aldıkları görevlerle, çalıştıkları yerler Bulgarlara verilmelidir" biçiminde propagandalar, baskılar başladı ve Türklere verilen haklar kısıtlanmaya başladı, çoğunluğu öğretmen olan Türk aydınlarının "Kemalist", "Pantürkist" oldukları iddia edildi. Türk gençlerin okumakta olduğu öğretim kurumları ve Sofya Üniversitesi'nin Türk dilinde öğretim yapan bölümleri Türkçülüğün birer yuvası olarak gösterildi. 1957-1958 ders yılından itibaren öğretmen okulları ve liselerinde Türk dili ve edebiyatı dışında tüm derslerin Bulgarca okutulmasına geçildi. Söz konusu bu okullarda Bulgar dilinde ders okutacak Bulgar öğretmenlerin getirilmesi ve Türk öğretmenlerin işlerinden alınması demek oluyordu.⁴²

Türk Öğretmen Enstitüleri kapatıldı. Sofya Üniversitesi'ndeki Türk Filolojisi Bölümü'nün yerini Arap Çalışmaları Bölümü aldı. Bölgesel Türk tiyatroları kapatıldı. Hemen hemen tüm Türk köylerinde bulunan amatör halk grupları artık Türkçe gösteri yapamaz hale geldiler. Türk dili eğitiminin kaldırılması, hükümetin ana dili Türkçe olan yazarlar tarafından kullanılan edebi Türkçeyi, bu yazarları Türkçe kelimeler yerine birçok Bulgarca veya Rusça kelimeler kullanmalarını şart koşma yoluyla zayıflatma çabalarıyla aynı zamana rastlamıştı. 1969'dan sonra Narodna Prosveta Basımevi faaliyetlerine son verdi. Tüm Türkçe kitaplar,

---

⁴¹ Eminov, a.g.m., s. 379.

⁴² Süleymanoğlu Yenisoy, a.g.e., s. 25.

hatta Bulgaristan'da yayınlanan Türkçe kitaplar bile kütüphane ve kitapçıların raflarından alınmakta ve kişilerin şahsi kütüphanelerindekilere de el konulmaktaydı. Türkçe kitapları elde bulundurmamak bir suç haline gelmişti. Türkçe radyo yayınları sona ermişti. Kalan az sayıdaki Türkçe gazete de sadece Bulgarca yayın yapmaya geçecekleri 1985'lerin başına kadar her iki dilde yayın yapmaya başladı. Yine kısıtlı ölçüde kullanılan Türkçe 1991-92 öğretim yılının ikinci yarısına kadar belediye okullarında kullanılmayacaktı.⁴³

1.1. Araştırmanın Konusu ve Temel Sorunu

Bulgaristan'da Türk-İslam kültürünün ve sanatın yayılması Osmanlı hakimiyeti döneminde büyük hız ve yoğunluk kazanmıştır. Osmanlı Türkleri kültürlerinin doğal bir şekilde yayılabilmesi için buna en uygun zemini ve şartları yaratmaya büyük özen göstermişlerdir. Onlar her yerleştikleri yerde olduğu gibi Bulgaristan'da da öncelikle dini ibadetleri için ulu camiler, eğitim ihtiyaçları için mektep ve medreseler, iktisadi, içtimai, ulaştırma, sıhhi ve öteki ihtiyaçları karşılamak için mimari eserler kurmuşlar, bunların idamesi için de hayır ve sosyal amaçlı vakıflar tesis etmişlerdir. Son yıllarda yapılan araştırmalar bu gerçeği çok açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Sadece Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde yapılan incelemeler sonucunda bugünkü Bulgaristan topraklarında 402 adet vakıf kaydı tespit edilmiştir.⁴⁴

Osmanlı döneminde bütün Balkanlar'da olduğu üzere, Bulgaristan'da da her türlü ferdi hak ve hürriyetler serbest kılınmış, Bulgarların kendi aralarında teşkilatlanmalarına bile izin verilmiştir. Bulgaristan'ın hıristiyan ahalisinin o devirlerde kendi içişleri, dini yetkileri yanında idari yetkileri de olan kilise tarafından ve köylerde "Kınez"⁴⁵ adlı muhtarlar aracılığı ile yürütülüyordu. Hıristiyan din ve akidesine en küçük bir sataşma bahis konusu olmamış, asayiş bozmayan her hıristiyan tab'a, "Tanrının Türk'e emaneti" kabul edilmiştir. Merkeze yakınlığı sebebiyle, Bulgaristan önemli bir ticaret merkezi olmuş, devletçe Bulgar tüccarlara birçok imtiyazlar tanınmıştır.

⁴³ Eminov, a.g.m., s. 379-380.

⁴⁴ Hüseyin Memişoğlu, **Bulgaristan'da Türk-İslam Kültürü ve Sanatı**, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, 2007, s.39.

⁴⁵“ Knez: Eflaklılarda babadan oğula geçen bucak kethüdalığı”. Bekir Sıtkı Baykal, **Tarih Terimleri Sözlüğü**, 3. bsk., İmge Kitabevi, Ankara, 2000, s. 87.

Bulgar tarih ve edebiyat kitaplarında “500 yıllık esaret” denilen Osmanlı idaresinde; Bulgar halkı, boyar’lar⁴⁶ zamanındakinin tersine, can, mal ve ırz güvenliği ile huzur içinde yaşarken; Avrupa’nın diğer yöreleri 15. , 16. ve 17. yüzyıllarda din ve mezhep farkları yüzünden savaşlarla kırıyıyor. Katoliklerin, engizisyon mahkemelerinde yüzbinlerce kişi canından oluyordu.⁴⁷

Ancak, 1877 / 1878 Osmanlı-Rus (Doksan üç) Savaşı her şeyi alt-üst etti, Rumeli topraklarını yerinden oynattı, milyonlarca Rumeli Türkü’nün de ürpertici faciasının başlangıcı oldu. Bu savaş sonucunda Bulgaristan devleti kuruldu. Bulgar Devleti kurulduktan sonra bu topraklarda kalan Türkler azınlık durumuna düşürüldü ve çözümleri güç pek çok sorunlarla yüz yüze bırakıldı. Bunların başında eğitim-öğretim sorunu bulunmaktaydı. Savaşta okullar yakılmış, yıkılmış veya devlet dairelerine dönüştürülmüştü. Gasp edilen okul binalarının, vakıf mallarının Türkler’e iade edilmesi için çaba harcanmış, ancak bir başarı elde edilmemişti. Savaş aylarında yakılan, yıkılan okul binalarının bazıları Türk-İslam Cemaati tarafından tamir edilerek eğitime açılmıştı.⁴⁸

Bulgaristan, bağımsızlığını kazandıktan sonra, ülkede bulunan azınlıklara değişik dönemlerde asimilasyon politikası uygulamıştır. Daha önce Pomaklara, çingenelelere uyguladığı asimilasyon politikasını, Türklere de uygulamaya başladı. Özellikle 1944’den sonra komünist rejimin yerleşmesiyle asimilasyon devletin sistemli bir politikası haline dönmüştür.

1945-49 yıllarında Türkiye’ye göç etmek isteyen Türklere pasaport verilmemiştir. Türk azınlığın ileri gelenleri, özellikle öğrenim görmüş aydınları, nedensiz yere tutuklanmışlar, sürgüne gönderilmişlerdir. Türk köylülerinin toprakları elinden alınmış ve kooperatifleştirilmeye başlanmıştır. Türk okulları devletleştirildiği için azınlık eğitimi tarihe karışmıştır. Bu baskıların sonucunda 1950/51 göçü gerçekleşmiştir. Baskıların devam etmesi nedeniyle, 1968 yılında, yakın akrabaları 1952 yılına kadar Türkiye’ye göç etmiş olan Türk asıllı Bulgar vatandaşlarının Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç etmeleri hakkında anlaşmayı imzalamıştır.⁴⁹ Göçler, Bulgaristan rejiminin emniyet supabı gibi siyasallaşabilecek bir muhalefetin tabanını yok etmeye yaradı. Ulusal bir kimlik yaratabilecek, bir kültürel seçkinler grubunu oluşturabilecek tüm adaylar ortadan kalkmıştı. Büyük toprak sahibi Türkler uzun

⁴⁶“ Boyar: Tuna boyu, Erdel ve özellikle Rusya’da soylulara verilen ad.”. Bekir Sıtkı Baykal, **Tarih Terimleri Sözlüğü**, 3. bsk., İmge Kitabevi, Ankara, 2000, s. 31.

⁴⁷ Toğrol, a.g.e., s.14.

⁴⁸ Hayriye Süleymanoğlu Yenisoğlu, “Bulgaristan Türklerinin Eğitim ve Kültür Tarihinden Sayfalar”, **Yeni Türkiye**, Yıl 3, Sayı 16, Ankara, 1997, s.1781.

⁴⁹ Şimşir, a.g.m., s. 47- 57.

süre önce Bulgaristan'ı terk etmişti. Kendi imamlarını kendileri seçen ve en azından dinen otarşik köy hayatı üzerinde dini liderlerin zaten az olan etkisi, Bulgaristan rejiminin kuklası haline gelmeleriyle tamamen yok oldu. Yüksek eğitim almış insanların sayıysa Türklerin yükselmesini engelleyen görünmez tavanlar yüzünden hem azdı, hem aynı nedenden dolayı bu eğitimi elde edebilen azınlığın rejimle bağları kuvvetliydi. Bulgaristan Türklerinin kendi imkanlarıyla üretemedikleri tarihin Türkiye tarafından üretilip yayılmamasını açıklamak için Bulgaristan'da bunun taşıyıcılarının eksikliği, Türkiye'nin bu denli bir irredantizmi içeren bir dış politikasının bulunmaması ve iki dünya bloğu arasındaki sınırın öte tarafından bu tür operasyonlar yürütmenin olası risklerini kaldıramaması gibi nedenler sayılabilir.⁵⁰

Bulgaristan'da yaşayan Türklere uzun süreden beri Bulgar Hükümetince büyük baskılar yapıldığı, geniş çapta bir Bulgarlaştırma hareketına girişildiği, dünya memleketleri tarafından yakinen bilinmekte ve özellikle son iki yılda bu konuya dünya basınında geniş yer verilmektedir. Bulgar yönetimi, Bulgaristan'ın çok milletli bir ülke olmadığını vurgulayarak, Türkleri Bulgar milletinin bir parçası olarak göstermeğe çalışmakta, Türk kelimesini kullanmayıp “müslümanlar” terimini kullanmakta, Türklerin Osmanlı İmparatorluğu zamanında zorla Türkleştirilmiş Bulgarlar olduğunu iddia etmektedir. Oysa , Bulgaristan'daki Türkler bizzat Bulgar yetkililerince Türk azınlığı veya Türk asıllı Bulgar vatandaşları olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlama Türkiye ile Bulgaristan arasında geçmiş yıllarda imzalanmış anlaşmalarda da yer almıştır. 1984-85'de bu kampanya ürkütücü boyutlara ulaştı. Artık Bulgaristan Hükümeti bundan böyle statü ve hakları Bulgar Anayasasınca ve Bulgaristan'ın imzaladığı anlaşmalarda garanti altına alınmış olan 1,5 milyonluk müslüman azınlığın dini, kültürel ve etnik varlığını acımasızca ortadan kaldırmaya girişiyordu.⁵¹

Türk azınlığının tüm baskılara rağmen diline, dinine, örf ve adetlerine bağlı kalmaya devam eden bir toplum olması karşısında Bulgar politikası, ne pahasına olursa olsun, Türk azınlığı eritmek hedefine yönelmiştir. Türklerin isimlerinin zorla Bulgar isimleriyle değiştirilmesine de bu amaçla girişilmiştir. Bu kampanya son yıllar içerisinde giderek yoğunluk kazanmış, 1984 yılının son aylarında doruk noktasına ulaşmıştır. Bulgar makamları, bu işi biran önce ve kökünden halletme çabası içinde görünmüş ve bu amaçla şiddete

---

⁵⁰ Sait Öztürk, “Devlet Hikayeleri: Kimliğin Kaybı ve Yeniden / Yenisinin Kazanılması”, **89 Göçü: Bulgaristan'da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye'ye Zorunlu Göç**, editörler Neriman Ersoy-Hacısalıhoğlu, Mehmet Hacısalıhoğlu, Yıldız Teknik Üniversitesi Balkan ve Karadeniz Araştırmaları Merkezi & Balkanlar Medeniyet Merkezi, İstanbul, 2012, s. 243.

⁵¹Javid Iqbal, (Türk-Bulgar) İkili Anlaşmaları Işığında, Bulgaristan'daki Müslüman-Türk Azınlığı Sorunu, **Bulgaristan'da Türk-İslam Azınlığına Uygulanan Baskılar Hakkında Uluslar Arası Hukuk Sempozyumu**, İstanbul, 1988, s.25.

başvurmaktan kaçınmamıştır. ⁵² Olayların sonunda 1989 Haziranında cumhuriyet tarihinde Türkiye'nin Bulgaristan'dan aldığı 3. ve en büyük göç dalgası gerçekleşmiş ve sadece 2 ay içinde 312 bin göçmen Türkiye'ye giriş yapmıştır.⁵³

Bundan dolayı, araştırma sorununun çerçevesini 1989 göçmenlerine uygulanan asimilasyon politikasının göç deneyimlerini ve yaşadıkları olayları aktararak, kültürel ve tarihsel olarak algılarını ölçmek oluşturacaktır.

1.2. Araştırmanın Amaçları

Araştırmanın temel amacı, 89 göçmenlerinin yürütülen asimilasyon politikasının, kendi yerel kültür ve tarihleri ile ilgili algılarını etkileyip etkilemediğini anlamaya çalışmaktır. Bu amaçla, sözlü tarih çalışmalarıyla Bursa'ya göç eden 30 göçmenle derinlemesine görüşme yapılmıştır. Ayrıca, 1989 göçünde en çok göç alan illerden biri olan Bursa'ya göçün nasıl gerçekleştiği, Bursa'ya göç ettiklerinde yaşadıkları zorluklar yerel gazeteler taranarak ve görüşmecilerin yaşadıkları olayları anlatarak aktarılmaya çalışılmıştır. Aşağıda sorulara cevap aranmıştır:

- 1-Bulgarlar milli bayramlarda ne yapıyorlardı? Türkleri götürüyorlar mıydı?
- 2-Türk milli bayramları kutlanıyor muydu? Nasıl?
- 3-Osmanlı İmparatorluğu'ndan kurtuluş kutlanıyor muydu? Nasıl?
- 4-Balkan Harbi hakkında ne biliyorlardı?
- 5-Bulgaristan'da Türk imajı nasıldı?
- 6-Bulgaristan'da Osmanlı imajı nasıldı?
- 7-Bulgaristan'dan Türkiye'ye geldiklerinde Atatürk imajı nasıldı? Ne ifade ediyordu?Bu bilgiyi nerden edindi?
- 8-Gündelik yaşamları nasıldı?
- 9-Dini bayramlar kutlanıyor muydu? Ramazan ayı nasıl geçiyordu?
- 10-Sünnet töreni düzenleniyor muydu?

---

⁵² Somer, a.g.m., s. 1.

⁵³ Nevin Türker, "Komünizm Dönemi Bulgaristan Türklerine Uygulanan Asimilasyon Politikası ve 1989 Göçü", **Uluslar Arası Balkan Kongresi: 21. Yüzyılda Uluslar Arası Örgütlerin Güvenlik Yaklaşımları ve Balkanların Güvenliği**, Kocaeli, 2011, s.561.

11-Dini ibadet ve inançlarını gerçekleştirebiliyorlar mıydı?(Örnek; kurban kesimi, camiye gitme, mevlüt , kuran okutma, İslami öğelere uygun cenaze merasimi)

12-Türkçe konuşmak ve yayın yapmak serbest miydi?

13-Giysi konusunda yasaklar getirilmiş miydi? (Geleneksel kıyafetlere izin veriliyor muydu?)

1.3. Araştırmanın Önemi

Osmanlı döneminde XIX. Yüzyıl'a kadar, Müslüman nüfusun egemen olduğu Bulgaristan'da Hristiyanlar azınlık durumundadırlar. Fakat, 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı sonucunda ülkenin bağımsızlık kazanmasından sonraki dönemde bir yandan Türk ve Müslüman nüfus miktarı hızla azalmaya başlamış, diğer yandan da ülke sınırları dışında kalan Bulgarların yeni kurulmuş vatanlarına göç etmeleri sonucunda ulusal nüfusta hızlı bir artış görülmüştür.⁵⁴ Sosyalist dönemde geliştirilen ve çok önemsenen kadın-erkek eşitliğinin birçok olumlu sonucu olduğu gibi bazı olumsuz yansımaları da olmuştur. Çalışan kadın nüfusunun hızla artması ve eğitim-kültür düzeylerinin yükselmesi bir yandan bu dönemdeki doğurganlık oranlarının hızla azalmasına, diğer yandan da küçük çekirdek ailelerin yaygınlaşmasına ve boşanma oranlarının artmasına neden olmuştur. Kadın özgürlüğü ile cinsel özgürlüğün, kentleşme ve sanayileşmenin toplumsal dinamikleri, etnik Bulgarlar arasında bazı olumsuz sosyal ve demografik sonuçlara yol açmıştır. Fakat, bunlar arasında en öncelikli olanı, etnik Bulgarlar'da görülen düşük nüfus artış sonucunda birçok yörede Bulgarların çoğunluk durumundan azınlık durumuna düşmeleridir. Sosyalist dönemde Türk, Pomak, Tatar, Roman gibi Müslüman azınlıklar yüksek doğurganlıklara sahip iken, etnik Bulgarlar'da hem doğum oranlarında, hem de nüfus artış hızında ciddi azalmaların görülmesi, BKP yöneticilerini demografik ve politik çözüm arayışlarına itmiştir.⁵⁵

Bulgaristan'daki komünist rejim, 1970 yılından itibaren uygulamaya koyduğu "Bulgarlaştırma" politikasıyla azınlığı zorunlu olarak eritmeyi, böylece Tuna boylarında bir tek Türk'ün bile olmadığı bütün dünyaya ilan edecek aklınca Bulgaristan'la bir tarih yaratmayı amaçlamıştır. Bu siyasetin ilk aşaması olarak Türk okulları kapatılmaya başlanmış, Türkçe konuşulması yasaklanmış, camiler yıkılmış veya başka amaçlara tahsis edilmiş, ibadet, kültürel faaliyetler, örf ve adetlerin sürdürülmesi men edilmiştir. Komünist rejim sadece Türk

⁵⁴ Emin Atasoy, **Beşeri ve Kültür Coğrafyası Işığında Bulgaristan**, Bursa, MKM Yayıncılık, 2010, s. 15.

⁵⁵ Atasoy, **Bizden Olan Ötekiler Asimilasyon Kıskaçında Bulgaristan Türkleri**, a.g.e., s. 65.

nüfusu eritmek değil, aynı zamanda tüm Türklüğün izlerinin Rumeli'den tamamen silip kaldırmak için akıl almaz baskı ve tahrik yöntemlerine, çağdışı uygulamalara başvurmaya başlamıştır.

Bulgaristan'ın Türk azınlığına uygulaya geldiği baskılar, 1984 yılında tam bir siyasi jenosit ve kültür asimilasyonuna dönüşmüştür. Müslüman Türklerin mezar taşları üzerindeki yazı ve semboller de kazınmış, Müslümanların ölülerini dinlerin gereklerine uygun şekilde defnetmelerine izin verilmemiştir. Türk azınlığı milli benliğinden koparılmak için örf ve adetler yasaklanmış, evlerin içinde çeyiz sandıklarına kadar uzanan Bulgar eli, ninelerin sandıklarında buldukları Türk Milli Rumeli kıyafetleri arasında nadide şalvarların parçalarını bile makaslamıştır.

Bulgar Anayasası'nın ikinci bendinde "Haklarda milliyet, köken, din, cins, ırk, öğretim, toplumsal ve maddi duruma ayırımına dayanan bir imtiyaz ve kısıtlamaya meydan verilmez" ifadesi yer aldığı halde Bulgar Devleti'nin vatandaşı durumundaki Türk soylu milyonlarca insan istediği dili konuşamaz, ibadetini yapamaz, seyahat edemez, istediği meslekte çalışamaz duruma getirilmiştir.⁵⁶

Bu bağlamda, ele alınan çalışmada Bulgaristan'da Türkleri Bulgarlaştırma politikası amacıyla uygulanan siyasi jenosit ve kültür asimilasyonun sonuçlarının anlaşılması açısından önemlidir.

1.4. Araştırma Yöntem ve Teknikleri

Bu çalışmada bulgular, niteliksel araştırma yöntemi kullanılarak elde edilmiştir. Veriler, sözlü tarih çalışması yapılarak ortaya konulmuştur. Sözlü tarih, tarihi yazılı belgelere ek olarak yaşayan bireylerin belleğe dayalı anlatıları aracılığıyla yazma ve sıradan insanları, gündelik yaşamı ve özneliği tarihin araştırma alanına dahil etme dürtüsüyle şekillenen ve ses kaydetme teknolojilerinin gelişmesiyle de desteklenen disiplinler arası bir çalışma alanı ve araştırma yöntemidir. Araştırılmakta olan bir sosyal gerçekliğin oluşumunda yer almış insanlarla görüşmeye dayanır.⁵⁷ Bu doğrultuda gelişmiş ülkeler Sözlü Tarih Arşivi oluşturmaya büyük önem vermektedirler. Bu tür arşivler, çoğu zaman resmi belgelerde yer almayan özgün bilgiler içermektedir. Bu tür çalışmalar araştırmacının, çoğu zaman özgün

---

⁵⁶ İsmail Selimoğlu, "Cumhuriyet Dönemi'nde Bursa'ya Mübadele Sonrası Göçler", **Bursa'nın Zenginliği Göçmenler**, ed. Zeynep Dörtok Abacı, Osmangazi Belediyesi, Bursa, 2008, s. 200-201.

⁵⁷ **Sözlü Tarih Yöntemi Aşamaları Nedir**, y.y., 2 November 2011, 11:11, <http://www.toplumdusmani.net/modules/wordbook/entry.php?entryID=6474>, (01.07.2013), par. 1.

bilgilere ulaşmasına olanak tanır. Tanıkların yaşamlarını yitirmeleriyle yok olan, tarihi süreçlerdeki karanlık noktaları aydınlatacak bilgilerin kazanılmasını sağlar⁵⁸

Tarihçiler arasında 1940'lı yıllarda özellikle “tamamlayıcı tarih” olarak önemi kabul edilen sözlü tarih, tarihe yeni bakış açılarının hakim olduğu 21. yüzyılda kendi başına çok önemli bir bilgi üretme dalı olarak ortaya çıkıyor. Daha önceleri yazılı belgeleri sözlü belgelerden her zaman üstün tutan anlayış egemen sınıflara ve söylemlere hizmet etmekle suçlanıyor, ezilen halkların yaşadıklarının ortaya çıkmasında sözlü belgenin değeri takdir edilmeye başlanıyor. Buna paralel olarak genel tarihin büyük devletlerin ve üst tabakaların tarihi olmaya devam ettiğine işaret edilerek yerel tarihlerin, yani başımızdaki tarihlerin önemi keşfediliyor.⁵⁹

Çalışmada, kaynak taraması, örnek olaylar ve derinlemesine görüşme teknikleri kullanılmıştır. Görüşme (interview, mülakat), sözlü iletişim yoluyla veri toplama (soruşturma) tekniğidir. Bireylerin, çeşitli konulardaki bilgi düşünce, tutum ve davranışları ile bunların olası nedenlerinin öğrenilmesinde en kestirme yol olarak kullanılmıştır. Birçok kimse, düşündüklerini açıklamada, sözlü anlatımı yazılı anlatıma yeğler. Görüşmede, söylenenlerin, yüzeysel anlamları yanında “gerçek” ve derinliğine anlamları da çıkartılabilir.⁶⁰

1.5. Araştırma Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, 1989 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden ve Bursa'da ikamet eden Türk asıllı Bulgaristan göçmenleri oluşturmuştur. Anadolu'da en önemli göçmen iskan edilen vilayetlerden biri Bursa vilayeti olmuş⁶¹, kırsal kesimden değil ülke dışından aldığı göçlerle büyümüş, tekrar tekrar kurulmuş bir şehirdir.⁶² Kafkaslar ve Balkanlar başta olmak üzere hemen her yerden göçmen yerleştirilmiştir. Bu göçmen yerleştirilmeleri ile Bursa (Hüdavendigâr) vilayetinin nüfusu yüzyıla yakın bir sürede birkaç misli artış göstermiştir.⁶³ Göç alan bir kent olduğu için çalışma sahası olarak Bursa tercih edilmiştir.

⁵⁸ Saime Yüceer, **Tanıkların Anlatılarıyla Bursa Tarihi (Sözlü Tarih Arşivi 1919-1938)**, Bursa, Uludağ Üniversitesi Kent Tarihi ve Araştırmaları Merkezi, 2005, s. V.

⁵⁹ Filiz Tutku Aydın, **Sözlü Tarih Ne Demektir?**, Polatlı Kırım Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği, ts., <http://www.polatlikirimderneği.org/dstarih/stnedir/stnedir.aspx>, (03.07.2014), par. 1.

⁶⁰ Niyazi Karasar, **Bilimsel Araştırma Yöntemi- kavramlar-ilkeler-teknikler-**, 12. bsk., Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2003, s. 165-166.

⁶¹ Muammer Demirel, “XIX. Yüzyılda Bursa'da Göçmen İskanı”, **Bursa'nın Zenginliği Göçmenler**, editör Zeynep Dörtok Abacı, Osmangazi Belediyesi Yayınları, Bursa, 2008, s. 31.

⁶² Raif Kaplınoğlu, “Bir Göç Hikayesi: Çadırlarda devam eden göç: Bursa Örneği”, **Uluslar Arası Göç Sempozyumu: Bildiriler**, Zeytin Burnu Belediye Başkanlığı, İstanbul, 2006, s. 314.

⁶³ Demirel, a.g.m., s. 31.

Araştırmanın örneklemini, derinlemesine görüşmelere katılan 30 kişi oluşturmuştur. Görüşme yapılacak kişilerin seçiminde göz önünde bulundurulan temel husus, Bulgaristan'da eğitim almış, Türkiye'de eğitim görmemiş olmalarıdır. Bu tercihin sebebi, soruları cevaplandırırken Türkiye'de verilen bilgi ve görüşlerden etkilenmemeleri içindir. Sadece, Bulgaristan'da aldıkları eğitim baz alınarak daha sağlıklı bilgilere ulaşılması amaçlanmıştır.

Görüşmeler, Kasım 2012 ile Kasım 2013 tarihleri arasında, araştırmacı tarafından görüşmecilerle müsait oldukları zamanlarda, kafeteryada veya evlerinde gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar, Bulgaristan'ın Kırçali, Filibe, Razgrad, Şumnu, İslimiye şehirlerinden gelen kişiler arasından seçilmiştir.

1.6. Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmada veriler, kaynak taraması, konunun gerçekleştiği dönemle ilgili doküman incelemesi ve katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda elde edilmiştir. Katılımcılara, görüşmelerden önce ne amaçla görüşme yapılacağı hakkında bilgi verilmiştir. Kabul eden kişilerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmelerde, önceden hazırlanan 13 adet açık uçlu sorular yöneltilmiş ve ses kayıt cihazına kayıt edilmiştir.

Toplam 30 kişiyle görüşme yapılmıştır. Görüşmeler için, Bursa'da 1989 göçmen nüfusunun daha fazla bulunduğu bölgeler olan, Kestel ve Görükle Göçmen Konutları, ayrıca Hürriyet ve Hamitler Mahalleri tercih edilmiştir. Katılımcılar, 10 kadın, 20 erkekten oluşmaktadır ve genel yaş ortalaması 54,3'dir. Kadınların yaş ortalaması 52, erkeklerin yaş ortalaması 55'dir. Meslekleri, 6 kişi öğretmen, 10 kişi tekniker, 10 kişi ziraatçi, 1 kişi muhasebeci, 1 kişi şöför, 2 kişi işçi olarak çalışmıştır.

Görüşmelerde ilk olarak, görüşmecilere adı soyadı, doğum yeri, eğitim durumu, ailesinin mesleği, Bulgaristan'da okuduğu okul, Türkiye'de bitirdiği okul olup olmadığı soruları yöneltilmiş, kimlik bilgileri alınarak tanışma gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, konuyu oluşturan sorular yöneltilerek devam etmiştir.

1.7. Araştırmada Verilerin Çözümlemesi

Çalışmada veriler, ilk olarak konuyla ilgili kaynak taraması yapılarak yazılı belgelere ulaşılmıştır. İkinci olarak derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak veriler toplanmaya çalışılmıştır. Görüşmeler sırasında, katılımcılarla cevap verirken karşılıklı konuşma şeklinde yönlendirilerek kişilerin kendilerini ifade etmeleri sağlanmıştır.

Görüşmeler ses kayıt cihazı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Görüşme sırasında kayıt altına alınan konuşmalar yazılı ortama aktarılarak içerikleri tanımlanmıştır. Yapılan içerik tanımlaması sonucunda, konunun ana noktasını oluşturan cevaplar ve açıklamalar esas alınarak, kayıtlar doküman haline getirilmiştir. Diğer yandan, derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilirken, zorunlu göçle gelen, Bulgaristan'daki soydaşlarımızın Bursa'ya göç ederken ve sonrasında yaşadıkları hakkında bilgi edinmek amacıyla, dönemin yerel gazeteleri taranmıştır.

2. BÖLÜM: LİTERATÜR BİLGİLERİ

2.1. Bulgaristan'da Türklerin İsimlerinin Değiştirilmesi

Todor Jivkov, adların değiştirilmesi kararını daha 1984 yılının ilkbaharında alıyor. Todor Jivkov o zaman “Boyana” rezidansında Komünist Partisi yönetim kurulunu topluyor. Toplantıya, Georgi Atanasov ve Dimitir Stoyanov’un da aralarında bulunduğu aday üyeler, BKP Merkez Komitesi sekreterleri, parti bölge komitelerinin birinci sekreterleri ve diğer yetkili ve devlet yöneticileri katılıyorlar. Jivkov, protokolün dışında yaptığı açıklamada, “Bulgaristan Türklerinin” isimlerinin değiştirilme kararını tek başına ve bütün sorumluluğu üstlenerek aldığını belirtmiştir. Tek başına kararı almasını ise yılların tecrübesi ve parti lideri olarak tartışmasız otoritesi ile gerekçelendiriyor.⁶⁴ Bu politika değişikliği için duyduğumuz tek neden, Jivkov’un Türkleri Bulgarlaştırmak yoluyla parti içinde itibarını yükseltmeyi, böylelikle de koltuğunu sağlamlaştırmayı amaçladığıdır. Ancak, bunu bir spekülasyon olarak addetmek daha doğru olur; zira Jivkov’un durumu zaten çok sağlamdı ve parti içinde rakibi yoktu. Belki Jivkov Türkleri Bulgarlaştırmak yoluyla tarihe bir kahraman olarak geçmeyi düşünmüş olabilir. Bulgaristan’daki aşırı milliyetçi eğilimlerin varlığı dikkate alındığında bu olasılık güç kazanmaktadır.⁶⁵ Fakat, konuyla ilgili üyeler arasında görüş ayrılığı isim değiştirme işleminin Türklerin tamamına mı yönelik olacağı yoksa bir kısmını mı kapsayacağı şeklinde bir görüş ayrılığına yol açmıştır. Görüş ayrılığının aşılmasında Politbüro’nun 22 Ekim- 28 Kasım 1984 tarihlerindeki oturumları etkili olmuştur. Oturum belgeleri Jivkov’un iktidardan uzaklaştırılmasından hemen sonra imha edilmiş olmasına rağmen, ikinci derecede gizlilik niteliği taşıyan 47 numaralı demecin varlığı kesinlik kazanmıştır. Bu demeçte, ilk etapta Bulgaristan’daki Türk nüfusunun % 10-12’sine tekabül eden 100.000 kişinin isimlerinin Bulgar isimleri ile değiştirilmesi kabul edilmiştir. Fakat, bu karardan da

---

⁶⁴ “Soya Dönüş Süreci” ve Türkler’in 1984-1985 Kışında Zorla İsim Değiştirme Kampanyasına Karşı Direnişi, editör Bayraktar, ChinarWEB, Bulgaristan, 26.12.2012, <http://www.chinarweb.com/index.php?lang=tr&controller=news&id=238>, (15.03.2013), par. 4.

⁶⁵ Ömer Engin Lütem, “1984-89 Dönemi Türkiye’nin Bulgaristan Politikası ve 89 Göçü”, 89 Göçü: Bulgaristan’da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye’ye Zorunlu Göç, editörler Neriman Ersoy-Hacısalıhoğlu - Mehmet Hacısalıhoğlu, Yıldız Teknik Üniversitesi Balkan ve Karadeniz Araştırmaları Merkezi & Balkanlar Medeniyet Merkezi, İstanbul, 2012, s. 145.

vazgeçilerek isim değiştirmenin kitlesel olması tercih edilmiştir.⁶⁶ Jivkov ve Atanasov'un talimatları ardından 10 Aralık 1984 tarihinde, İçişleri Bakanı, İçişleri Bakanlığı'nın yönetimiyle toplantı gerçekleştiriyor. Toplantıda, Devlet Güvenlik Dairesi'nin VI. Birimi (şesto upravlenie) müdürü General Petır Stoyanov'un İçişleri Bakanlığı Bölge Müdürlüklerinin müdürleri vasıtasıyla, Türk kökenli vatandaşlarının isim değiştirme kampanyasına bütün ilçelerde başlatılması emri veriliyor. Ülkenin yurtdışında itibarının zedelenmesine ve aşırılıklara yol açabilecek her türlü direnmelere karşı önlemler alınıyor. Direnişin engellenmesi yollarından bir tanesi bazı kişilerin hapisanelere gönderilmesidir. Bu amaçla Belene kampı seçilmiştir ki burada savcılık kararı olmaksızın direnişçiler hapsedilmiştir.⁶⁷

İlk olarak Güney Bulgaristan'dan başlanmış, söz konusu kampanya Kuzeydoğu Bulgaristan'daki Türklere de uygulanmak istenmiştir.⁶⁸ Yetkililerin kullandıkları yöntemler geçmişte Pomaklara karşı kullanılan yöntemlere benziyordu. oğunluğu Türklere oluşturduğu köyler, genellikle sabahın erken saatlerinde, kpekli polisler ve tank birliklerince kuşatıldı. Görevliler ellerinde yeni kimlik kartları veya seçilecek "resmi" isimlerin yazılı olduğu bir liste olduğu halde evleri tek tek ziyaret ettiler ve ev halkını, bazen silah göstererek, yeni kimlik kartlarını kabul etmeye ya da yeni isim almak istediklerini gösteren "gönüllülük" formlarını imzalamaya zorladılar. Güvenlik güçlerinin şiddet kullandıklarını ve ırza tecavüz ettiklerini gösteren pek çok rapor vardır. Bazı durumlarda ise etnik Türk kyelerinin sakinleri köy meydanında toplandılar ve yeni kimlik kartlarını kabul etmek zorunda bırakıldılar.⁶⁹ 20 Aralık 84'te Kırcali Bölgesindeki kk Momcilgrad şehri –ki nüfusun çoğunu Türkler oluşurmaktadır- panzerler eşliğinde kuşatıldı ve kasaba sıkı bir taramadan geçirildi. Eylemin amacı, bir yandan asimilasyona karşı direnen bir topluluğun sakinlerini Bulgar ismi almaya zorlamak ise, öte yandan da diğer bölgeler için yıldırıcı etkisi olacak bir örnek oluşurmaktı. Aynı eylem, 12 Ocak 1985'te Kuzeydoğu Balkanlardaki Kotel Bölgesinde bulunan Jablonova köyünde de uygulandı.⁷⁰ Baskın, tutuklama ve zorla isim değişikliğine karşı Bulgaristan'ın

⁶⁶ Nur Ali Tahir, "1945 sonrası Bulgaristan Türklere Yönelik Asimilasyon Politikası", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslar Arası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslar Arası İlişkiler Bilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2009, s. 90.

⁶⁷ "Soya Dönüş Süreci" ve Türklere'in 1984-1985 Kışında Zorla İsim Değiştirme Kampanyasına Karşı Direnişi, a.g.m., par. 7.

⁶⁸ Kader zlem, "Bulgaristan Türklere'nin Tarihsel Süreci İçerisinde Dönüşümü, AB yelik Süreci ve Türk Azınlığa Etkileri", *Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, v. 1/2Winter, 2008, s. 352.

⁶⁹ Hugh Poulton, *Balkanlar atışan Azınlıklar, atışan Devletler*, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1993, s.159.

⁷⁰ Torsten F. Baest, "Bulgaristan", *Doğu Avrupa dosyası : Demokratik Alman Cumhuriyeti / Polonya / Macaristan / Çekoslovakya / Romanya / Bulgaristan / Arnavutluk / Kuzey Kore*, İstanbul, Alan, 1990, s. 405.

güneyindeki bölgelerde 23 Aralığı 24'üne bağlayan gece köyler abluka altına alınmıştı. Civar köylerde olaylar duyulunca gece evler gizli ve sessizce terk edilmeye başlanmıştı, amaç evde yakalanıp o isimleri almamaktır.⁷¹ Toplu halde isim değiştirme faaliyetine karşı 1984 yılının Aralık ayında Kırcalı'nın birkaç yerleşim yerinde ve Kırcalı'de protesto amacıyla yürüyüş düzenleyen kalabalığa açılan ateş sonucunda, annesinin kucağında bir bebekte olmak üzere toplam 7 Türk öldürülmüş, birçok kişi yaralanmış, tutuklanmış, cezaevine, Belene Kampı'na veya sürgüne gönderilmiştir.⁷² 26 - 27 Aralık 1984 tarihleri arasında Kırcaali'nin Kızılağaç belediyesine bağlı Kayaloba, Yurtçular ve civar köylerden yaklaşık 10 bin kadın, erkek ve çocuk, soykırımı protesto etmek amacıyla Mogilyane köyüne toplandı ve ilk direnişler bu bölgede başladı. Askerler ve milisler, toplananları dağıtmak için müdahale edince halkın tepkisiyle karşılaştı.

Bu ilk olaylarda milislerin ateş açması sonucu üç kişi hayatını kaybetti. Hayatlarını kaybedenler arasında Kitna köyünden Musa Yakup ve Kayaloba köyünden Ayşe Hasan ile 17 aylık Türkan Bebek de vardır. Direnen köylülerin çoğu tutuklandı ve işkenceleye maruz kalıp Belene kampına sürgün edildi. Asimilasyona direnenler arasında annesinin kucağında şehit düşen 17 aylık Türkan Feyzullah direnişin simgesi haline geldi. Türkan Bebek ve o gün orada şehit düşenlerin anısına anıt çeşme yapıldı. Her yıl 26 Aralık'ta binlerce kişi soykırım sürecinin kurbanlarını anmak için Türkan Çeşme'ye akın ediyor.⁷³ Ölümü göze alan Türkler Kuşallar, Eğridere, Koşukavak, Mestanlı, Ortaköy, kazalarına bağlı dağlık köylerde gerilla savaşına başladılar. En son verilere göre bu savaşlarda 1,300'ün üstünde Türk öldürülmüş, ağır yaralanmış, 9,650'den fazlası tutuklanarak bilinmeyen yerlere sürülmüştür. Buna karşılık, 22 polis, 14 asker, 5 subay ve 16 azılı Türk düşmanı da "soykırım savaşı"nın kurbanları olmuşlardır. 114'ten fazla Türk kendini asmış, intihar etmiştir. Rodoplardaki Türk kıyımı olanca gücüyle sürmektedir. Kırcalı, Paşmaklı, Hasköy, Filibe ve Pazarcık vilayetlerinde kuş uçurtulmadığı için en yeni verileri saptamak mümkün değildir. Irkçı rejim, polis ve ordu bölüklerini Kuzey Bulgaristan'dan Tatar, Alevi, Arnavut ve diğer Türk-Müslüman topluluğunun üzerine sürmüşlerdir. Halen, ön hazırlık olarak, Rusçuk, Şumnu, Varna, Silistre ve Hacıoğlu Pazarcığı vilayetlerine bağlı şehir ve köylerde oturan sözkonusu azınlıklar

---

⁷¹ Türker, a.g.m., s.561.

⁷² Zeynep Zafer, "Bulgaristan Türklerinin 1984-1989 Eritme Politikasına Karşı Direnişi", **Akademik Bakış**, c.3, s.7, yaz, 2010, s. 2.

⁷³ **Türkan Bebek Edirne'de**, Hudut Gazetesi, Edirne, 26.12.2013, <http://www.hudutgazetesi.com/haber/15801/turkan-bebek-edirne.html>, (10.04.2013), s. 5.

dayaktan geçirilmektedir.⁷⁴ Kırcaali'ye yakın köyde oturan Hayri Özkan yaşadıklarını şöyle anlatıyor:

“-Sabah kalktığımızda zaten o güne kadar diğer bölgeler zaten isimler değiştirilmişti yani son olarak bize geldiler.

-Siz Kırcaali merkezdeydiniz?

-Evet merkeze 3 km. yakın bir köyde oturuyorduk. Biz zaten biliyorduk yani diğer köylerde çok büyük bir direnişler oldu. İnsan kayıpları oldu. Ölümler oldu yani bunun bir faydasının olmadığını gördük. Ona kanaat getirdik yani. Mesela şöyle bir şey dirensen de sonuçta yani bu olacak yani o yüzden işte bir sabah kalktığımızda köy kuşatma altındaydı. Ondan sonra tek tek evleri gezerek muhtarlığa gelip isim seçmemizi söylediler. Zaten toplu taşıma araçları çalışmıyordu. Okula gidemedik işine gitmek isteyen işine gidemedi. Böyle birkaç saat bekledikten sonra işte askerler kapı kapı dolaşmaya başladılar. Mecburen bizi alıp muhtarlığa götürdüler. Orda da işte listelerde herkes isminin harfine göre isim seçti yani o şekilde birkaç saatlik bir işti yani. Birkaç saatte bitti.” diyerek direnmenin bir faydasının olmadığını söylüyor.⁷⁵

Filibe'de oturan Hüseyin Mutlu isim değiştirme olaylarında askerde olduğunu ve askerden döndükten sonra adlarının değiştirildiğini şöyle anlatıyor:

- “Ben askerdim o zaman. Askerden geldim. Belediyeye gittim ismimi seçtim değiştirdim zorlan. Annemlerin falan hep zorladılar. Fotoğrafları falan hep elini yüzüne koyarak çekindi. İsimlerini değiştirmemek için. Askerdeyken işçiydik zaten orda yoktu isim değiştirme. İnşaatlarda çalıştırıyorlardı.”⁷⁶ Nesibe Mutlu isim değiştirme olayını: “Geceyarısı gelmişlerdi eve. Hepimiz çok korktuk. Görmesinler diye camları falan örtülerle kapadık. Çocuklar ağlamasın diye hiç biyeri açmadık. Sonra bizi bulamadılar gittiler ama sonradan fabrikaya gelmişlerdi isim değiştirmek için. Ben kendim razı gelmedim. Sonra herkesin düz isimlerini değiştirdikten sonra şey yaptık yani Türkiye'ye göç kanunu çıktı.”⁷⁷ şeklinde anlatıyor.

Direnış olayları, Türk kimliklerini koruma davasında ümitsiz, bireysel çıkışlar olarak tarihe geçiyor. Böylece, 1985 yılında kitlesel bir direnişe geçilemiyor. Bunun temelinde

⁷⁴ Mehmet Çavuş, **Bulgaristan'da Sokurımı - I -**, Yaylacık Matbaası, İstanbul, 1984, s. 30-31.

⁷⁵ Hayri Özkan ile Yapılan Görüşme, Bursa, 01.04.2013.

⁷⁶ Hüseyin Mutlu ile Yapılan Görüşme, Bursa, 14.07.2013.

⁷⁷ Nesibe Mutlu ile Yapılan Görüşme, Bursa, 14.07.2014.

totaliter iktidarın almış olduğu tedbirler yatmaktadır. Her şeyden önce bu iktidar, Türk ahalisini hazırlıksız yakalayarak onu karşı koyma olanaklarından mahrum etmiştir. Bir taraftan katliamlar yapılırken, öte yandan da propaganda ve kamuoyunu yanıltma çabaları akla fikre sığmayacak boyutlara ulaşıyor. Parti organları ve devlet Emniyet güçleri, her şeyden önce aydınları ve din adamlarını psikolojik ve idari baskılara tabi tutarak, onların her hareketi sıkı bir kontrol altında tutuluyor. İktidar güçlerinin yanında olmayanlar ya işten kovuluyor ya da ailesinden uzak yerlere sürülüyor, askeri kışlalara gönderiliyordu.⁷⁸ İsim değiştirme kampanyası ile beraber Türk isimleri taşıyan kimlik kartı, evlilik cüzdanı, sağlık karnesi, sürücü ehliyetnamesi ve tapu gibi resmi belgeler yeni Bulgar isimleriyle değiştirilmiştir. Türklerin hayatta olmayan babaları ve dedelerinin isimleri de nüfus kayıtlarında değiştirilmiş, Türkiye'ye göç etmiş Türklere dahi nüfus kayıtlarında Bulgar ismi verilmiştir.⁷⁹ Bulgarca isimlerin nasıl verildiğini ve yaşadıkları olayları Bahar Şensoy:

-“O zaman ekmek almağa gidiyorsun iki kişi görseler ayırıyorlardı. Bir gecede baskın yapıldı. Tanklar askerler polisler. İşte o zaman başladılar. Yakaladıklarını hemen karakola ismini değiştirmeye. Yani komik şeylerde oldu çokta güldük. Hani trajikomik şeyler olur ya. Mesela benim abim oranın şeyi Georgi Dimitrov'du mesela. Ona soruyorlar ne isim istiyorsun. Kimse istemiyor Bulgar ismi. Mesela bugün bir Suriyeliyi tutsanız ne ad koymak istiyorsun mesela ad Mustafa soyad Kemal. Yazıyorlar sonra diyorlar Mustafa Kemal olmuş. Sonra diyorlar bunu koyamazsın. Niye diyorlar ben bu adı çok seviyorum falan gibi böyle şeylerde oluyordu yani. Ondan sonra yasakladılar Georgi Dimitrov koyamazsınız diye. Mesela Mustafa Kemal Atatürk koymak istiyorum ben diye bastırırsın yok koyamazsın derler. Neden işte bu Türk ismi değil mi? Yok olmaz falan gibi. Mesela abimlerin iki tane abimin soyadları başkaydı. Bizim başkaydı. Çünkü işyerinden alıyor götürüyor seni veya sokakta yakalıyor. İsmi değiştiriyor. Ordaki memur, polis kendi kafasına göre veriyor. Mesela b ile başlıyorsa isminiz mesela b ile başlayan bir Bulgar ismi koyuyor. Soyadınız r ile başlıyor. R ile başlayan bir soyad koyuyor. İkiside değişik yerlerde yakalandıkları için soyadları değişik oluyor. Bu sefer çok böyle karmaşalar oldu yani. Kadınlar mesela o şey var ya hristiyan ismi var ya Anna . Kadınların hepsi Anna istiyordu. Şimdi ana manasına geliyor ya . Türkçe söyleyince ana oluyor. Çoğu ana koydurdu öyle. Mesela Fildan Türkçeye yakın olanları

⁷⁸ İbrahim Yalınov, “Türk Ahalisinin Direnişi”, **Balkanlar'da Türk Kültürü**, yıl. 15, sayı. 55, Nisan-Mayıs-Haziran, Bursa, 2005, s. 7.

⁷⁹ Tarık Somer, “Açış konuşması”, **Bulgaristan'da Türkler Semineri II, 20-22 Mart 1986**, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, Ankara, 1986, s.2.

tercih ettiler. Mesela öyle şeyler koydular.⁸⁰ diyerek aktarıyor. Olaylar sırasında annelik izninde olduğunu söyleyen Havva Kılıç :

- "1984-85 isim değişikliğinde ben annelik iznindeydim. O zaman çalışmıyordum. O çirkinlikleri görmedim yani evde kapalıyım. Zorla silah yok bir şey yok elinde napçaksın geldi asker. Aldılar kocalarımızı götürdüler. Yapacak bir şey yok. Devlete karşı neyle direneceksiniz azınlığınız biz. Zorla değiştirdiler isimlerimizi. Türkiye'yle biz pek iletişim içinde değildik."⁸¹ nasıl savunmasız olduklarını anlatıyor.

Öğretmen Fatma Çetin, isimler değiştirildiği süreçte okulda yaşadığı olayı şöyle anlatıyor: -"Okul müdürü kadın o zaman benim çok iyi bir arkadaşım. Bir gün derse girerken hiç anlamadım derse girmeden önce denetime müdür geleceği zaman beni uyarır senin dersine gelicem der. 1 saat önce veya bir gün önce yarın senin dersine geliyorum diye söyler. Bir gün hiç öyle demeden baktım takılmış arkama geliyor. Şaşırdım bende senin dersine giriyorum dedi bana birdenbire. Bende buyurun geçin dedim. Geçti oturdu en geri. Öğrencilerin en arkasına. Ben derse başladım ama ben bilmiyorum acaba neden giriyor benim dersime. Gerçi anladım bir şey var olduğunu ortada ama benim çocukların Türk isimleriyle çağırdığımdan için olduğunu hiç anlamadım. O gün ondan için geliyormuş. Şikayet olmuş. Bilmiyorum kim söyledi kim yaptı? Öğrencilerin velilerinden biri söylemiş. Eee girdiğim gibi derse ben yine başladım. Ayşe söyle Ahmet söyle, Hasan Söyle isimlerini. Bizim köyümüz Türk köyümüz Türk köyüydü. Öğrencilerimizde Türktü. Birtek orada çalışan Bulgarların çocuğu varsa Bulgardı diğerleri hep Türktü. Birdenbire dersin orta yerinde baktım müdür kızartmış kendini kalktı. Yaa dedi bu ne dedi burada Ayşe , Ahmet, Fatma. Yok öyle kişiler bu ne demek dedi. Ben hemen anladım şikayet olduğunu dersten. Bende inadım tabii onun yanında hiç demedim çocukların adlarını. Bu sefer hiç demedim. Ne Ahmet dedim ne Hasan dedim ne Dragan dedim. Çünkü hepsinin Bulgar adı vardı artık. Hiçbirşey söylemeden ben devam ettim. Sen söyle sen söyle diye. Bu daha çok köpürdü. Okulun müdürü hani dediğini yaptıramadı bana. İyi ders bitti. Benimle birlikte müdür odasına gelebilir misin dedi. Evet gelirim dedim. Ondan sonra gene çaktırmadım çocukların arasında şimdi insan ne kadarda olsa zor duruma düşüyor. Böyle büyük okulun müdürü sana laf söylesin insanın hoşuna gitmiyor. Öyle şeyede alışmamışım hiç. Devamlı işime çok iyi baktığım için hiçbir yerden laf işitmemişim. Öyle bir saygısızlık duymadım. Ne öğrenciler tarafından ne arkadaşlar nede üst konumda olanlardan müdürlerden. Ama o zaman bana öyle söyledikten sonra çocuklarla sonrasında gene bir

⁸⁰ Bahar Şensoy ile Yapılan Görüşme, Bursa, 25.11.2013.

⁸¹ Havva Kılıç ile Yapılan Görüşme, Bursa, 17.08.2013.

gırgır yaptım gene onlara hani moralleri bozulmasın çocukların diye. Sonra gittim arkadaşımın odasına. Sen dedi bana bunu nasıl yaparsın dedim. Çünkü işinden olacak. Çünkü herkes takipte o zaman. Ne yaptım ki hocam dedim. Neden sen herkesin içinde çocuklara ismiyle hitap etmiyorsun dedi. Herkesin Bulgar ismi var dedi. İstesen de istemesen de razı gelsen de gelmesen de bunu çok iyi biliyorsun böyle bir yaptırım olduğunu dedi. Sen görüyorsun beni işten attıracaklar. Şimdi ben olmasan bu yaptığımı bildirsem yukarıya dedi senin yerinde orada dedi. ama böyle bir şey demiycem dedi. Eğer böyle bir şey olursa dedi bana da kızıcan beni de lanetliycen dedi devleti de lanetliyeceksin dedi. Yapma başka bir zaman böyle yapma. Tabii sen benim çok iyi bir arkadaşımın dedi. Ben bir yere bir şey bildirmem ama dedi. Ben senin o hareketini çok beğendim dedi sonradan çocuklara Bulgar isminden söylemedin dedi. Benimde çok hoşuma gitti seni takdir ediyorum dedi ama napayım bana da böyle söylendi dedi. Tabii benim ismimi de Türk ismi yapsalar bende istemem ama dedi yapacak bir şey yok dedi.”⁸² isim değiştirme konusunda yönetim baskısının ne kadar fazla olduğunu anlatıyor.

Bulgar Anayasası’nın 35. maddesinde “Bulgaristan Halk Cumhuriyeti’nin bütün vatandaşları kanunlar önünde eşittir.” denildiği halde, Bulgaristan’da ki beş yüz yıllık Türk Topluluğu’nun “isim koyma hakkı” silah zoruyla elinden alınmış, yeni doğan çocuklara Bulgar ismi konmadığı takdirde nüfus cüzdanı verilmemiştir. Adını ve eski nüfus cüzdanını yenisiyle değiştirmeyenler çalışma ve seyahatten men edilmiş, ismini değiştirmeyenlere işkence yapılmış, zindanlara atılmış, Bulgar ismi olmayanların evlenmeleri bile yasaklanmış, evlenme cüzdanları verilmemiş, resmi işlem yapılmamıştır. Müslüman Türklerin mezar taşları üzerindeki asırlık yazı ve semboller de kazınmış, müslümanların ölümlerini dinlerin gereklerine uygun şekilde defnetmelerine izin verilmemiştir.⁸³ 1984 yılının sonlarında artık, Güney ve Güneydoğu Bulgaristan’da, 1 milyondan fazla soydaşımızın ismi değiştirilmiş ve Bulgarlaştırma operasyonları tamamlanmıştır.⁸⁴

2.1.1. Türkiye ile iletişimin kesilmesi

Bu dönemde Bulgaristan’daki Türk bölgeleri yabancılara kapatılmış, haberleşme engellenmiş ve sağlıklı bilgi edinme imkanları ortadan kaldırılmıştır. Bulgaristan’daki soydaşlarımızın Türkiye’deki yakınları ve akrabalarıyla haberleşmeleri ve karşılıklı ziyaretler

⁸² Fatma Çetin ile Yapılan Görüşme, Bursa, 04.02.2013.

⁸³ Selimoğlu, a.g.m. s.200.

⁸⁴ İlker Alp, **Belge ve fotoğraflarla Bulgar mezalimi (1878-1989)**, Trakya Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1990 s. 226.

tamamen yasaklanmıştır.⁸⁵ Türkiye’den yayın yapan radyoların dinlenilmesini önlemek amacıyla parazit yapıcı yayınlar araya sokulmuş ve Türkiye’de basılmış ya da yayımlanmış kitap, gazete ve dergilerin Bulgaristan’a sokulması yasaklanmıştır.⁸⁶

Bulgaristan’ın Türkiye Büyükelçisi Konstantinov’un, Türklere karşı baskı ve zulüm yapılmadığı şeklindeki sözlerine rağmen, Bulgaristan’da yaşayan Türklere gelen mektuplar büyükelçiyi yalanlıyordu. Acı ve üzüntü dolu mektuplarda, soydaşlarımız Bursa’daki yakınlarına adeta yalvarıyorlar. Bir bayan 3 Şubat 1985 tarihinde Kırcaali’deki yakınları ile yaptığı telefon görüşmesini şöyle anlatıyor:

-“*Ablam, ağabeyim, enişte ve yeğenlerimin adları değişmiş. Aslında adı değişmeyen Türk kalmamış ya.. Ağabeyim ve eniştem mukavemet gösterince Bulgar askerleri ile polisleri tarafından fena halde dövülmüşler. Şu anda evlerinde konuşamayacak halde yatıyorlarmış.*” Telefonun sık sık kesilmesine rağmen, aynı bayan güç şartlar altında Kırcaali’de ölünün çok olduğunu, Mestanlı’da da ölü sayısının fazla olduğuna dair bilgiler aldığını, Eğridere, Koşukavak, Darıdere ve Cebel’e bağlı köylerden hiçbir haber alınmadığını, bir köyden diğer bir köye gitmenin mümkün olmadığını gözyaşları arasında anlattı. Bulgaristan’daki soydaşlarımızdan Bursa’daki yakınlarına ulaşan son haberlerde mektupla ve telefonla haberleşme olanağının artık kalmadığı bildiriliyor.⁸⁷ Bu konuda Mustafa Yalçın okulda yaşadıklarını şöyle anlatıyor:

-“*Ben yatılı okulda Krimanişsen Lisesi denen okulda çalıştım ben yedi yıl tam o zamanlarda Eğridere’de. Hani odamda özel 1 den 1,5 a kadar hani yabancı yayınları izliyorduk hani baskılara karşı toplantılar Arap Birliklerinin yada başkalarının gibi gizli gizli sesliyorduk , takip ediyorduk. Ama şimdiki gibi mektupla, telefonla burasıyla irtibatın mümkünatı yoktu. Her mektuplar okunur ona göre verilir. Konuşsan bile çek ederler. Hani herkes herkesi izliyor gibi öyle bir sistem vardı. Kontrol ediliyordu.*”⁸⁸ diyerek iletişimin kontrol altında olduğunu anlatıyor.

---

⁸⁵ Kutlay Doğan, **Tarihi Belgeler Işığında Büyük Göç ve Anavatan (Nedenleri, Boyutları, Sonuçları)**, Ankara, 1990, s. 53.

⁸⁶ Ayşegül İnginar Kemaloğlu, **Bulgaristan’dan Türk Göçü (1985-1989)**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2012, s.55.

⁸⁷ “**Bunlarda mı Yalan ?**”,Hakimiyet, 5 Şubat 1985, s. 2.

⁸⁸ Mustafa Yalçın ile Yapılan Görüşme, Bursa, 17.08.2013.

2.1.2. Balkan Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği'nin kurulması

1970'lerden sonra, Bulgaristan başta olmak üzere tüm Balkan ülkelerinde yaşayan müslümanlara, Arap-Türk ismi taşıyanlara bu devlet yönetimleri tarafından baskı uygulanmaya başlandı. Bu baskıları engellemek ve dünyada bu gibi insanlık dışı uygulamalara karşı kamuoyu oluşturmak için Türkiye Cumhuriyeti'nde bir sıra dernek kurulmuştur.⁸⁹

Bu derneklerden Bursa'daki BAL-GÖÇ derneğinin kuruluşunu Zülkef Yeşilbahçe Balkanlar'da Türk Kültürü Dergisi'nde anlatıyor. Yıl: 1984, Aylardan: Ağustos ve Eylül Bulgaristan'ın Yenipazar (Çernooçene) ve Guşallar (Paniçkovo) nahiyelerinden acı haberler gelmeye başladı. Sizin sülalenizde Pomak veya Çingene karışığı var diyerek kimi aileleri Belediye'ye çağırarak aba altından değnek göstererek Bulgar adı almaları için zorlanmışlardı. Bu olaylar giderek ağırlaştı ve nihayet Bulgar ordu birliklerini sürerek otomatik silahlar, tanklar ve kurt köpekleri kullanarak işi azıtmış, Türklerin buldukları köylere ve kasabalara baskınlar düzenleyerek sıradan Sılav-Bulgar adı almaları mecbur edilmişti. Türk ve yabancı basında haberler daha sıkça duyulmaya başlandı. Bulgaristan'daki Türklerin sorunu hepimizi ilgilendiriyordu. Hele orada yakınları bulunanları deli ediyordu. Bulgaristan Türkleri'ne uygulanan soykırımın Türk kamuoyuna duyuran ilk gazete Hakimiyet'in köşe yazarlarından ve o tarihlerde gazetenin idarecisi olan Ahmet Emin Yılmaz oldu: 27 Aralık 1984. Bursa Kazanı köşesinde basılan yazıdan bir alıntı aktarıyorum: "Tüm çırpınmalarına rağmen Bulgaristan göçmeni olan vatandaşlarımız pek sesini duyuramıyorlar. Kendi girişimleriyle yaptıkları mücadele o safhada kalıyor. Halbuki...Aralarında bir organize olsalar, dertlerini daha iyi anlatabilecek, seslerini duyurabilecekler" diye yazmıştı. Ve çok yerinde bir uyarı idi. 1950'lerde Göçmenlere Yardım Derneği İstanbul ve Ankara'da 1976 İstanbul ve Bursa'da Rodop Tuna Derneği vardı. İstanbul'da kurulma aşamasında bulunan Balkan Türkleri Dayanışma ve Kültür Dernekleri mevcut idi. Çalışmaları yetersizdi. 1984-85'te, Bulgaristan'da isim değiştirme kampanyası günlerinde, gazetelerimizin sayfaları acı haberlerle dolup taşıyordu. İntihar edenler, öldürenler, delirenler acı haberleri buradaki yakınlarını perişan ediyor ve ağlatıyordu. Bulgaristan'daki katliam çok ağır yaşanıyordu. Göçmenlerden oluşan on kişilik bir heyet, 28 Aralık Cuma günü saat 14'te (1984) Sayın Mümin Gençoğlu'nu Kurtul pasajındaki çalışma odasında ziyaret ettik. Dertlerimizi anlattık. Kendisine başvurmamızın nedeni bu gibi sorunlarla yakından ilgilenmiş olmasıydı. O,

⁸⁹ **Balgöç'ün Kısa Tarihi**, y.y., ts., <http://www.balgoc.org.tr/kisatarih.html> , (01.06.2013), par.2.

1984'te o günün Başbakanı Turgut Özal'a Bursa'dan oluşturduğu bir heyetle birlikte başvurmuş, Bulgaristan'daki zulümleri dile getirmişti. İçinde derin bir acı olmasına karşın bizleri güler yüzle karşılamıştı.

Kıسادan dönerek özü anlatmaya çalışacağım. Bu görüşmede acilen bir dernek kurularak savaşmak gerektiğini düşündük. Mümin Bey'in söylediğini çok iyi anımsıyorum: -“*Ateş düştüğü yeri yakarmış. Bulgaristan'daki akrabalarımızın başına gelenler, bu dramatik olaylar hepimizi perişan etti. Şuna inanıyorum ki, yüce Türk milletinin desteği bizimle olduğu sürece, Bulgaristan'daki kardeşlerimizin kurtuluşuna katkıda bulunabiliriz. Şayet yararlı olmazsak yeryüzünde Türk'üm, Müslüman'ım diyen herkesin vicdanı, ölünce de kemikleri sizler.*”

Sayın Mümin Gençoğlu'nun bu sözleri bizleri yüreklendirdi. Sevindik, sarmaş-dolaş olduk. Ve böylece BAL-GÖÇ Derneği'nin müteşebbis heyetini aşağıda isimlerini sıralayacağım kişilerden oluşturduk; 1. Mümin Gençoğlu- 1932 Cebel doğumlu. 2. Yusuf Kırayoğlu – 1925 Kırcalı doğumlu 3. Ali Öztürk – 1923 Mestanlı doğumlu. 4. Sami Kocaoğlu – 1939 Mestanlı 5. Zülkef Yeşilbahçe – 1944 Kırcalı doğumlu 6. Mehmet Kocabaş – 1919 Mestanlı doğumlu, emekli öğretmen 7. Hüseyin Yılmaz – 1939 doğumlu, emekli 8. Aliosman Cessur – 1941 doğumlu Cebel, tekstilci.⁹⁰

Mümin Gençoğlu başta olmak üzere, BAL-GÖÇ Derneği resmi olarak 17.01.1985 tarihinde Bursa valisi Zekai Gümüşiş'in resmi imzası ile resmen onaylanmıştır. Kamu yararına hizmet veren BAL-GÖÇ Derneği kısa sürede dünya çapında adını duyurur, Bursa ve tüm ülkede etkinlikleri ile gözde bir kuruluş haline gelir. Kurucu başkanı Mümin Gençoğlu'dur.⁹¹ Derneğin genel merkezi Bursa'dadır. Kestel, Görükle, İnegöl, Orhangazi ve Bandırma'da şubeleri bulunmaktadır. Kurucusu ve ilk genel başkanı Mümin Gençoğlu'nun 7 Şubat 1993'te, Sivrihisar yakınlarında geçirdiği bir trafik kazasında ölmesi üzerine genel başkanlığa avukat Hasan Altınsoy getirildi.⁹²

Kısa adı Bal-Göç olarak belirlenen derneğin müteşebbis başkan Mümin Gençoğlu, derneğin Bursa'daki yüzbinlerce göçmene hizmet vereceğini bildirerek şunları söyledi:

-“ *Balkan ülkelerinden göç eden vatandaşlarımız yıllardır böyle bir derneğin özlemini*

⁹⁰ Zülkef Yeşilbahçe, “BAL-GÖÇ Derneği'nin kuruluşu”, **Balkanlar'da Türk Kültürü**, yıl: 2, sayı: 2 , Mart 1992, s. 36.

⁹¹ **Balgöç'ün Kısa Tarihi**, a.g.e., par. 6.

⁹² **Balkan Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği (BALGÖÇ)**, Bursa Gazeteciler Cemiyeti, Bursa, ts., <http://bgc.org.tr/ansiklopedi/balkan-gocmenleri-kultur-ve-dayanisma-derneği-balgoc-.html>, (01.06.2013), par. 1.

duyuyorlardı. Nitekim, böyle bir dernek olmadığı için son olarak yaşanan Bulgaristan olaylarında herkes ferdi girişimlerde bulundu. Amacımız, göçmen vatandaşlarımıza hizmet, onların derterine tercüman olmaktır. Bugün kuruluşunu yaptığımız bu derneğin, geniş kitlelerce destekleneceğine inanıyorum.”⁹³ dedi.

Dönemin muhalefet partisi MDP Genel Sekreteri Ülkü Söylemezoğlu, Bulgaristan’da yaşayan Türklerin baskı altında olduğunu, hükümetin konuya ilgisiz kaldığını söyledi.⁹⁴ Bu arada Mümin Gençoğlu başkanlığındaki Balkan Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği müteşebbis heyeti Başkentte TBMM Başkanı Necmettin Karaduman, TBMM Başkanvekili Halil İbrahim Karal, Dışişleri Bakanlığı yetkilileri, Halkçı Parti Genel Başkanı Necdet Calp ve MDP Genel Başkanı Turgut Sunalp ile görüştü. Görüşmelerde Bal-Göç yöneticileri Bulgaristan’da soydaşlarımıza karşı yürütülen baskı eylemlerine ilişkin belgeleri içeren raporlar sundular. TBMM Başkanı Karaduman “Şikayetleri ilgili makamlara görüşerek bunlara çözüm arayacağım dedi.”⁹⁵

2.1.3. İsim değiştirme olaylarına verilen ulusal tepkiler

Bulgaristan’da Türklere yapılan baskı ve zor kullanarak isimlerinin değiştirilmesi olayını hükümet ele aldı. Dönemin Devlet Bakanı Mesut Yılmaz konuyu, hükümet yetkililerine iletirken, Bulgaristan göçmenlerinden kalabalık bir grup da dün TBMM Dışişleri Komisyonu üyesi dönemin ANAP Bursa milletvekili Memduh Gökçen ve diğer Bursa milletvekilleri ile görüştü.⁹⁶ Bursa’ya gelen Devlet Bakanı Mesut Yılmaz ile Maliye ve Gümrük Bakanı Ahmet Kurtcebe Alptemoçin, Bulgaristan göçmeni vatandaşlarımızla görüştüler. Yaklaşık 2 bin Bulgaristan göçmeni bakanlara sevgi gösterisinde bulundu. Bulgaristan’daki olayları bildiklerini kaydeden Yılmaz:

-“Temaslarımız devam ediyor. Hiçbir netice vermezse, belki bir süre sonra başka yollara gideriz” şeklinde konuştu. Yılmaz ayrıca, meselenin sokağa dökülmemesi ve sükunet içinde sonucun beklenmesi gerektiğini söyledi.⁹⁷

1985 yılı Ocak ayı başlarında, dönemin Cumhurbaşkanı sayın Kenan Evren, Bulgaristan devlet başkanı Todor Jivkov’a yazılı bir mesaj göndererek, Türklere Slav-Bulgar

⁹³“Bal-Göç kuruldu”, Hakimiyet,11 Ocak 1985, s. 2.

⁹⁴ “Bulgaristan Olaylarını Genel Merkezimize Aktardık”, Hakimiyet, 15 Ocak 1985, s. 2.

⁹⁵ “Soydaşlarımıza Yardım İçin Kollar Sıvanıyor”, Hakimiyet, 18 Ocak 1985, s. 1.

⁹⁶ “Bulgaristan’daki Olaylara Türk Hükümeti El Koydu”, Hakimiyet, 4 Ocak 1985, s. 1.

⁹⁷ “Bulgaristan’da yapılan Baskıları Biliyoruz”, Hakimiyet, 6 Ocak 195, s. 2.

isimlerinin verilmemesini ve baskıların yapılmamasını rica etmiştir. Todor Jivkov ise, cevabı mesajında, böyle bir durumun olmadığını ve söylentilerin iki ülkenin arasını açmak üzere ortaya atıldığını bildirerek, oyalama taktiğine başvurmuştur. Sonra da, Kuzeydoğu Bulgaristan’da ve diğer bölgelerde Türk yerleşim merkezlerine taarruz emri vermiştir.⁹⁸

Bulgaristan’daki Türklerin sorunları bugün Ankara’da Bakanlar düzeyinde yapılacak bir toplantıda ele alınacak. Bu arada Bulgar Dış Ticaret Bakanı Hristo Hristof bugün Ankara’ya gelecek.⁹⁹ TBMM Başkanvekili H. İbrahim Karal, Bulgaristan’daki baskıların Türk azınlığı yok etmeye yönelik olduğu anlaşılıyor dedi. Karal, Türk Hükümeti’nin artık susmayacağını ve gerekli girişimlere başlayacağına inandığını söyledi.”¹⁰⁰

Ankara Üniversitesi Senatosu dünya kamuoyuna duyuru yayınladı. Türkiye, Bulgaristan’ın Türk azınlığın bugün karşılaştığı baskı, şiddet ve katliam haberlerinden büyük endişe duymaktadır.”¹⁰¹

Bulgaristan Türkleri üzerinde yoğunlaşan baskıların ve bazı büyük Batılı yayın organlarında yer alan “katliam” haberlerinin, Milli Güvenlik Kurulu’nun toplantısında görüşüleceği öğrenildi. Milli Güvenlik Kurulu’nun bu haftaki toplantısında, konu üzerinde, hükümete iletilmek üzere bir dizi “tavsiye kararı” alması da bekleniyor.¹⁰² Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu TBMM’de yaptığı konuşmada, Bulgaristan’daki Türklerin durumuyla ilgili olarak, “İlişkilerimizde menfi istikamette tırmanmaya yol açmasını istemiyoruz.” dedi. Halefoğlu, Bulgaristan’da Türk azınlığı Bulgar Hükümeti için bir sorun yaratıyorsa Türkiye’nin bu sorunun çözümü yolunda yardım etmeye hazır bulunduğunu bildirdi.¹⁰³ Türkiye’nin Sofya Büyükelçisi Ömer Lütem dün Ankara’da Cumhurbaşkanı Kenan Evren, Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu ve Bakanlar Kurulu üyelerine Bulgaristan’daki olaylar konusunda bilgi vererek soydaşlarımıza karşı yürütülen baskıları anlattı. Devlet Bakanı Mesut Yılmaz:

-“Bakanlar Kurulu bu baskıların devam etmesi ve basın mensuplarının baskı uygulanan bölgelere gitmelerinin Bulgaristan tarafından engellenmesi veya izin verilmemesi sebebiyle

---

⁹⁸ Alp, a.g.e., s. 226.

⁹⁹ “Bulgaristan Olayları Ankara’da Bakanlar Düzeyinde Görüşülüyor”, Hakimiyet, 25 Ocak 1985, s. 2.

¹⁰⁰ “Bulgaristan’da Türkler Yokedilmek İsteniyor”, Hakimiyet, 4 Şubat 1985, s.2.

¹⁰¹ “Üniversiteden Tepki Var”, Hakimiyet, 9 Şubat 1985, s.2.

¹⁰² Türk Basınında Bulgaristan Türkleri Zorla Ad Değiştirme Sorunu Ocak-Nisan 1985, derleyen Bilal N. Şimşir, Ankara, 1985, s. 150.

¹⁰³ “Bulgar Baskısına Yumuşak Yaklaşım”, Hakimiyet, 14 Şubat 1985, s. 2.

tatmin edici bilgi edinilememesi halinde başvurulacak tedbirleri görüşti. Bu konuda, TBMM’de yapılacak gizli oturumda da parlamentarlere bilgi verilecek” diye konuştu.¹⁰⁴

Başbakan Turgut Özal:

-“Bugün biz Bulgaristan’daki soydaşlarımızla gönlümüzün arzu ettiği gibi ilgilenemiyoruz. Gönlümüzün arzu ettiği tedbirleri alamıyoruz. Çünkü Bulgaristan ile iki ayrı bloktayız. Bizim dışımızda etkenler var. Bugün gönlümüzün arzu ettiği tedbirleri alamıyoruz ama 15 yıl sonra 70 milyonluk koskoca bir Türkiye var. Bugün olmazsa o gün yaparız. O gün olmazsa, 10 yıl sonra yaparız. Ama bütün bunları unutmayız.”¹⁰⁵ açıklamasını yaptı. Bulgaristan Büyükelçisi aracılığında hükümetimiz, Bulgaristan Hükümeti’ne bir nota tevdi etmiştir. Notada iki ülke arasındaki mevcut sorunların geniş kapsamlı bir göç anlaşması konusu da dahil olmak üzere Dışişleri Bakanları düzeyinde ele alınıp, görüşülmesi teklif edilmiş ve Bulgaristan Hükümetinin en kısa zamanda cevabının beklendiği belirtilmiştir. Türkiye’nin Bulgaristan’ın içişlerine karışmayı amaçlamadığı da daima belirtilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı ile Bulgaristan devlet konseyi başkanı arasında son yıllarda yapılan görüşmelerde olduğu gibi yüksek düzeydeki diğer resmi temaslarda da Bulgaristan Türkleri hakkında Türk makamlarına intikal eden haberlerden duyulan üzüntü ifade olunarak Bulgar makamlarının konuya eğilip hal çareleri bulmalarının beklendiği belirtilmiştir. Ayrıca notada Bulgaristan’da yaşayan Türklerin isimlerinin zorla Bulgar isimleriyle değiştirildiği. Çok sayıda yaralanan ve ölenler olduğu dünya kamuoyunda yer almaktadır. Bu durum Bulgar Hükümeti tarafından yalanlansa da Türk Hükümetini tatmin etmemektedir. Türklerin isimlerini kendi istekleri ile değiştirdikleri bilgi tatmin edici bulunmamaktadır.¹⁰⁶ denildi. Diğer yandan, TBMM Başkanı Karaduman, “Bir parlamento heyetinin Bulgaristan’ı ziyaret etmesi için girişimde bulunulduğunu açıkladı. Konuya ilişkin mektup dün akşam Bulgar makamlarına iletildi.¹⁰⁷ şeklinde konuştu. Dışişleri Bakanı Halefoğlu, Bulgar yetkililerinin açıklamalarıyla Avrupa ve Türkiye basınında yer alan haberlerin çeliştiğini vurguladı. Bulgar makamlarına, gerçeğin anlaşılması için olayların geçtiği bölgeyi yabancı basına açmalarını önerdiğini belirten Halefoğlu:

¹⁰⁴ “Sofya Büyükelçimiz Acı Haberler Getirdi”, Hakimiyet, 19 Şubat 1985, s. 2.

¹⁰⁵ “Özal’dan Komşuya Sert İhtar”, Hakimiyet, 22 Şubat 1989, s. 2.

¹⁰⁶ “Bulgaristan’a Nota Verdik”, Hakimiyet, 23 Şubat 1985, s. 2.

¹⁰⁷ “Bir Türk Parlamento Heyeti Bulgaristan’ı Ziyaret Etmek İstiyor”, Hakimiyet, 24 Şubat 1985, s. 2.

- “Konuya bir çözüm getirilmediği takdirde yeni bir göç anlaşması yapalım Türkiye bundan kaçınmaz.”¹⁰⁸ diye konuştu.

Bulgaristan’daki Türkleri Bulgarlaştırma hareketinin acımasızca sürdürülmesi üzerine Türkiye’nin verdiği notaya, Bulgaristan iki ayrı nota ile karşılık verdi. Dışişlerine yakın kaynaklara göre, Bulgaristan’ın cevabı notasının keçi boynuzundan farkı yok. Çünkü Türk notasında iki ülke arasındaki sorunların çözümü için önerilen Dışişleri Bakanları düzeyindeki görüşmeler konusuna hiç değinilmiyor. Ayrıca Türkiye’nin yeni bir göç anlaşması önerisine de, sanki böyle bir öneri yapılmamış gibi hiç dokunulmuyor. Bulgaristan’ın cevabı birinci notasında, geleneksel komşu ülkelerin birbirlerinin içişlerine müdahale etmemeleri ilkesi üzerine, cevabı ikinci notada, Bulgaristan’daki Türklerin Bulgarlaştırılma operasyonu konusunda bilgi verilerek özetle şöyle deniliyor; “Emperyalist ülke radyo ve basınının, aynı zamanda Türk basınının ileri sürdüğü gibi Bulgaristan’daki Türk azınlığı zor kullanarak Bulgarlaştırma söz konusu değildir. İsimleri değiştirilen Türkler, Bulgar Hükümetine resmen başvurup Bulgar ismi taşıdıklarını ve bundan gurur duyacaklarını bildirmişlerdir. Hükümetimiz de, Türk soyundan olan vatandaşlarımızın bu isteklerini yerine getirmiştir.”¹⁰⁹ açıklamasıyla yaptıkları baskıları yalanlamaktadırlar.

Türk Hükümeti, Bulgar Hükümetine ikinci notasını verdi. Türkiye, ikinci notada olaylarla ilgili olarak “açıklayıcı bilgi” verilmesini istedi.¹¹⁰ Turgut Özal, Alam Die Welt gazetesine verdiği demeçte; Bulgar yetkililerin, Bulgaristan’da yaşayan Türklerin isimlerinin zorla değiştirildiğini önce yalanladıklarını, daha sonra ise “kendi rızalarıyla isimlerini değiştirdikleri” gibi saçma bir iddiada bulduklarını hatırlatarak:

- “Bulgaristan’daki Türklerin hepsini kabul etmeye hazırız. Bunu Bulgar makamlarına diplomatik yollardan ilettik. Ancak, bugüne kadar hiçbir cevap alamadık” dedi.¹¹¹ Bulgar Komünist Partisi merkez komitesi sekreteri Dimiter Stanischev Bulgaristan’daki Türk azınlıklarla ilgili olarak Türkiye ile görüşmeyeceklerini bildirdi. -“Bulgar vatandaşlarının Türkiye’ye gönderilmeleri sözkonusu olamaz. Bu konu üzerinde Türkiye ile Bulgaristan arasında herhangi bir görüşme de yapılmayacaktır. Çünkü Bulgar halkının hiçbir bölümü başka bir ülkeye ait değildir”. Stanischev -“Türk ve Arap isimleri taşıyan Bulgar vatandaşlarının kendi istekleri ile Bulgar ismi almaya başladıklarını ve bu dalganın tüm ülke

¹⁰⁸ “Bulgaristan’dan Yeni Bir Göç Türkiye’ye Ağır Gelmez”, Hakimiyet, 24 Şubat 1985, s. 2.

¹⁰⁹ “Bulgaristan’ın Cevabı Keçi Boynuzuna Benziyor”, 2 Hakimiyet, Mart 1985, s. 2.

¹¹⁰ “İkinci Notamızı Verdik. Bulgar Hükümeti’nden “Açık Bilgi” İstedik”, Bursa Hakimiyet, 6 Mart 1985, s. 5.

¹¹¹ “Bulgaristan Barışçı Çözüm Yolunu Kapatıyor”, Hakimiyet, 10 Mart 1985, s. 5.

çapında aniden yayıldığı” da iddia etti.¹¹² Bulgaristan’daki Türk azınlığa yönelik baskılar sürerken, Bulgar İçişleri Bakanlığı Sofya’nın 125 kilometre güney doğusunu “yasak bölge” ilan etti. Adı geçen kesimde Türklerin yoğun olduğu biliniyor. “Yasak Bölge” ilanında, 29 bin Türk’ün yaşadığı Nomçilgrad kasabasındaki direniş önemli bir rol oynadı. Yakındaki bir Türk köyünün sakinleri, Nomçilgrad direnişinde 160 kişinin öldüğünü bildirdiler. Sınırın Çin Seddi gibi Bulgar askerleri tarafından kapatıldığı kaydedildi.¹¹³

Bu arada, Türkiye’nin Bulgaristan’a verdiği ikinci nota ile Anadolu Ajansının Sofya’ya muhabir göndermesine ilişkin notaya henüz cevap gelmedi. Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi Başkanı Yalım Eralp, “*Biz ikinci Nota’mıza elan cevap bekliyoruz.*”¹¹⁴ şeklinde konuştu. Diğer yandan, 21 Mart 1985 tarihli habere göre Bulgaristan’daki Türklere yönelik baskı ve saldırıları protesto amacıyla İstanbul’da yürüyüş düzenlenmiştir.¹¹⁵ Bursa’dan on bine yakın kişinin katıldığı mitingde yüz bine yakın kişi Bulgaristan’da Türk azınlığa karşı sürdürülen baskıları protesto etti. Yürüyüş ve miting öncesi bir grup vatandaş Bulgaristan’ın İstanbul Konsoloslğunun önüne, üzerinde “soykırımı son verin” yazılı siyah bir çelenk ile Jivkov’a açık bir mektup bırakıldı.¹¹⁶ Buna karşın Bulgaristan, Ankara’nın protestolarını reddetti. Dönemin Dışişleri bakan yardımcısı ve din komitesi başkanı Popov;

-“*İsim değiştirilmesinin, dine karşı saygısızlık olarak yorumlanamayacağını, din hürriyetinin Bulgar anayasasının güvencesi altında olduğunu*” öne sürdü.¹¹⁷

Bulgaristan Türk Hükümeti’nin ikinci notasına da olumsuz cevap verdi. Eralp:

-“*Konuyu takip edeceğiz ve Bulgaristan’la karşılıklı diyalogla çözümlenmeye çalışacağız*” dedi.¹¹⁸ Bu arada, Bulgaristan’da Türklere yapılan baskıları incelemek için Bulgaristan’a gitmek isteyen Türk Parlamento heyetine Bulgar makamları izin vermedi.¹¹⁹ Bulgaristan’daki Türklere karşı yapılan baskı ve şiddet hareketleriyle ilgili olarak uzun süre susan, Bulgar yöneticiler görüşlerini açıklamaya başladılar. Bu açıklamalardan Bulgar suçluların telaş içinde oldukları görülüyor. Rejimin 3 numaralı adamı olarak bilinen, politbüro üyesi ve Millet Meclisi Başkanı Stanko Todorov’un açıklamaları, bu telaşı en somut biçimde ortaya koyuyor: -“*Bulgaristan’ın kuruluşundan sonra Bulgar halkı ile hızlı birleşmesi beklenirdi. Ancak,*

¹¹² “**Bulgaristan Göçe Yanaşmıyor**”, Hakimiyet, 14 Mart 1985, s. 2.

¹¹³ “**Türklerin Yoğun Olduğu Kesimler “Yasak Bölge” İlan Edildi**”, Bursa Hakimiyet, 16 Mart 1985, s. 2.

¹¹⁴ “**Bulgaristan’dan Cevap Yok**”, Bursa Hakimiyet, 16 Mart 1985, s. 2.

¹¹⁵ “**Bursa’dan Göçmen Akını**”, Bursa Hakimiyet, 21 Mart 1985, s. 2.

¹¹⁶ “**Bursa’dan Göçmen Akını**”, Bursa Hakimiyet, 21 Mart 1985, s. 5.

¹¹⁷ “**Bulgaristan Ankara’nın Protestolarını Reddetti**”, Hakimiyet, 23 Mart 1985, s.3.

¹¹⁸ “**Bulgaristan’ın Cevabı Notası Yine Olumsuz**”, Hakimiyet, 27 Mart 1985, s. 5.

¹¹⁹ “**Bulgaristan Türk Parlamento Heyeti’ne İzin Vermedi**”, Bursa Hakimiyet, 30 Mart 1985, s.2.

Bulgar burjuvazisinin dar görüşlü siyaseti bu halkı kendinden uzaklaştırmış ve onu tamamen hocaların ve Türk burjuva milliyetçiliğinin etkisine bırakmıştır. İşte bunun içindir ki Bulgar adlarının yeniden alınması tarihi bir olaydır. Yakın bir zamana kadar karmaşık bir ikilik içinde yaşayan vatandaşlarımızın kurtuluşunu gösteren ihtilalci bir eylemdir. Bu vatandaşlarımız, vatanlarında sosyalizmin kuruluşu ve kendi refahları için çalışmışlardır ve çalışmaktadırlar. Komşu Türkiye’de gerici güçler, Bulgaristan’da yaşayan ve Türk-Arap adı taşıyan vatandaşlarımız adına, konuştukları öne sürüyor ve onları keyfi şekilde Türk milletine dahil ediyorlardı. Bulgar adlarının yeniden alınması, bu vatandaşlarımızı Türkiye’nin etkisinden kurtaracak ve onların sakin ve ikiliksiz bir yaşam sürmelerini sağlayacaktır. Konuşmasına, Türkiye’ye göç yoktur ve olmayacaktır.”¹²⁰ diyerek Türklerin burjuvazi milliyetçi olduklarını iddia etmiş ve isim değiştirmeye kendince haklı göstermeye çalışmıştır.

Türkiye, Bulgaristan’daki Türklere yapılan baskılar konusunda, Bulgar Hükümeti’ne üçüncü notayı verdi. Notada Türkiye’nin Bulgaristan’daki Türkler konusundaki görüşleri yineleni ve sorunun diyalog ile çözümlenmesi gerektiği yeniden hatırlatıldı.¹²¹

2.1.4. Bursa mitingi

“Bulgar Zulmunü Protesto” mitinginin en büyüğünün Bursa’da yapılacağı bildirildi. Yaklaşık 200 bin kişinin katılmasının beklendiği mitingi Balkan Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği düzenledi.¹²² Öte yandan, dönemin Dışişleri Bakanı Halefoğlu, Bulgaristan’la göç anlaşması yapılabilmesi için hükümetin her türlü çabayı sürdürmeye devam edeceğini söyledi. Bulgaristan’ın daha önce red ettiği isim değiştirme kampanyasını şimdi kabul ettiğini ancak bunun rıza ile yapıldığını ileri sürdüklerini söyledi.¹²³

Balkan Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Merkezi öncülüğünde organize edilen miting ve yürüyüşe 100 bini aşkın kişi katılırken, Bursa’da bugüne kadar yaşanan en büyük miting oldu. Stadyum kavşağından başlayan büyük yürüyüş Şehreküstü meydanında sona erdi. Daha sonra Şehreküstü meydanında yapılan mitingde Bulgaristan’da Türklere uygulanan baskı ve zulüm dile getirildi. Mitingde konuşan Bal-Göç Genel Başkanı Mümin Gençoğlu, “Bulgaristan’da yaşayan Türk kardeşlerimiz bilsinler ki, hiçbir zaman yalnız değildirlen. Onların yanındayız

¹²⁰ “Bulgaristan Küstahlaşıyor...”, Bursa Hakimiyet 3 Nisan 1985, s. 3.

¹²¹ “Bulgaristan’a Bir Nota Daha!..”, Bursa Hakimiyet 4 Nisan 1985, s. 2.

¹²² “Bulgaristan’ı Protesto Mitinglerinin En Büyüğü Cumartesi Günü Bursa’da”, Hakimiyet, 17 Nisan 1985, s.2.

¹²³ “Halefoğlu Göç İçin Hükümetin Her Türlü Çareyi Sürdürmeye Devam edeceğini Söyledi”, Hakimiyet, 17 Nisan 1985, s.2.

ve destekçisiyiz” dedi. Bursa’nın yanı sıra Ankara, İstanbul, İzmir, Bilecik, Balıkesir ve daha birçok illerden gelen vatandaşlarımız Bursa’da tek ses tek vücut halinde haykırdı.¹²⁴ Katılanlar, ellerinde bayrak ve zulmü kınayan pankartlarla toplanmaya başladılar. Pankartlarda, “Ahmetler, Mehmetler, nasıl İvan olur?”, “Ezanla verilen isimler, zorla değiştirilemez”, “ordu, millet elele”, “Mehmetçik Sofya’da kükreyecek, Jivkov mezarında titreyecek” gibi yazılar vardı.¹²⁵ Konuşmaların sık sık “sabrımız kalmadı”, “ordu Sofya’ya” sloganları ile kesildiği mitingde, iki kadın tarafından Bulgaristan’daki yakınlarından gelen ve Bulgar vahşetini anlatan mektuplar okundu. Mektupların okunması sırasında, özellikle bayan dinleyicilerin gözyaşlarını tutamadıkları gözlendi. Yürüyüş ve mitinge Bursa milletvekillerinden bazıları, siyasi parti yöneticileri, Türk-İş’e bağlı sendika temsilcileri de katıldı.¹²⁶

2.1.5. İsim değiştirme olaylarına verilen uluslar arası tepkiler

Bulgar yönetiminin, Türk azınlığına uyguladığı zulümle ilgili dünya basınında yayınında yer alan haber ve yorumlar ile bu zulüme karşı gösterilen tepkilerden bazı örnekler, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti’nin tüm çirkinliğini gözler önüne sermektedir.¹²⁷ Türk azınlığa karşı yapılan işkence ve baskıları “ürkütücü” olarak niteleyen Af Örgütü “çeşitli kaynaklar aracılığı” ile soruşturma açtı. Bu arada Alman basını, Bulgaristan’da Türklere karşı yapılan baskılara geniş yer verdi. Gazetelerde 40 Türk’ün öldürüldüğü haberi yer aldı.¹²⁸

KKTC’deki Kıbrıs Demokrasi Partisi Bulgar zulmü konusunda kurucu meclise bir karar tasarısı sundu. Tasarıda, Bulgarlaşmayı reddeden Türklere 200 kadarının Bulgar polisince öldürüldüğü duyuruldu. Bulgaristan’ın soydaşlarımıza karşı giriştiği baskıları “ırkçılık” olarak nitelendiren tasarıda KKTC’nin olayları uluslar arası kuruluşlara iletmesi talep edildi.¹²⁹ ABD Dışişleri Bakanlığı “Bulgaristan’daki Türklere karşı girişilen baskı ve sindirme eylemlerinin endişe ile izlendiğini bildirdi.”¹³⁰ Fransa’da Bulgar zulmunü kınayan yürüyüş yapıldı.¹³¹ Avrupa İslam Konseyi, Bulgaristan Hükümetine bir mesaj göndererek, ülkedeki Türklere

¹²⁴ “Hür Dünya Neredesin?”, Hakimiyyet, 21 Nisan 1985 s. 2.

¹²⁵ “Sabrımız Taştı”, Bursa Hakimiyyet ,21 Nisan 1985, s. 1.

¹²⁶ “Sabrımız Taştı”, Bursa Hakimiyyet ,21 Nisan 1985, s. 2.

¹²⁷ Kamuran Özbir, **Bulgar Yönetimi Gerçeği Gizleyemez**, Son Havadis Yayınları, İstanbul, 1986, s. 80.

¹²⁸ “Bulgaristan Hakkında Soruşturma Açıldı”, Hakimiyyet, 19 Ocak 1985, s. 1.

¹²⁹ “200 Soydaşımız Hunharca Öldürüldü”, Hakimiyyet, 9 Şubat 1985, s. 5.

¹³⁰ “Bulgaristan’daki Gelişmelerden Endişe Duyuyoruz.”, Hakimiyyet, 9 Şubat 1985, s.2.

¹³¹ “Fransa’da Bulgar Zulmunü Kınayan Yürüyüş Yapıldı”, Hakimiyyet, 24 Şubat 1985, s.5.

yapılan baskıları protesto etti. Protesto mesajında Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Beyannamesinin çiğnendiği vurgulandı.¹³²

Bulgaristan'da soydaşlarımıza yapılan baskılara dünya çapında tepkiler artıyor. İngiltere'de yayınlanan "Impact" dergisi Bulgaristan'da uygulanan baskıları "Müslümanlar vaftiz ediliyor." diye verdi.¹³³ New York'taki Türkler protesto yürüyüşü yaptılar. New York'taki Türk-Amerikan Dernekleri Federasyonu gösteriden önce Birleşmiş Milletlere üye ülkelerin temsilciliklerine de mektuplar göndererek, Bulgaristan'daki kanlı olayları protesto etti.¹³⁴ Arabia Dergisi "Bulgaristan Türk azınlığa karşı "Yeni Pan Slavizm" politikası izliyor.

Bal-Göç, Birleşmiş Milletler ve Uluslar Arası Af Örgütüne başvurdu. Tüm insanlığı Bulgaristan'ı protestoya çağırıyoruz. Türk azınlığa karşı süren zulmün, Bulgaristan'a baskı yapılarak durdurulması istendi.¹³⁵ Suudi Arabistan'ın etkili gazetelerinden Arab News, Bulgaristan'daki Türk azınlığa yönelik baskılardan ötürü Sofya yönetiminin batılı ülkeler tarafından cezalandırılmasını istedi.¹³⁶ 10 binin üzerinde Türk, Bulgaristan'daki soydaşlarımıza yapılan baskıları protesto etmek amacıyla dün Federal Almanya'nın Batı Berlin kentinde yürüyüş yaptı.¹³⁷

2.2. 1984 Yılından Sonra Yürütülen Asimilasyon Faaliyetleri

Uluslaşma ve ulus-devletlerin kurulma süreçlerinde toplumun iç dinamiklerinin etkisiyle oluşan sermaye ve sermayeyle birlikte gelişen burjuva kültürü çok önemlidir. Bulgar uluslaşma sürecinde ise Rusya'nın etkisiyle yukarıdan aşağı bir gelişim gözlenmektedir. 1946 yılında Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar geçen sürede, ülke askeri darbeler ve değişik politik oluşumlar yaşamıştır. Bulgaristan'ın Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkması ve bu yenilginin ülkede yarattığı sosyal ve siyasi bunalımlar, Çiftçi Birliği Partisi'nin 1919 yılında yapılan seçimlerde iktidara taşınmasıdır. Yine aynı yıl içerisinde Bulgar Sosyal Demokrat İşçi Partisi adını Komünist Parti olarak değiştirmiş ve ülkenin daha sonraki siyasi hayatına yön verecek Bulgaristan Komünist Partisi (BKP) kurulmuştur.¹³⁸

¹³² "Avrupa İslam Konseyi Bulgaristan'ı Protesto Etti", Bursa Hakimiyet, 10 Mart 1985, s.5.

¹³³ "Komünist Haçlı Seferi", Hakimiyet, 3 Mart 1985, s. 1.

¹³⁴ "New York'taki Türkler Bulgaristan'ı Protesto Yürüyüşü Yaptılar", Hakimiyet, 3 Mart 1985, s. 5.

¹³⁵ "Tüm İnsanlığı Bulgaristan'ı Protestoya Çağırıyoruz", Hakimiyet, 10 Mart 1985, s. 2.

¹³⁶ "Bulgaristan'a Arap Aleminden Tepkiler", Hakimiyet, 11 Mart 1985, s. 5.

¹³⁷ "Bulgar Zulmü Berlin'de de Lanetledi..", Hakimiyet, 25 Mart 1985, s. 2.

¹³⁸ Georgi Dimitrov, *Faşizme Karşı Birleşik Cephe*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1995, s. 42.

Azınlık statüsüne tabi olan Bulgaristan'daki Türklerin nüfusunun giderek artması, Bulgar nüfusunun ise azalması, Bulgar yöneticilerini endişelendirmeye başladı. Panslavistlerin ve Bulgar Krallık hükümetlerinin şiddet ve terör taktiği ile “tek milletli” Bulgaristan Devleti yaratma politikasını benimseyen (5 Eylül 1944'de yönetimi ele geçiren) Marksist-Leninist rejim, Türkler'i göçe zorlama ile amaca ulaşamayacağı düşüncesi, ayrıca ülkenin ağır işçiye olan ihtiyacı ve Türk azınlığının bu alanda ucuz olarak çalıştırılması nedeni ile değişik metod uygulamaya başladı. Bu metod da kendi anayasasını dahil, iki ülke ve uluslar arası andlaşmaları hiçe sayarak Türk azınlığını asimile etmekte.¹³⁹ Türkleri göçe zorlama politikası yine sürdürülecekti ama bunun yanı sıra yeni bir politikayı da gündeme getirmek gerekiyordu. Bu politika, Bulgaristan Türklerinin Bulgarlık içinde eritme olacaktı. Türk azınlığı Bulgarlaştırılacaktı.¹⁴⁰

1956 yılında Todor Jivkov'un iktidara gelmesi ve BKP'nin başına geçmesi ile birlikte Bulgaristan Türklerine ve diğer azınlıklara yönelik etnik politikalarda belirgin değişiklikler görülmeye başlamıştır. 1956'dan 1989'a kadar, tamı tamına 33 yıl süren Jivkov iktidarı döneminde bir yandan azınlıkların hakları birer birer ellerinden alınmış, diğer yandan da “homojen sosyalist Bulgar ulusu” yaratmak amacıyla, önce Pomaklar ve Romanlar, sonra da ülkede yaşayan Tatarlar ile Türkler asimile edilmeye ve Bulgarlaştırmaya çalışılmıştır.¹⁴¹

Bulgaristan bütün gayretlerine rağmen sürdürdüğü Türkleri Bulgarlaştırma siyasetinde arzuladığı sonucu elde edememiştir. Bu yüzden, 1984-85 yıllarında, Bulgaristan'da Türklere karşı sürdürülen baskılar bütün ülke çapında tekrar şiddetlenmiş ve bir milleti yok etme hareketine dönüşmüştür.¹⁴²

2.2.1. Türkçe eğitimin ve konuşulmasının yasaklanması

Bu siyasetin ilk aşaması olarak Türk okulları kapatılmaya başlanmış¹⁴³, Türklere çeşitli yaptırımlar uygulamanın dışında, Türklerin kamuya açık alanlarda ve işyerlerinde Türkçe konuşmaları yasaklandı. Türklerin yaşadıkları yerlerdeki dükkan ve restoranlarda “bu işyerinde Bulgarca dışındaki bir dilde konuşmak yasaktır” ve “Bulgar vatandaşları arasında yalnızca Bulgarca konuşulacaktır” gibi levhalar asılmaya başlandı. Türkçe konuştukları saptanan kişiler “toplum huzurunu bozdukları gerekçesiyle” 5 ila 20 leva arasında değişen

¹³⁹ Özbir, a.g.e., s. 34.

¹⁴⁰ Şimşir, a.g.e., s.345.

¹⁴¹ Atasoy, *Bizden Olan Ötekiler Asimilasyon Kıskaçında Bulgaristan Türkleri*, a.g.e., s. 53.

¹⁴² Ahmet Halaçoğlu, “Bulgar Mezalimi”, *Türkler*, c. 13, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

¹⁴³ Doğan, a.g.e., s. 52.

para cezalarına çarptırıldılar. Kimi durumlarda 2 yıla kadar varan hapis ve sürgün cezaları uygulandı. Türk radyolarının dinlenmesi de aynı yasak kapsamına alındı. Türklerin Türkiye'deki yakınlarıyla telefon ve mektupla haberleşmeleri engellendi. Bu yasağı ihlal edenler çeşitli cezalara çarptırılmalarının yanı sıra, radyo ve kasetçalarına da el konuldu. ¹⁴⁴

Bu konuda Anife Demirbilek:

- *“Türkçe konuşmak son dönemde 89-90 yıllarında tamamen yasaklanmıştı. Türkçe konuşan birisi görüldüğünde ceza kesiliyordu, para cezası. Yayınlar yasaktı, yayın yapıyordu uydudan falan birkaç kişide oluyordu köyde. Biz gizlide olsa gidip onları seyrederdik”* ¹⁴⁵ diyor. Rafet Recepoğlu da:

- *“Türkçe konuşmak, 6-7. sınıfa kadar hep Türkçe konuştuk okuduk derslerde ama 2 saat mi 3 saat mi okuduk? Fazla fazlada üstüne gitmemişik heralde. Onlarda fazla baskı yapmazdı bize. Ama konuşmamız serbestti. 84 den sonra isimler değiştikten sonra toplum arasında konuşmak yasaktı. Türkçe konuşunca ceza kesilirdi. Birkaç arkadaş toplandı mı görürseler polisler ceza kesiyordu.”* ¹⁴⁶ şeklinde anlatıyor.

Bulgaristan yönetimi, Türkçe gazete ve dergilerin yayınlanmasını yasaklamasının dışında , 1952-1953 döneminde Şumnu, Kırçali, ve Razgrad'da açılan Türk tiyatrolarının faaliyetlerini durdurdu. Bulgar radyosunun Türkçe yayınlarına son verildi. Kütüphanelerde bulunan Türkçe kitaplar toplatıldı. Türkçe'nin kullanılmasına yönelik bu yasaklamaların ve Türklerin isimlerinin değiştirilmesinin yanı sıra, Türkçe olan coğrafya yerlerinin ve yerleşim bölgelerinin isimleri de değiştirildi. ¹⁴⁷ Türkçe yayınlarla ilgili Sabri Yılmaz:

- *“Türkçe yayın yapan radyomuz vardı. Sofya Radyosu diye. Türkçe yayın yapıyordu ama televizyonda hiçbir yayınımız yoktu. Basında da 1-2 tane yayın gazete diyelim. Bir de dergi olarak yeni ışık, hayat gazetesi gibi. Bunlar sonradan yasaklandı. Bazıları bu derneklerde çalışanlar 6-7 sene mahkum edildiler. Bunlara kendi istekleri doğrultusunda yani hükümetin, devletin doğrultusunda yayın yapılmadığı için bazılarını mahkum etmişlerdir. Yayınlar kısıtlıydı. Tüm gün yapılan yayınlar değillerdi, belirli saatlerdeydi”* ¹⁴⁸ diyerek getirilen kısıtlamaları anlatıyor. Aynı konuda Nasıf Mutlu:

¹⁴⁴ Dayıoğlu, a.g.e. , s.297-298.

¹⁴⁵ Anife Demirbilek ile Yapılan Görüşme, Bursa, 01.04.2013.

¹⁴⁶ Rafet Recepoğlu ile Yapılan Görüşme, Bursa, 18.03.2013.

¹⁴⁷ Dayıoğlu, a.g.e., s. 297.

¹⁴⁸ Sabri Yılmaz ile Yapılan Görüşme, Bursa, 11.04.2013.

- “1944’e kadar dönem dönem Türklerin Bulgaristan’da 30-40’a yakın gazeteleri dergileri var. Komünizm döneminde Bulgaristan Türk azınlığının 1975’lere kadar yine 1 tane merkezi gazetesi var, dergileri var, tiyatroları var. Fakat ondan sonra bunlar yasaklanıyor. Türkçe konuşmak neredeyse yasaklanıyor.”¹⁴⁹ Türkçe yayınlara yapılan baskıları anlatıyor.

2.2.2. Geleneksel kılık kıyafet konusunda getirilen yasaklar

Türklerin şalvar giymeleri ve başörtüsü takmaları, kendi gelenekleri doğrultusunda düğün ve benzeri kutlamalar yapmaları, düğünlerde halk oyunları oynamaları, yapılmasına izin verilen eğlencelerde Türkçe şarkı söyleyip dinlemeleri yasaklandı.¹⁵⁰ Bu konuda Hayri Özkan:

- “84 den öncesi kılık kıyafet serbestti isteyen istediği giysiyi giyiyordu. Zaten onlar Bulgaristan’da geleneksel kıyafetler dediğimizde bunun bir düğün kıyafetleri vardı bindallı onu kullanıyordu. Sonra yaşlıların böyle bir şapkaları vardı üstlerinde küçük şeyleri vardı. Bunlar Türkiye’den getiriliyordu. Şapkaların tepesinde bir şeyler takılıyordu onları yasakladılar. O pötür dediğimiz geniş pantolonlar vardı onlarda Türkiye’den Türk modasıydı onlarda yasaklanmıştı 84 senesinden sonra. Hani böyle geniş pantolonlar oluyor ya Türkiye’de de giyiliyor onlara pötür mü deniliyor onlara bizde. Erkekler giyiyordu ama bizde kadınların ayrı vardı erkeklerin ayrı vardı. Bunlar 84’den sonra tamamen yasaklandı mesela. Başörtüsü yasaklandı. Osmanlı simgesi olarak algılanıyordu onlar. Onun dışında 84’den sonra bu hastanelerde mesela Bulgarca bilmeyene hizmet verilmiyordu yani karakolda işin olduğunda Bulgarca bilmiyorsan azarlanıyordun. Yanında tercüman olsa da tercüme etmiyordu. Yani öyle sıkı bir dönem geçtik 84-89 arasında.”¹⁵¹ getirilen yasakları anlatıyor. Aynı konuda Muhammet Gölcüklü:

- “1956-1960 dönemleri zaten o zaman şalvar giyenleri , ferace giyenleri yasaktı. ben gözümün önünde gördüm çünkü o memurlar gelip yaşlı kadınların sırtından feraceleri o şalvarları güç kullanarak çıkardılar gözümün önünde gazyağı döküp yaktılar. Bunları ben gördüm hatırlıyorum.”¹⁵² yaşadıklarını anlatıyor.

¹⁴⁹ Nasif Mutlu ile Yapılan Görüşme, Bursa, 21.01.2013.

¹⁵⁰ Dayıoğlu, a.g.e. , s.298.

¹⁵¹ Hayri Özkan ile Yapılan Görüşme, Bursa, 01.04.2013.

¹⁵² Muhammet Gölcüklü ile Yapılan Görüşme, Bursa, 11.04.2013.

2.2.3. Türk-İslam kültür eserlerine, dini ve sosyal yaşamda yasaklar

Bulgaristan'da Türk varlığıyla İslamiyet'in ortadan kaldırılması ve Türk-İslam kültür izlerinin silinmesi doğrultusunda çok sayıda tedbir alınmıştır. Bu tedbirler arasında, dini vecibelerin yerine getirilmesini önleyen yasaklamaların yanı sıra (tekkelerin, camilerin, türbelerin ve Türk mezarlarının tahribatı ile yok edilmesi işlemlerini de sayabiliriz. Türk mezarlıklarının kapatılması ve Türk ölülerinin Bulgar mezarlıklarına isimlerin, ay yıldızlı işaretlerin, besmele, ayetler vb. yazıların silinmesi, Türk mezarlıklarının kapatılması ve Türk ölülerinin Bulgar mezarlıklarına Hristiyan usullerine göre defnedilmesi yönünde bir çok emir verilmiştir.¹⁵³

Soydaşlarımıza karşı sürdürdüğü ırkçı politikayı gizlemeye dahi gerek duymayan Bulgaristan, Türk azınlığın dini, milli ve kültürel benliğinin tamamen yok etmeye çalışıyor. Bu amaçla ölülerin bile ismi değiştiriliyor, camilerde cenaze namazı kıldırılmıyor, cemaate din hocası verilmiyor. Cenazesi olanlar namazı kendi evlerinde kılıp, dualarını kendileri yaparak toprağa veriyorlar.¹⁵⁴ Bu konuda Şükrü Altay:

-“Cenaze törenlerine gelince 84 yılına kadar pek o işlerine karışmıyordu devlet . Yani eğer komünist partisine üye değilsen , sıradan bir işçi veya köylüsün dikkat çekmiyordu. Veya partide herhangi bir devlet işindeysen belirli özellikleri vardı ona göre yapacaksın ne yapacaksın. Fakat 84'den sonra mümkün değil müslümana yakışır bir şekilde defnetmek tamamen polisiyle, muhtarıyla, veya gözlemcileriyle bakıyor takip ediyor. Ve mezar taşına da Bulgar ismi yazdırıyor.”¹⁵⁵ baskı altında olduklarını söylüyor. Bu konuda, Saadettin Kaplan da:

-“Cenaze törenleri islami kurallara göre düzenleniyordu ama bunlar tabii ki 1985'den sonra yasaklandı yani yapılmadı mı gene yapıldı insanlar yine bir şekilde gizlide olsa yasakta olsa dini inançlarına göre cenaze törenlerini yaptılar kefenle değil de tabutla gömülecek cenazeler dendi. İşte mezarlığa kadar tabutla götürdüler. Mezarlıkta tabutu parçaladılar işte gene kefeni bir şekilde kullandılar. Yani herkes bir şekilde yasakta olsa bir şekilde dini inançlarına göre bunları yapmaya çalıştı yani.”¹⁵⁶ cenaze törenlerinde yaşadıkları zorlukları anlatıyor. Dini yaşam konusunda Havva Kılıç:

¹⁵³ Alp, a.g.e., s. 299.

¹⁵⁴ “Bulgaristan'da Türk Adı Kalmadı”, Bursa Hakimiyet, 4 Nisan 1985, s. 5.

¹⁵⁵ Şükrü Altay ile Yapılan Görüşme, Bursa, 18.03.2013.

¹⁵⁶ Saadettin Kaplan ile Yapılan Görüşme, Bursa, 17.03.2013.

-“Biz orda kendi kendimize Bulgarlaşmıştık yani. Çünkü okumuyorduk. Türkçe okunmuyordu okullarda. Bu çok önemli, Türkçe okumadık yasak. Bir tane dua öğretmedi kimse bize ben buraya geldim. Mevlüte gittim. İhlastan başka babaannemin öğrettiklerinden başka bir şey bilmiyordum. Daha 89’da burda Fatihayı öğrendim.”¹⁵⁷ diyerek Türkiye’ye gelene kadar çok fazla dini bilgisinin olmadığını söylüyor. Emine Hocaoglu da:

-“Büyüklerimiz asla namazı ihmal etmemişlerdir. Hatta namazı genç nesiller ben kendi çocukluğumda orda her ramazan ayında oruç tuttuğum için ne ramazan ne kurban bayramı dini bayramlar bana hiç değişik bir şey gelmedi. Zaten biz o şekilde büyümüştük. Ama daha sonra baskılar olmaya başladı. Asimileye kadar herkes tarlasının kenarında bir öğlen namazı bir ikindi namazı kalabiliyordu. Zorunlu asimileden sonra bunlar tamamen yasaklandı. Köy mescitleri vardı onlar kapatıldı. Camilerde ezanlar susturulmaya çalışıldı yani bir anlamda ee Türk nüfusunun aşırı oranda artışı, Bulgarlar’da bizdeki kadar artış gözlenmiyordu. Neredeyse Türk nüfusu onları geçmek üzereydi. Belki bunun bilinci altında sonraki dönemde Osmanlı İmparatorluğu’na geçiş olacak Türkler bizi geçecek korkusuyla mı yaptılar bilemiyoruz ama biz bunu hissettik yani. Bizim çokluğumuz varlığımız ordaki Türkler’inde eğitime önem vererek istihdam sağlamaları bize karşın baskılar arttı. Öldürende oldu ölen de oldu işte zorunlu göçe tabii tutulanda belene kamplarında cezaevlerinde çok farklı bir çilekeşin içinden geldik.”¹⁵⁸ asimilasyon sürecinde yaşadığı zorlukları anlatıyor.

2.3. 1989 Bulgaristan’dan Türk Göçü

Bulgaristan yönetimini Türk azınlıkla ilgili tutumunu değiştirmeye zorlayacak ve Jivkov’un 10 Kasım 1989’da yönetimden uzaklaşmasını sağlayacak gelişmeler Mayıs 1989’da başladı. Bu gelişmelerin birincisini, başta Belene Kampında tutuklu bulunanlar olmak üzere ülkenin birçok yerinde Türklerin asimilasyon uygulaması ile bu uygulamaya direnenlerin tutuklanmalarını protesto etmek ve Türkiye’ye göç edilmesine izin verilmesini sağlamak üzere açlık grevleri başlatmaları oluşturdu.¹⁵⁹

Olay Gazetesi’nde çıkan habere göre; Viyana’da devam etmekte olan sosyalist enternasyonal toplantılarına katılan sürgündeki Bulgar Sosyal Demokrat Partisi Başkanı Stefan Tabakov, Müslüman Türk azınlığın komünizmi kabul etmemesi nedeniyle baskı ve zulme maruz kaldığını söyledi. Tabakov Bulgaristan Devlet Başkanı Jivkov’u da “diktatör”

¹⁵⁷ Havva Kılıç ile Yapılan Görüşme, Bursa, 17.08.2013.

¹⁵⁸ Emine Hocaoglu ile Yapılan Görüşme, Bursa, 24.12.2012.

¹⁵⁹ Dayıoğlu, a.g.e., s.302.

olarak niteledi. Direnişçi genç Türkler'in Bulgar polisi tarafından Belene adasındaki toplama kampına götürüldüklerini kaydeden rejim aleyhtarı Tabakov, bu adada halen 1.500 Türk gencinin mahpus bulunduğunu, adadan kaçmaya kalkanların, Bulgar muhafızlar tarafından açılan ateşle öldürüldüklerini söyledi. Bulgaristan'da Türk azınlığın yasadışı bölgelerdeki durumu Sovyet işgali altındaki Prag'a benzeten Tabakov, Türklerin Müslüman ve dinlerine çok bağlı kişiler oldukları için bir türlü sindiremediklerini, bu nedenle Sofya Hükümeti'nin baskı kampanyasının hergün biraz daha şiddetlenerek sürdüğünü ifade etti.¹⁶⁰ Ayrıca haberde; ad değiştirme ve diğer baskılara dayanamayan birçok genç Türk kadınının bebeklerini kucaklarına alarak kendilerini Türkiye ile Bulgaristan arasındaki Meriç Irmağı'na attıklarını anlatan Tabakov, bunların ulusal benliklerini kaybetmektense intiharı tercih ettiklerini söyledi.¹⁶¹

Bulgaristan'da Haskova Bölgesinde yaşayan ve açlık grevine katılan 7 Türk'ün çıkarıldıkları mahkeme tarafından 13'er yıl ağır hapis cezasına çarptırılarak Filibe Cezaevi'ne gönderildikleri bildirildi. Deliorman'dan sonra Haskova bölgesinde yaşayan Türklerin de Bulgar Zulmüne karşı "açlık grevi ve dreniş" hareketlerine başladığı öğrenildi. Alınan bilgiye göre açlık grevine başlayan 7 Türk çıkarıldıkları mahkeme tarafından 13'er yıl ağır hapis cezasına çarptırılarak Filibe Cezaevleri'ne gönderildi. Tutuklu Türkler en yakın akrabalarıyla dahi görüştürülmüyor. Başlatılan direnişlerin yoğunlaşacağı ve diğer yörelere de sıçraması bekleniyor.¹⁶²

Yaşanan bu olaylara Türkiye'den tepkiler gelmeye başladı. Balkan Türkleri ve Mülteci Dernekleri Konfederasyonu Başkanı Mümin Gençoğlu, yaptığı açıklamada; Bulgaristan'da başlatılan açlık grevi ve direniş olaylarını doğruladı. Konu hakkında sürekli kendilerine de sürekli haberler geldiğini belirten Gençoğlu şöyle devam etti:

-“Olayların doğruluğunu teyit ediyoruz. Konu hakkında hemen yetkili merci ve Başbakan Özal’la temasa geçip, sorunlara çözüm getirilmesini isteyeceğiz. Görüşmelerde, federasyonun yanı sıra Türkiye’deki bu alanda faaliyet gösteren göçmen derneklerinin de bulunmasını sağlayacağız. İki ülke arasında diyalogun kurulması şart.” Başkan Mümin Gençoğlu üç beş ailenin Türkiye’ye gönderilmesiyle Türkiye ile Bulgaristan arasındaki sorunların

¹⁶⁰ “Belene’de 1500 Türk Hapiste”. Olay, 11 Mart 1989, s.6.

¹⁶¹ “Belene’de 1500 Türk Hapiste: İntihar Eden Kadınlar”, Olay, 11 Mart 1989, s.6.

¹⁶² “Bulgar Zulmüne Direniş Sürüyor”, Olay, 11 Mayıs 1989, s.5.

çözümlemiş sayılamayacağını savundu. Gençoğlu, Avrupa ülkelerinin de soruna sahip çıkması gerektiğini sözlerine ekledi.¹⁶³

Başbakan Özal, Bulgaristan'da 20-25 Türk'ün öldürüldüğü yolunda haberler aldıklarını açıkladı. Özal, Bulgaristan'la ilgili bir soruyu şöyle cevaplandırdı. Haber önce dış ajanlardan geldi. Önce BBC Türk Dışışlerini aradı. Bulgaristan'la telefon bağlantımız ne yazık ki Bulgarlar tarafından kesildiği için bizim doğrudan haber alma imkanımız olmuyor. Bu nedenle, Bulgaristan Türkleri doğrudan Avrupa'yı arayarak durumdan haberdar etmişler. Benzer duyumları Bulgaristan'daki sefaretimizden de aldık. 1.500- 2.000 Türk Bulgaristan'da gösteri yapmış ve silahlı kuvvetlerin göstericiler üzerine ateş açması sonucu 20-25 kişinin öldüğünü öğrendik. Hatta AFP¹⁶⁴ de bununla ilgili bir haber geçti. Şu an bunu tahkik etmemiz mümkün değil.¹⁶⁵ Bulgaristan Karaorman Bölgesi'nde, Şumnu'ya bağlı Mahmuzlu Köyü'nde Pazara gelen ve özgürlük yürüyüşü yapan Türkler'in üzerine ateş açılması sonucu sadece bu köyün bir mahallesinde 6 kişi öldü, 40 kişi yaralandı. Diğer köylerden gelenlerle bu sayının daha da fazla olduğu bildiriliyor. ABD Balkanlarda İnsan Hakları Kurulu Başkanı Ahmet Sandıkçioğlu, gerek kendilerinin gerek "Helsinki Gözlem" in Bulgaristan'daki gelişmeleri yakından izlediğini açıkladı. Sandıkçioğlu, New York'tan sadece bir köyün bir mahallesi ile telefon bağlantısı kurulabildiğini söyleyerek olayları şöyle anlattı: "Her Pazar günü Mahmuzlu (Todor-İkinomovo) Köyü'nde kurulan pazara her zaman ki gibi İsfanlar (Prestoya) ve Bahçeler (Boymir) gibi çevre köylerden insanlar alışverişe gitti. Yaklaşık altı bin kadar köylü pazara giderken 10 kilometreyi bulan bir sıra oluşturdular ve bir süre sonra sloganlar atarak bunu bir özgürlük yürüyüşüne dönüştürdüler. Ne yaptıklarını soran polise de Pazara gidiyoruz diyen köylülere dağılmaları uyarısı yapıldı. Uyarıya uyulmayınca polis bölgeye tank gönderdi ve halkın üzerine ateş açıldı. Sandıkçioğlu, olayı önce, New York'taki "Helsinki Gözlem" kaynaklarından aldıklarını ve Bulgaristan'da çeşitli yerleri telefonla aradıklarını ve ancak bir köyün bir mahallesi ile tek bir bağlantı kurabildiklerini söyledi. Sandıkçioğlu olayda ölenler hakkında şunları kaydetti; Ölü ve yaralı sayısının 100'ün üzerinde olduğunu bildirdiler. Mahmuzlu Köyü'nün dört mahallesinden sadece birinde altı kişinin öldüğünü ve 40 kişinin yaralandığını saptadık.¹⁶⁶

---

¹⁶³ "Bulgar Zulmüne Direniş Sürüyor", Olay, 11 Mayıs 1989, s.5.

¹⁶⁴ "AFP", küresel haber ajansıdır. Savaş, çatışma, siyaset, spor, eğlence ve sağlık, teknoloji, bilim alanındaki en son buluşlarla ilgili haberleri hızlı ve ayrıntılarıyla tüm dünyaya iletir." **About AFP**, Agence France-Press, ts., <http://www.afp.com/en/home/>, (15.07.2013), s.1.

¹⁶⁵ "Bulgaristan'da 20-25 ölü olduğunu öğrendik", Olay, 24 Mayıs 1989, s. 6.

¹⁶⁶ "Şumnu'da Ölen Türkler", Olay, 24 Mayıs 1989, s. 6.

Bulgaristan'da ölümü göze alan Türkler eylemlerini sürdürüyor. Zulüm ve asimilasyona karşı protesto gösterileri başlatan Türk azınlık, canları pahasına eylem yapıyor. Mahmuzlar Kasabası'nda 30 Türk dün açlık grevine başladı. Almanya'nın Sesi Radyosu, Bulgarca bölümü sorumlusu Roumiana Taslakovo, Bulgaristan'ın Şumnu'ya bağlı Mahmuzlar kasabasında gösteri yapan Türklere Bulgar askerlerinin açtığı ateş sonucu 20 Türk'ün öldüğünü söyledi. Taslakovo A.A.'ya yaptığı açıklamada protesto yürüyüşlerine 30 bin Türkün katıldığını ve bu yürüyüşün Bulgar askerlerinin yaygın ateşi açması sonucu dağıtıldığını bildirdi. Açılan ateş sonucu 20 Türkün öldüğünü, çok sayıda Türkünde yaralandığını bildiren Taslakovo, 200 Türk'ün tutuklanarak cezaevine konduğunu kaydetti. Ayrıca, Hasköy'e bağlı Dornoln Isvorovo kasabasında "Bağımsız Müslüman Grev Komitesi"ne mensup 11 Türk, dün bir bildiri yayınlayarak, Türklerin adlarının değiştirilmesini protesto etti. Bildiride, Türklerin din, dil ve kıyafetlerinin serbest bırakılmasını istendi.¹⁶⁷ Bulgar rejimi aleyhtarı Tesko Tsekov, Bulgaristan'da Türkler'in adlarının değiştirilmesi eylemin ve dini baskıların halen sürdüğünü açıkladı. Tsekov, azınlığa uygulanan baskıların yanı sıra, ülkede gösteri yapanların veya dernek kuranlarında tutuklanarak cezaevlerine kötü muamelelerle karşı karşıya kaldıklarını anlattı.¹⁶⁸

Kırcaali Bölgesi'ndeki 40 bin Türk'e, başka yörelere zoraki iskan için baskı yapıyorlar. ABD Dışişleri tarafından hazırlanan "İnsan Hakları Raporu"na göre Bulgar'ların Türk azınlığa karşı baskıları artarak sürüyor. Şimdi de 3-6 yaş arasındaki Türk çocukları Bulgarlaştırma eğitimine tabii tutuluyor. Bulgar'ların tüm ısrarlara rağmen zulmü sürdürmesini eleştiren ABD raporunda, Todor Jivkov yönetiminin Türk gerçeğini inkara devam ettiği vurgulanıyor ve yeni baskı planı hazırlıklarına dikkat çekiliyor. Raporda, Türkler'in nüfusun yüzde 75'ini oluşturduğu Kırcaali Bölgesi'nden Tuna Bölgesi'ndeki Butan yöresine kaydırıldıkları, evlerinden, yurtlarından koparılan Türkler'in sayısının bilinemediği belirtiliyor. Bulgaristan Hükümeti, 1988 yılında da Türklerin yaşadıkları köylerden daha az sayıda Türk'ün yaşadığı yörelerde "Zoraki İskana" tabii tutmaya devam etmiştir. Bu yöntemler Türklerin Vratsa Mihailovgrad ve Vidin Bölgeleri'nde iskan edildikleri anlaşılıyor. Bulgar Hükümeti, işten çıkarmak ve en düşük ücreti uygulamak suretiyle de Türklerin başka yörelere göçe zorluyor. Bu şekilde, evlerinden yurtlarından koparılıp başka bölgelere gönderilen Türklerin kesin sayısı bilinmiyor.¹⁶⁹

¹⁶⁷ "Soydaşlarımız Direnişte", Olay, 25 Mayıs 1989, s. 8.

¹⁶⁸ "Bulgar Tsekov: Baskı Sürüyor", Bursa Hakimiyet, 4 Şubat 1989, s. 9.

¹⁶⁹ "Bulgar Zulmünde Tırmanış", Bursa Hakimiyet, 10 Şubat 1989, s. 6.

Bulgaristan'ın Medovetz kentindeki Türklerin düzenlediği yürüyüşte, askerlerin açtığı ateş sonucu biri kadın iki Türk yaşamını yitirdi. Aynı kaynaklar, Shumen kentinde de göstericilerle askerler arasında çatışma çıktığını, Bulgar ordusunun göstericileri dağıtmak için zırhlı araç ve helikopter kullandığını bildirdiler. Shumen kentindeki Pazar yerinde 2-3.000 kişinin toplandığı, bunun yanı sıra askerlerin, kente girmek üzere ülkenin güneyinden gelmiş yüzlerce kişiye engel olduğu kaydedildi. Sürgündeki Bulgar kaynakları, Shumen'deki meydana gelen olaylarda 4 yada 5 kişinin öldüğüne ilişkin söylentiler olduğunu da belirttiler.¹⁷⁰

2.3.1. Türkiye'de Bulgaristan'daki soydaşlarımıza yapılanlara karşı tepkiler

Bulgaristan'daki son olayları kınamak için Orhangazi Parkı'nda çadır kurarak açlık grevine başlayan 9 kişi, *“yağmur, çamur demeden sonuna kadar açlık grevini sürdüreceğiz. Bulgaristan'da akıtılan kanların hesabı sorulmadan da bırakmayacağız”* şeklinde konuştular. Aralarında Demokratik İnsan Hakları Derneği Başkanı Mustafa Ömeroğlu ile Genel Sekreter Sabri İskenderoğlu'nunda bulunduğu soydaşlarımız, Bulgar vahşeti durdurulana kadar açlık grevi yapacağız şeklinde konuştular. Gazetecilere açıklama yapan Mustafa Ömeroğlu ise:

-“Bulgaristan'da Demokratik İnsan Hakları Derneği'ni kurmaktan dolayı bir hafta önce sınır dışı edildim. 1985 yılında adımın değiştirilmesine karşı çıktığım için o tarihten 1987 yılına kadar Belene dahil birçok cezaevinde yattım, Bulgar köylerinde zorunlu ikamete tabi tutuldum” dedi.¹⁷¹

Bulgaristan'dan göç eden ve sınır dışı edilen Türkler'in yakınlarından oluşan bir grup, İstanbul'daki Bulgar Başkonsolosluğu'na siyah çelenk koydu. Konsolosluk binasını taşıyarak camlarını kıran grup, Bulgaristan Devlet Başkanı'nın resmini yaktı. Balkan Türkleri Dayanışma Derneği tarafından, Bulgaristan Hükümeti'nin Türk azınlığa karşı sürdürdüğü baskıyı protesto etmek amacıyla dün İstanbul'da bir gösteri düzenlendi. Gösteriye, Bursa ve Yalova'dan otobüslerle gelerek katılan göçmenler ve yakınları, Levent'teki Başkonsolosluk önünde toplandı. Elllerinde, *“Türk kanı yerde kalmaz”*, *“Ezanla konulan ses silahla değişmez”*, yazılı pankartlar taşıyan göstericiler, kırmızı boyayla kan görüntüsü verilen ve üzerinde *“Bulgaristan'da insan hakları”* yazılı siyah bir tabutla iki siyah çelengi, konsolosluk kapısına astılar. *“Katil Jivkov”*, *“Ayşeler, Fatmalar, Bulgar olamaz”* şeklinde sloganlar atan grup, konsolosluk duvarına, Bulgaristan'ı kınayan sloganlar yazdı.

¹⁷⁰ *“İki Soydaşımızı Daha Öldürdüler”*, Olay, 29 Mayıs 1989, s. 5.

¹⁷¹ *“Bulgar Zulmünün Hesabı Sorulsun”*, Olay, 26 Mayıs 1989, s. 8.

Konsolosluk duvarını taşıyarak camlarını kıran göstericiler, kapının yanında duran panodan Bulgaristan devlet Başkanı Todor Jivkov'un resmini çıkartarak yaktı. Yaklaşık 45 dakika süren protesto gösterisi boyunca, yoldan geçen otomobiller klakson çalarak, pencerelerdeki vatandaşlar ise alkış tutarak, göstericileri desteklediler. Öte yandan, Balkan Türkleri Dayanışma ve Kültür Derneği'nce , Bulgaristan'da Türklere yapılan baskıları protesto etmek amacıyla, Edirne'deki Bulgaristan Konsololuğu'na siyah çelenk bırakıldı. Protesto gösterisini, Bulgar konsolosluk görevlileride pencere arkasındaki tül perdeden izlediler. Yazılı bir açıklama yapan dernek başkanı Mehmet Çavuş, Bulgaristan'daki Türk azınlığa uygulanan baskıları kınadı.¹⁷²

Cüppesini giyip, Atatürk anıtı önünde pankart açtı. Bursa barosu avukatlarından Faik Eryılmaz, Bulgaristan'daki soydaşlarımıza uygulanan baskı ve zulmü protesto için cüppesini giyip, Atatürk anıtı önünde saygı duruşunda bulundu ve pankart açarak "*Bulgaristan'da yapılan bu zulüm ve işkenceyi hukukçu olarak kınıyorum*" dedi.¹⁷³

2.3.2. Türkiye'ye göçün başlaması

Topraklarındaki Türk azınlığa uyguladığı asimilasyon politikası nedeniyle bütün dünyanın tepkisini üzerine çeken Bulgaristan, 1989 yılının Şubat ayında yeni bir uygulama başlatmıştır. Bulgaristan bu yeni uygulama ile daha önce bir şekilde Türkiye'ye yerleşmiş, ancak yakınları Bulgaristan'da kalmış olan Türklerin akrabalarını, zorunlu olarak Türkiye'ye göndermeye başlamıştır. Aslında, Bulgaristan'ın başlattığı bu yeni uygulama 1989 yılında yaşanan "Büyük Göç"ün de habercisi olmuştur.

Avrupa Konseyi'ne üye olmayan ülkeler komisyonu, 2 Şubat 1989 tarihinde yaptığı toplantıda, Bulgaristan'daki Türk azınlığına uygulanan baskıları ele almış ve bu konuyla ilgili Bulgaristan'ın Paris Büyükelçisi'nin görüşüne başvurmuştur. Parlamenterlerin sorularını yanıtlayan Büyükelçi Guergui Yovkov, komisyon üyelerini ülkesine davet etmiş ve hiç kimsenin Bulgaristan'da zorla tutulmadığını ve isteyen herkesin göç edebileceğini söylemiştir. Bulgaristan Büyükelçisi'nin konuşmasının ardından söz alan Türk Heyeti Başkanı Mükerrerem Taşcıoğlu, Bulgaristan Büyükelçisi'nin "*isteyen herkesin göç edebileceği*" şeklindeki sözlerini taahhüt olarak kabul edeceklerini söylemiştir. Avrupa Konseyi'ne üye olmayan ülkeler komisyonunda yapılan bu konuşmalardan kısa bir süre sonra

¹⁷² "**Bulgar Konsololuğu Taşlandı**", Olay, 29 Mayıs 1989, s. 6.

¹⁷³ "**Avukattan Bulgar Zulmüne Protesto**", Olay, 30 Mayıs 1989, s. 5.

Bulgaristan, Türkiye’de akrabaları olan Türklerden bir kısmını Türkiye’ye göndermeye başlamıştır.¹⁷⁴

Kısa adı “BGF” olan Balkan Türkleri Göçmen Ve Mülteci Dernekleri Federasyonu Başkanı Mümin Gençoğlu bölünmüş ailelerin birleştirilmesiyle ilgili olarak hazırlattırılan formların bir an önce doldurularak Dışişleri Bakanlığı Konsolosluk Dairesi Başkanlığı’na gönderilmesini istedi. BGF Başkanı Gençoğlu bölünmüş ailelerin birleştirilmesi çalışmalarlarıyla ilgili olarak yaptığı açıklamada şunları söyledi: Bulgaristan’da yakın akrabaları bulunan göçmen vatandaşlarımız derneklerden alacakları formları üçer nüsha olarak okunur bir biçimde doldurup, Dışişleri Bakanlığı Konsolosluk Dairesi Başkanlığı’na göndereceklerdir. Göçmen vatandaşlarımız bu formları bir an önce doldurup göndermelidirler. Vatandaşlarımız kendilerine en yakın derneğe başvurarak, formları elde edebileceklerdir. BGF Başkanı Gençoğlu, ana, baba, evlat ve kardeş hasretinin biteceğini ümit ettiğini de belirterek şöyle devam etti: En büyük umudumuz ve güvenimiz Bulgarların 17-19 Ocak 1989 tarihinde Avusturya’nın Başkenti Viyana’da yapılan ve 35 ülke Dışişleri Bakanları’nın insan haklarının azınlıkların özgürlüklerin ve aile birleştirilmesi ile ilgili imzaladıkları protokole riayet etmeleridir.¹⁷⁵

Bulgaristan’da yaşayan soydaşlarımızdan bir aile daha Türkiye’ye gönderildi. Kapıkule Gümrük Kapısı’ndan dün saat 13:00 sıralarında Türkiye’ye giriş yapan Hasan Başaran, eşi Hamide kızları Sevdiye ile Sefer yakınları tarafından karşılandılar. Başaran ailesi Edirne Emniyet Müdürlüğü’nde gerekli işlemler yapıldıktan sonra Bursa’daki yakınlarının yanına gönderildi.¹⁷⁶ Ademoğlu ve İbrahimoglu ailesi dün sınırdışı edildi. Bulgaristan’ın sınırdışı ettiği 11 soydaşımız daha, İpsala Sınır Kapısı’ndan Türkiye’ye geldi. Soydaşlarımızın, Bursa’daki yakınlarının yanlarına yerleşecekleri öğrenildi. Sınırdışı edilenlerden 4 kişilik İbrahimoglu ailesi Bulgar plakalı Lada marka otoları ile dün saat 14:00’de İpsala Gümrüğü’ne girdiler. Yetkililer, soydaşlarımızın Bursa’daki yakınlarının yanlarına gönderilmeleri için gerekli işlemlerin yürütüldüğünü bildirdiler.¹⁷⁷ Bulgaristan dün sabah 4 kişilik bir aileyi daha Türkiye’ye gönderdi. Trenle Kapıkule’ye gelen İdrisov ailesi burada sevinç gözyaşları döktü. Uzun bir aradan sonra sadece bölünmüş ailelerin çocuklarını Türkiye’ye gönderen Bulgaristan bu defa bir aileyi çocuklarıyla birlikte Türkiye’ye gönderdi. İdrisov, Bulgaristan’da evli olan

---

¹⁷⁴ İnginar Kemaloğlu, a.g.e., s.147.

¹⁷⁵ “Göçmen Yurttaşlar Acele Etsinler”, Bursa Hakimiyet, 15 Şubat 1989, s. 8.

¹⁷⁶ “Bulgaristan’dan bir aile daha geldi”, Olay, 29 Mayıs 1989, s. 5.

¹⁷⁷ “11 Soydaşımız Bursa Yolunda”, Olay, 2 Haziran 1989, s. 6.

Nursel adlı kızının gönderilmeyişinden büyük üzüntü duyduğunu kaydederek kendileri için uzun yıllar önce Türkiye'ye gelen annesi Ümmügül Şentürk'ün istek yaptırdığını belirtti.¹⁷⁸

20-21 Mayıs günlerinde artan baskılar neticesinde Türkler dört ayrı kasaba ve köyde toplam 35 kişilik bir kınama yürüyüşü gerçekleştirmişlerdir. Bu yürüyüş sırasında da Bulgar askerleri, yine kadın, çocuk demeden, göstericilerin üzerine ateş açmışlar ve çok sayıda Türk'ün ölmesine neden olmuşlardır. Bu olayın ardından Bulgaristan Devlet Başkanı Jivkov televizyonda; *“Türkiye’yi Bulgaristan’da yaşayan ve Türkiye’ye göçmek isteyen bütün Müslümanlara sınırlarını açmaya davet ediyorum...”* şeklinde yaptığı konuşmadan sonra, devletlerarası hukuka aykırı olarak, Bulgaristan’da yaşayan binlerce Türk'ün mal varlıklarına el konularak, sınırdışı edilmeye başlanmıştır. Öyle ki, 21 Ağustos 1989 tarihine kadar sınırdışı edilen Türklerin sayısı 310 bine ulaşmıştır.¹⁷⁹ Bulgaristan Devlet Başkanı Todor Jivkov: *“Bulgaristan’da Türk değil, Müslüman azınlık vardır”* şeklindeki Bulgar tezini tekrarladı. Jivkov önceki gece Bulgar radyo televizyonundan yaptığı konuşmada, Türkiye’ye *“gelmek isteyen bütün Bulgar vatandaşlarına”* sınırlarını açması çağrısında bulunan Jivkov *“hangi uluslar arası anlaşma, hangi din ve felsefeye dayanarak, Türkiye Bulgaristan’daki her Müslümanın Türk olduğunu iddia ediyor”* ifadesini kullandı.

Bulgar Resmi Haber Ajansı'nın haberine göre, Jivkov -*“Bulgaristan aleyhtarı kampanyayı yürütenler, göç sorununu ortaya atmışlar ve yurtdışında, Türkiye'nin göç etmek isteyen bütün Bulgar Müslümanlarını kabul etmeye hazır olduğunu söyleyerek gürültü çıkarmışlardır.”* Jivkov, -*“Bu çerçevede Türk yetkililere çağrıda bulunuyorum: Türkiye’yi ziyaret etmek ya da yerleşmek isteyen bütün Bulgar Müslümanlarına sınırınızı açın”* dedi. Todor Jivkov, -*“Artık girişimde bulunmanın zamanı geçti. Uluslar arası standart ve anlaşmalara göre Türkiye Bulgaristan’ın yaptığı gibi, dünyaya sınırlarını açmak zorunda”* şeklinde konuştu.¹⁸⁰

Başbakan Turgut Özal, Bulgaristan Devlet Başkanı Todor Jivkov'un önceki akşam yaptığı -*“Türkiye, göç etmek isteyenlere sınırlarını açsın”* şeklindeki çağrısına olumlu cevap verdi. Özal, Türkiye'nin sınırlarının her zaman açık olduğunu bildirerek, Bulgaristan'ı sınırlarını açmaya çağırdı. Başbakan, -*“Kapsamlı bir göç anlaşması için masaya oturalım”* dedi. SHP Genel Başkanı Erdal İnönü'de göç pazarlığına katıldı ve- *“Soydaşlarımız ya Bulgaristan’da*

¹⁷⁸ “İdrisovlar Türkiye’de”, Bursa Hakimiyet, 15 Şubat 1989, s. 5.

¹⁷⁹ Halaçoğlu, a.g.m., s. 313.

¹⁸⁰ “Jivkov’dan Demagoji”, Olay, 31 Mayıs 1989, s. 5.

insanca yaşamalı ya da Türkiye'ye gelmelidir" şeklinde konuştu. ANAP, TBMM grup Başkanvekili, Onural Şeref Bozkurt'da- "*Soydaşlarımızı bağrımıza basmaya hazırız*" dedi.¹⁸¹

Başbakan Turgut Özal, Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlığa Sofya Hükümeti'nce İnsanlık dışı mezalimi dün NATO zirvesine getirdi ve baskıların son günlerde trajik bir noktaya ulaştığını vurguladı. Türk azınlığın Bulgar güvenlik güçleri tarafından katlediklerinin altını çizen Özal, ABD hariç diğer müttefiklerin gerekli duyarlılığı göstermemelerinden üzüntü duyduğunu da belirtti.¹⁸² Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Büyülelçi İnal Batu, Bulgaristan Devlet Başkanı Todor Jivkov'un önerisi konusunda karar verebilmek için önce samimi davranıp davranmadığını görmek gerektiğini söyledi. Batu şunları söyledi:

- "*Bizim beklediğimiz bir kısmi göç veya kapsamlı bir göç anlaşması çerçevesinde soydaşlarımızın gelmesidir. Bu insanlar hangi zaman dilimleri içinde gelecekler. Her aşamada ne kadar kişi gelecek. Bunların taşınır, taşınmaz malları ne olacak? Bütün bu hakları güvence altına alınarak kayba uğramadan gelmeleri önemlidir. Uygur ülkeler arasındaki göç anlaşmalarında bütün bunlar güvence altına alınır. Yoksa insanlar bir gecede uyandırılıp sınıra bırakılmaz. Göç anlaşması bu demek değildir.*"¹⁸³

23 Haziran 1989 'da Olay Gazetesi'nde yer alan haberde, Bulgaristan ülkeden ayrılacak Türklerin sayısının 300 bini bulabileceğini bildirdi. Şimdiye kadar, 150 bin kişinin pasaport aldığı 100 müslümanın da başvuruda bulunduğu açıklandı. Yetkililer, resmi rakamlara göre, ülkeden ayrılan 60 bin kişiyle, Türkiye'ye gideceklerinin sayısının 300 bini bulabileceğini belirttiler.

Diğer yandan, Bulgaristan Dışişleri Bakan Yardımcı Ivan Ganev, Türkiye ile ikili ilişkilerdeki sorunları görüşmeye hazır olduklarını söyledi. Ganev:

- "*Bizim görüşümüze göre bu insanlar istedikleri yere gidebilirler. İstedikleri zamanda geri dönebilecek turistlerdir*" dedi. Ön şartsız olmak koşuluyla görüşmeye hazır olduklarını da dile getirdi. Adalet Bakanı Yardımcısı Eftim Stoimenov:

- "*Ülkeden ayrılan kişilerin mülklerinin halen kendilerine ait olduğunu*" bildirdi. "*Yasalarımız uyarınca bu kişiler, çifte vatandaşlığa sahip olabilirler. İstedikleri zaman ülkelerine Bulgar pasaportuyla dönüp mülklerinden yararlanabilirler*" şeklinde konuştu.¹⁸⁴

¹⁸¹ "*Göz Pazarlığı*", Olay, 31 Mayıs 1989, s.1.

¹⁸² "*Zulüm Avrupa Gündeminde*", Bursa Hakimiyet, 30 Mayıs 1989, s. 7.

¹⁸³ "*Dışişleri Jivkov'un Restine Temkinli*", Bursa Hakimiyet, 1 Haziran 1989, s. 8.

¹⁸⁴ "*Bulgaristan'dan 300 Bin Türk Geliyor*", Olay, 23 Haziran 1989, s. 6.

26 Haziran 1989'da, dönemin Genelkurmay Başkanı Orgeneral Necip Torumtay Denizkurdu 2-89 tatbikatında:

- *“Bulgaristan’ın soydaşlarımıza karşı giriştiği tutum ve davranışı, Genelkurmay Başkanlığı olarak yakından izlemekteyiz. Bulgaristan’daki vatandaşlarımızın sınırdışı edilmeye başlamalarıyla birlikte sınırlarımızdaki güvenlik önlemlerini bir kez daha gözden geçirdik. Bunun dışında almış veya almakta olduğumuz şimdilik başka bir tedbir yoktur. Ancak bu sözümden Silahlı Kuvvetlerimizin bir rehavet içinde olduğu anlaşılmasın, nerden gelirse gelsin ordumuz her an için savaşa hazır durumdadır”* şeklinde konuştu.¹⁸⁵

Bulgaristan Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü, Tschawdar Mladenov, dün Sofya’da Alman Haber Ajansı, DPA’ya yaptığı açıklamada bugüne kadar Türk azınlığa 120 bin pasaport verildiğini, 300 bin pasaportunda hazırlandığını bildirdi. Öte yandan, sınırdışı eyleminin başladığı 2 Haziran’dan bu yana Bulgaristan’dan gelen Türklerin sayısının 110 bine ulaştığı bildirildi. Edirne Valisi Ünal Erkan, soydaşlarımızın naklinde otobüs sıkıntısı çekildiğini söyledi.¹⁸⁶ Başbakan Turgut Özal:

- *“Bulgar Hükümeti bu insanlık suçunu işlemeye daha ne kadar devam edecek? Türkiye ile müzakereden daha ne kadar kaçacak? Bu soruların cevabı uluslar arası camianın insanlık aleminin Bulgaristan’a karşı göstereceği tepkiye ve takınacağı tutuma yakından bağlıdır”* dedi. *“Bulgaristan’ı defalarca müzakereye çağırdık. Bulgaristan Hükümeti bu çağrılarımızı karşılıksız bıraktı. Müzakereye yanaşmıyor”* şeklinde konuştu.¹⁸⁷

Kapıkule, kurban bayramına girerken tarihinin en yoğun araç ve insan seline sahne oluyor. Avrupa’da çalışan Türk işçilerinin yıllık izinlerini geçirmek üzere yurda gelmeleri ile Bulgaristan’dan zorla sınırdışı edilen Türklerin gelişinin sürmesi en büyük sınır kapısı niteliğindeki Kapıkule’den yapılan girişlerde çok yoğun günlerin yaşanmasına neden oluyor. Kapıkule Mülki Amiri ve Edirne Vali Yardımcısı Nihat Özgül, Kapıkule’den son 24 saat içerisinde 45 bin aracın giriş yaptığını, bu rakamın bugün 50 bine ulaşmasının beklendiğini söyledi. Bulgaristan’dan zorunlu göçün başladığı, 2 Haziran gününden bu yana Kapıkule’den Bulgaristan’ın sınırdışı ettiği 100 bin Türkün yanı sıra 400 bin gurbetçinin giriş yaptığını bildiren Özgül:

¹⁸⁵ *“Ordumuz Savaşa Hazır”*, Olay, 26 Haziran 1989, s.6.

¹⁸⁶ *“Zorunlu Göç yarım Milyona Tırmanıyor”*, Olay, 6 Temmuz 1989, s. 7.

¹⁸⁷ *“Özal: Bulgaristan’ın Dosyası Büyüyor.”*, Bursa Hakimiyet, 6 Temmuz 1989, s. 6.

- “Bulgarlar çalışma tempomuzaya ayak uyduramıyor. Yoğun trafik sonucu kapılarını birkaç kez kapatmak zorunda kaldılar. Biz ise aldığımız tedbirler ve Kapıkule’de yaptığımız organizasyon sonucu, bu trafiğin gerekirse iki katını kaldırabilecek güçteyiz” diye konuştu.

Öte yandan, Bulgaristan’ın pasaport vererek zorla sınırdışı ettiği Türklerin girişi hızla devam ediyor. Bulgaristan’dan bugüne kadar gelenlerin sayısı 130 bine yaklaştı. Kapıkule Tren İstasyonu’na bu sabah Avrupa Treni ile 460, özel trenle bin 100 kişi geldi. Kapıkule’ye karayoluyla da son 24 saat içerisinde, 3 bin kişinin araçlarıyla giriş yaptığı belirlendi.¹⁸⁸ Bulgaristan, son 2 ay içinde göçe zorladığı Türklerin kaderi hakkında Türkiye’nin talep ettiği göç anlaşmasını reddetti. Bulgar Dışişleri Bakan Yardımcısı Ivan Ganev:

-“Diyalogdan yanayız, ama göç anlaşmasına ihtiyacımız yok” dedi. Ganev Türkiye’ye zorunlu göçe tabii tutulanların Bulgaristan’daki mallarının istimlak edilmeyeceğini emeklilik hakkına sahip olan kimselerin altı ay içinde Bulgaristan’a dönmeleri halinde bu haklarını kaybetmeyeceklerini ve Bulgar pasaportlarının da 5 yıl için geçerli olduğunu” söyledi.¹⁸⁹

Bulgaristan’ın sınırdışı ettiği Türkler’in sayısı 296 bine ulaştı. Bulgarlar “utanç trenine” yol izninin verilmeyeceğinin açıklanmasından sonra soydaşlarımızı, Münih bağlantılı Avrupa treni ile gönderiyorlar. Bulgaristan’dan gelen Türklerin bu trende de insanlık dışı muamelelerle, “balık istifi” yolculuk ettikleri bildirildi. Zorunlu göç aralıksız sürerken, Bulgaristan’a Edirne Kapıkule sınır kapısından geri dönenlerin sayısı bini aştı. Kırklareli Dereköy sınır kapısından ise, bugüne kadar 254 kişi geri döndü. Yetkililer, önceki gece Bulgaristan’a dönen 50 Türk’ün ifadesine dayanarak, bu ülkeye gidenlerin büyük çoğunluğunun, orda kalan akrabalarını ve eşyalarını almak için döndüklerini belirttiler.¹⁹⁰

2.4. Bulgaristan’dan Gelen Göçmenlerin Bursa’ya Yerleştirilmesi

1989 yazında Bulgaristan’dan zorunlu göçe tabii tutulan soydaşlarımızın yerleştikleri iller arasında ilk sırayı Bursa almaktadır. Gelen göçmenler çoğunlukla Bursa’nın Nilüfer ilçesine bağlı Görükle, İnegöl’ün Yenice, Kestel, Orhangazi ilçelerine ve Bursa merkez Binelli Konutlarına yerleştirilmişlerdir. Bursa’nın yerleşmek için birinci derecede tercih nedeni, soydaşların akraba ve yakınlarının daha çok bu ilde bulunması, onlarla birlikte yaşama ve çalışma isteğidir. 1989 yılında zorunlu göçle gelen her dört soydaştan biri Bursa’ya

¹⁸⁸ “Kapıkule’de İnsan ve Araç Seli”, Olay, 10 Temmuz 1989, s. 8.

¹⁸⁹ “Bulgaristan’dan Anlaşmaya Resmen Red”, Bursa Hakimiyet, 9 Ağustos 1989, s. 6.

¹⁹⁰ “Trenler Balık İstifi”, Olay, 20 Ağustos 1989, s. 5.

yerleşmiştir. Bursa'ya yerleşenlerin sayısı 52.997'dir. Bursa'ya gelen göçmenler genel olarak Bulgaristan'ın hangi bölgelerinden gelmişlerdir?

Sancak Adı	Sayı
Razgrad	57.623
Kırcaali	55.151
Şumnu	20.543
Hasköy	21.772
Silistre	14.428
Varna	11.667
Ruşuk	7.128
Filibe	6.829
Tolbuhin	4.887
Tırgovişte	9.553
Pazarcık	1.755
Burgaz	896
Sliven	232
Gabrovo	141
Veliko Tırново	48
Plevne	35
Toplam	212.688

Tablo 2. Mayıs 1990 Sonu İtibariyle Bulgaristan'dan Zorunlu Göçe Tabii Tutularak Giriş Yapan Soydaşlarımızın Bulgaristan'dan Geldikleri Bölgeler

1989 yılındaki zorunlu göçle Türkiye'ye giriş yapan ve yerleşmeye karar veren soydaşların daha çok Bulgaristan'ın Razgrad ve Kırcaali kentlerinden geldikleri tespit edilmiştir. Razgrad'tan gelenlerin sayısı, 57.623 Kırcaali'den gelenlerin sayısı 55.151'dir. Diğer yörelerinden gelen soydaşların sayısı tabloda verilmiştir.¹⁹¹

Bulgaristan'dan zorla sınır dışı edilen soydaşlarımızın durumları özellik gösterdiğinden ve 2510 sayılı iskan yasasının 3'ncü ve 5'nci maddelerine girmediğinden yeni bir yasal düzenleme yapılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Bu nedenle de 16.6.1989 da 3583 sayılı yasa

¹⁹¹ Doğan, a.g.e. , s. 81.

çıkarılmıştır. Bu yasa ile, gelen soydaşların iskan edilmelerine olanak sağlayan bir madde 2510 sayılı yasaya ek madde olarak ilave edilmiştir. Bu ek maddeye göre; Bulgaristan'dan göçe zorlanarak 1.1.1984 tarihinden sonra Türkiye'ye gelerek yerleşmek isteyen Türk soylu kişiler 14.6.1934 tarihli ve 2510 sayılı yasa hükümlerine göre Türk kültürüne bağlı serbest veya iskanlı göçmen sayılır ve bunlar hakkında söz konusu yasada hüküm bulunmaması halinde 17.3.1982 tarihli ve 2641 sayılı kanun hükümleri kıyasen uygulanır. Böylece, göçmenlerin vatandaşlığa alınmaları, ikamet etmeleri, mal ve mülk sahibi olabilmeleri süratlendirilip, kolaylaştırılmış olacaktır.¹⁹²

Bu dönemde gelen göçmenler Orhangazi ilçesinden Bursa'ya giriş yapıyorlardı. Bunlardan; Bulgaristan'da çalıştıkları işyerlerinden otobüslerine bindirilip, sınıra getirilen ve burada kendilerine üçer aylık pasaport verilerek, üzerlerindeki 30 levadan fazla paraları alınan beş soydaşımız Orhangazi'ye gelerek yakınlarının yanına yerleştiler. Doktor Cafer Haliloğlu, kendisine Mani Hristov adının verildiğini eşi Safiye ile çocukları Erol ve Sevdışan'ın Bulgaristan'da kaldıklarını söyledi. Vardiya ustası İsmail Sabri Abdullahoğlu, kendisine İskarien Sabinov adı verildiğini, iki çocuğunu bıraktığını belirtti. Orman işçisi, Zekeriya Müminoğlu, akaryakıt istasyonunda çalışan Osman Şemseddinoğlu ve otobüs şöförü Rüstem Cem Osmanoğlu da adlarının Bulgar adlarıyla değiştirildiğini ve yakınlarını geride bıraktıklarını söylediler.¹⁹³

Raif Kaplanoğlu'nun haberinde; Bulgaristan'daki baskıların yoğunlaştığı şu günlerde baskılardan kaçan karı koca Türk rüşvetle aldıkları pasaportla Yunanistan'a çıkış yaptıktan sonra Atina Türk Konsolosluğu'na sığınarak, oradan Orhangazi'ye geldiler. Orhangazi'de bulunan karı kocanın çocukları Bulgaristan'da rehin tutuluyor. Bulgarların isimlerini zorla değiştirerek Rosen ve Elena İlenova Demirolcankov olarak değiştirilen Rafet ve Şaziye Halilov, 25 Mayıs günü İpsala sınır kapısına geldi. Akrabaları tarafından karşılanan Halilovlar Orhangazi'ye getirildiler. Orhangazi Belediye Başkanı Turgut Ünlü'nün koruması altına aldığı ailenin tek endişeleri, Bulgaristan'da rehin kalan 4 ve 6 yaşlarındaki çocukları.¹⁹⁴

Nurhan Fırıncıoğlu göç hikayesini şöyle anlatıyor:

-“7 saatte zaten İstanbul'daydık. Baskı zaten 87'de başladı. 88'de iyice çığırından çıktı. Köyler boşaltılmaya başladı. Yani 8-9 aile olan köy korkunç oldu. Köy boşaldı. Zaten sınırda

¹⁹² Bulgaristan'dan Türk Göçleri, s. 23.

¹⁹³ “5 Soydaşımız Orhangazi'de”, Bursa Hakimiyet, 5 Haziran 1989, s. 5.

¹⁹⁴ “Bulgaristan'dan Kaçtılar, Orhangazi'ye Geldiler”, Bursa Hakimiyet, 31 Mayıs 1989, s. 5.

zulümü gördük. O ancak yaşanır yani anlatılmaz. Yani rezillik, insanların ölenleri, yaşlıları, çocukları 7-8 hafta aylarca sınırdaki duranlar vardı. Ekmek yok, su yok insanlar o rezilliği hala daha gözümün önünde yani şu an.

-Peki ordaki eşyalarınızı alabildiniz mi ?

-Her şeyi bıraktım. Her şey orda.

-Zorunlu olarak diyorsunuz?

-Evet zaten 3 bavul vardı. Yeni evliydim bende 24 yaşındayken geldim. Elimde 2 bavul eşimle taksitle geldim ben. Yani ambulans gibi diyelim acil yani. Gelmek zorunda kaldık. Sonra arkadaşlarım yürüyüşlerde kameralara çeken arkadaşların çoğu 7-8 tanesi öldü Belene'de. 3 tanesi Belene'den çıktı. 1 sene yaşamadılar onlarda öldü. Ordaki zulüm, işkenceler fazlaymış.

-Türkiye'ye geldiğinizde akrabaların yanına mı yerleştiniz?

-Yok ben yani benim bir tırcı bir arkadaşım babamın arkadaşının oğlu onlar buraya geliyorlarmış o zamanlar. Dediler Bursa. İstanbul'da yaşanmaz. Bizde geldik Bursa'ya burda işte 24 sene mi oldu. 25 sene mi? Her zaman Bursa diyorum. Yani ben memnunum yani. İlk geldiğimde kirada kaldım. 3 sene falan sonra kendi evime taşındım.

-Burda da şoförlük yaptınız?

-Evet evet. İstanbul - Bursa arası 17 sene çalıştım. İşte Büyükşehirden emekli oldu. 13 senedir de burdayım.”¹⁹⁵ nasıl göç ettiğini anlatıyor.

1950 yılından bu yana Bulgaristan'dan göç ederek Bursa'ya yerleşenlerin 150 bin kişi civarında olduğu anlaşıldı. Dışişleri Bakanlığı Konsolosluk Dairesi Başkanlığı'nın dağıttığı formları dolduran Bursa'daki göçmen vatandaşlar, Bulgaristan'daki akrabaların isimlerini söz konusu formlara yazdılar. Formlardaki isimlere göre, Bursa'ya yerleşenlerin Bulgaristan'daki akraba sayısı 700 bin kişiyi geçiyor. Dışişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan ve Balkan Türkleri Göçmen ve Mülteci Dernekleri Federasyonu'nca üyelere dağıtılan formları doldurma işlemleri halen sürüyor. Dışişleri Bakanlığı'nın talimatı üzerine, Bursa'ya yerleşen göçmenler, anne, baba, kardeş, abla, dayı, hala, yenge, teyze ve yeğen gibi birinci ve ikinci derecede

¹⁹⁵ Nurhan Fıncıoğlu ile Yapılan Görüşme, Bursa, 08.11.2013.

yakınlarını formlara yazabildiler.¹⁹⁶ Gümrük merkezlerinden, Bursa Emniyet Müdürlüğü'ne gönderilen telekslerde Bulgaristan'dan 408 kişinin daha Bursa'ya geleceği açıklandı. Bursa'ya göçlerin önümüzdeki günlerde daha da artması bekleniyor.¹⁹⁷

Bursa'da akrabalarının yanına gelen Sevinç Mutlu nasıl göç ettiğini şöyle anlatıyor:

- *"Biz çalışıyorduk. Ondan sonra isimler değiştirildi. İsimler değiştirildikten sonra zorunlu dediler. Siz zorunlu göç edeceksiniz. O zaman ben evliydim çalışıyordum. Eşim pasaport falan çıkarttı. Herkes başladı hazırlanmaya toparlanmaya . Gideceksiniz bize dediler. Bütün eşyalarımızı her şeyimizi topladık. Evimizi bıraktık . Eşyalarımızı yükledik kamyonla öyle geldik.*

-*Geldiğinizde nerde kaldınız?*

-*Akrabalarımız vardı eşimin amcası. Benim amcamlar vardı teyzemler vardı. Sonra kendi evimize geçtik. Ama devletten verilen kira yardımı, gıda yardımı onlardan yararlandık tabii ki.*

-*Ne kadar sürede geldiniz?*

-*Gümrük çok kalabalıktı. Türkiye bize nakliye kamyonlar falan tır arabaları hazırda. Hemen Bulgarların bıraktığı kamyonlardan Türkiye'ye geçtik. Sonra sordular işte. Var mı tanıdığınız akrabalarınız yoksa devletin yardımıyla mı kalacaksınız diye. Bizde Bursa'da kendi akrabalarımızda dedik. Tamam dediler o zaman gümrükte falan. 89 yılıydı. Kurban bayramını orda kutladık. Kutladık dediysem gizli saklı işte. Haziran ayından sonra Temmuzda falan kurban bayramından sonra gelmiştik."*¹⁹⁸

Bulgaristan'dan gelenlerin yerleştirilmesi için Bursa'nın da içinde bulunduğu 16 il geçici iskan bölgesi ilan edildi. Valilik tarafından kamu kurum ve kuruluşları ile birlikte, okul, yurt ve misafirhanelerde 15 bin kişilik bir kapasite oluşturuldu. Bulgarların 300 bin kişiyi sınırdışı edeceği , bunlardan 50 bin kişinin Bursa'ya geleceği tahmin ediliyor. Bunlardan ancak, 15 bini geçici iskana tabii edilebilecek. Geri kalanların ise ailelerin yanında iskan edileceği bildirildi.¹⁹⁹

¹⁹⁶ "Bursa'ya 700 bin Göçmen Çağrılıyor", Bursa Hakimiyet, 31 Mayıs 1989, s. 6.

¹⁹⁷ "Vatandaşlık Başvurusu", Bursa Hakimiyet, 13 Haziran 1989, s. 3.

¹⁹⁸ Sevinç Mutlu ile Yapılan Görüşme, Bursa, 14.07.2013.

¹⁹⁹ "Bursa "Geçici İskan Bölgesi", Bursa Hakimiyet, 22 Haziran 1989, s. 6.

İlk göç edenlerden olduğunu söyleyen Ayten Tunca göç ederken yaşadıklarını şöyle anlatıyor:

-“Zorunlu göç ettik. Hükümet işte Türkiye hani hudutları açmış , göçmenlik olacak dendi. Hemen apar topar pasaport masaport şey yaptık biz. Bir an önce kapatabilirler diye. Hiç ne eşya aldık, işte evi eşyayla bıraktık geceyarısı 2 bavulla haydi geceyarısı Türkiye’ye geldik. Kapılar kapanır falan diye gece çıktık yola. İki bavul eşyayla geldik biz ilk gelenlerdeniz.

-Sonra sınır kapısında ne kadar beklediniz?

-Sınır kapısında hatırlamıyorum ama 3-4 gün bekledik. Sınır kapısında da, kamyon vereceklerdi eşyaları almaya ona sıra bekledik. Ondan sonra polislerden hiç memnun değilim. Kamyonlarla eşyaların üzerinden gelip geçiyodular. Neyse ayarladılar bize kamyon. Eşyaları yükledik. Devlet bize şey parası verdi. Hani kamyon parası verdi. Ödedi yani eşyalarımızı getirmek için. Akrabalara geldik. Direk yani akrabalara geliyosun bir yeri bilmiyoz ki. Evimiz yok bişeyimiz yok. Okullara gelen oldu çadırlarda kalan oldu. benim mesela kız kardeşim İnegöl’den akraba yoktu onlar mesela çadırda kaldı. Onlar mesela çok zahmet çekti. Sonra biz kiralarda oturduk hep. 3-4 tane ev değiştirdik. İş bulamıyordu eşim. Araba yok , yürürlek sokaklarda iş arıyorduk. Oraya git iş buraya git iş ara. Ekmek almaya paramız yoktu. Devlet kira parası verdi Allah razı olsun birde mercimekle un verdi. Onlarla geçiniyoduk yani.²⁰⁰ geldiğinde yaşadığı zorlukları anlatıyor.

Bulgaristan’dan sınırdışı edilen ve Bursa’da yakını bulunanlar, kabileler halinde kente geliyorlar. Bursa Valiliği, önümüzde günlerde sayının daha da artabileceğini dikkate alarak, bir komisyon oluşturdu. Komisyon Bursa’ya gelen göçmenlerin yerleştirilmesi, işlerinin takibi, karşılaştığı sorunların çözümü için yardımcı olacak. Bulgaristan’ın sınırdışı ettiği Türkler’in önümüzde günlerde artacağı dikkate alınarak, bu konudaki önlemler görüşüldü. Bursa’da akrabaları olamayanların, okullara ve misafirhanelere yerleştirilmesine kararlaştırıldı.²⁰¹

Heyete başvurduğunu söyleyen komisyon başkanı Seyfettin Ercan göçmenlere yardım için Dışişleri Bakanlığı ile ilişkilerinin sürdüğünü belirtti. Soydaşlarımıza ilk etapta Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı’ndan 150 milyon lira ayrıldı. Göçmen sayısının henüz

²⁰⁰ Ayten Tunca ile Yapılan Görüşme, Bursa, 14.07.2013.

²⁰¹ “Göçmenler, Okullara Yerleştirilecek.”, Olay, 14 Haziran 1989, s. 5.

kesinleşmediği belirtilirken, valiliğe başvuruların kamu kuruluşlarına ait misafirhanelerde ve Kredi ve Yurtlar Kurumu'na ait yurtlarda barındırılacağı açıklandı.²⁰²

Vilayet tarafından oluşturulan göçmen komisyonu toplandı. Vali yardımcılardan Seyfettin Ercan Başkanlığındaki komisyonda, Bulgaristan'dan gelen soydaşlarımızın geçici olarak barındırılmaları için kamu kurumlarındaki yatak kapasiteleri tespit edildi. Komisyon başkanı Ercan, Bursalı işadamları ile de bir toplantı yapılacağını ve soydaşlarımız için iş olanaklarını seferber etmelerini isteyeceklerini söyledi. Kamu kurumları müdürleri ve temsilcilerinin katıldığı toplantıda, misafirhane ile yatakhanelerin kapasitelerinin sınırlı olduğu belirtildi. Barınma imkanları buna rağmen, sonuna kadar seferber edeceklerini bildiren müdürler, yiyecek masraflarını karşılayamayacaklarını söylediler. Bu görüşe Kızılay Derneği Başkanı Recep Sezer, sert tepki gösterdi. Öte yandan, vatandaşlık için başvuruların sayısı ile ilgili çelişkili sayılar veriliyor. Önceki gün komisyon başkanı Seyfettin Ercan sayının 100-150 olduğunu belirtirken dün yapılan toplantıda 519 kişi olduğu açıklandı. Bu arada 1309 kişinin de Bursa'ya gelmek üzere Kırklareli'den ayrıldığı öğrenildi.²⁰³

Bulgaristan'ın zorla sınır dışı ettiği soydaşlarımızdan Bursa'ya yerleşmek isteyen 977 aile "ikamet tezkeresi" almak için Emniyet Müdürlüğü'ne başvuruda bulundu. Bursa'ya yerleşmek isteyen soydaşlarımızın sayısı 3292'ye ulaştı. Rakamın onbini bulması bekleniyor. Bu arada, 60 kişi vilayet tarafından oluşturulan Göçmen Komisyonu aracılığı ile kamu kurum ve kuruluşlarının misafirhanelerine yerleştirildi. Dün de Kırklareli'nden 1500 kişi Bursa'ya yerleşmek için yola çıktı.²⁰⁴

Orhangazi'ye gelen yoğun Bulgaristan göçmeni nedeniyle ilçede bir dizi önlemler alınıyor. Belediye Meclisi'nde yapılan toplantıda "Göçmen Komisyonu" oluşturuldu. Orhangazi Belediyesi, göçmen komisyonunun çalışmalarını sürdürmesi amacıyla Hürriyet mahallesinde bir danışma meclisi açtı. Bu arada göçmen komisyonu ilçeye gelen göçmenlerin durumlarını belirleyen anketler yaparak göçmenlerin ihtiyacını belirtiyor. İlçe Kaymakamlığı ise bu amaçla, hafta sonunda ilçedeki sanayi kuruluşlarının temsilcileriyle bir toplantı yaptı. Toplantıda özellikle göçmenlerin acil ihtiyaçları olan barınma ve yemek sorunları ile iş sorunları görüşüldü. Fabrikalardan göçmen işçiler için kontenjanda istendiği öğrenildi. Bulgaristan'dan sürgün edilen yurttaşlarımızı, Türkiye'nin birçok yerinde olduğu gibi yardım

²⁰² "Göçmen Komisyonu Oluşturuldu", Bursa Hakimiyet, 14 Haziran 1989, s. 5.

²⁰³ "Göçmen Aileler İçin Bursa'da Yer Aranıyor", Bursa Hakimiyet, 15 Haziran 1989, s. 6.

²⁰⁴ "Bursa'ya 10 bin Göçmen", Bursa Hakimiyet, 21 Haziran 1989, s. 6.

amacıyla İnegöl ilçemizde de yardım komisyonu kuruldu.²⁰⁵ Bunun yanında Bursa'ya gelen göçmenlere, özel kuruluşlar, işadamları ve halkta yardımda bulunmuştur. Bunlardan; ANAP eski milletvekili işadamı Memduh Gökçen, Sıcaksu'daki arazisine 250 kişilik çadırkent kuracak, ayrıca Bursa'ya yerleşecek soydaşlarımızdan 100'ünde işe alacak.²⁰⁶ Bulgaristan'ın insanlık kurallarını çiğneyerek sınırdışı ettiği soydaşlarımıza özel sektördeki en büyük destek BİSAŞ'tan geldi. Ülkemizin önde gelen iplik fabrikalarından olan Bisaş, 100 aileyi barındırmak üzere Organize Sanayi Bölgesi'nde "çadırkent" kuruyor. Çadırkent alanı ile ilgili olarak, alan düzeltme, elektrik ve su gibi altyapı çalışmalarının hızlı bir şekilde sürdürüldüğü bildirildi.²⁰⁷ SHP ve ANAP Belediye Meclisi grupları, Büyükşehir Belediye Başkanı Teoman Özalp'ten zorunlu göç sonucu Bursa'ya gelen soydaşlarımız için eldeki olanakların harekete geçirilmesini istediler. Acil ihtiyaçlar için çaba harcanacağını bildiren Özalp:

- *"Ancak Bursa'ya 50 bin kişinin gelmesi durumunda 10 bin konuta ihtiyaç olacak, 10 bin konut için 150 milyar gerekli Belediye bunu karşılayamaz"* dedi.²⁰⁸ İmam Hatip ve İlahiyat Öğrencilerine Yardım Derneği'nin Soğanlıköy öğrenci yurduna Bulgaristan'dan gelen 50 soydaşımızın yerleştirileceği açıklandı. Soydaşlarımızın yurttan iki ay kalabilecekleri bildirildi.²⁰⁹

Bu arada, Bulgaristan'da soydaşlarımıza aşı yapıldığı ile ilgili haberler yer almıştır. Konuyla ilgili Sağlık Bakanı Halil Şıvgın, Bulgaristan'dan sınırdışı edilen soydaşlarımıza sırttan, koldan ve ayak topuğundan yapılan meçhul iğnenin "soykırım çağrışımı" yaptığını söyledi. Konuyla ilgili uluslararası kuruluşlara çağrı yapılırken sınırdışı edilmeden önce aşılandıklarını söyleyen göçmenlerden kan örnekleri alınıyor. Birleşmiş Milletlere üye ülkelerin Sağlık Bakanları ile Dünya Sağlık Örgütü, UNICEF ve Kızılhaç'a mektup gönderdiğini ve konunun incelenmesini istediğini bildirdi. Bursa'da göçten önce iğne yapılan soydaşlarımızın hastanelere başvurduğunu bildiren Şıvgın, şöyle devam etti:

- *"Kan örnekleri alıyoruz. Ancak onların ki farklı, topuktan değil, koldan ve sırttan iğne yapılmış. Soydaşlarımız endişe içinde, tahlil sonuçlarını bekliyoruz"* dedi. BİSAŞ tarafından 12 otobüs ve 8 kamyondan oluşan bir konvoyla, Kapıkule'den Bursa'ya getirilen 70 aile, daha

²⁰⁵ "Göçmen Sorunları Her Yerde Gündemde", Bursa Hakimiyet, 21 Haziran 1989, s. 6.

²⁰⁶ "Gökçen'den Çadırkent", Bursa Hakimiyet, 22 Haziran 1989, s. 8.

²⁰⁷ "100 Aileye Çadırkent", Olay, 19 Haziran 1989, s. 6.

²⁰⁸ "50 Bin kişiye 10 Bin Konut", Olay, 21 Haziran 1989, s. 6.

²⁰⁹ "50 Kişi Yurda yerleştiriliyor", Olay, 22 Haziran 1989, s. 8.

önce fabrika bahçesinde hazırlanan çadırkente yerleştirildi. Soydaşlarımızın Bisaş'ın konuğu olacağı ve isterlerse fabrikada çalışacağı belirtildi.²¹⁰

Sayıları gün geçtikçe artarak Bursa'ya gelmeye devam eden soydaşlarımız geçirdikleri bütün zorluklardan sonra şimdi de barınma sorunu ile karşı karşıya. Akrabalarının yanına sığamayan veya hiç yakını olmayan göçmen aileler için herkes seferber olmuş durumda. “Geçici olarak da olsa Ali Rıza Bey İlkokulu'na yerleştirilen göçmen aileleri yanlarındaki birkaç parça eşya ile okulda ev düzeni kurmaya çalışıyorlar. Gösterdikleri sabır ise şu sözlerde gizli “Başımız açık ta değil ya..”²¹¹ Bulgaristan'dan gelen 10 aile İznik'te Alpaslan ve Selçuk İlkokullarına yerleştirildiler. 5'er kişilik aileler şeklinde yerleştirilen aileler, Merko Şirketi'nde çalışacaklar. İş bulma girişimleri Kaymakam Oltulu tarafından gerçekleştirildi.²¹²

Kapıkule sınır kapısından, gecenin ayazı, gündüzün bunaltıcı sıcağı, sabırla bekleyenleri zaman zaman zorluyor. Üç aylık bir bebek durmadan ağlıyor. Bursa göçmenlerin başkenti görünümünde. Akrabası olanlarda olmayanlar da Bursa'da yaşamak istiyor. Bulgaristan'ın her gün binlerce insanı gönderdiği Kapıkule sınır kapısında, işlenen insanlık suçlarının her türlü sergileniyor. Türkiye'de olmanın sevincine, parçalanmış ailelerin durumları burukluk katıyor. 17 yaşındaki oğullarının askere alınması, tek kederi annelerin ve babaların. Ailelerin yarısı rehin tutuluyor Bulgar Hükümeti tarafından. Utanç treni bilmem kaçınıcı defa Kapıkule'ye yükünü boşaltıyor. Beraberinde getirebildikleri üç-beş parçayı indirmeye çalışan insanlar bir taraftan da sessizce ağlıyorlar. Geride kalan anıları, malları için değil, çocuğu, kocası, ve ak arabaları için..Gece vakti neye uğradıklarını anlamadan trene bindirilen insanlar, 6-7 saat önceki öykülerini anlatıyorlar:

- “İstasyonda polisler, bir taraftan bize defolun diyorlar bir yandan da köpekleri üzerimizde göndermekle tehdit ederek hareket etmemizi engelliyorlardı.”²¹³

Bal-Göç'ü ziyaret eden Uluslar Arası Rotary Kulüp 242'inci bölge Guvernörü Ali Müderrisoğlu, Bulgaristan'ın soydaşlarımıza uyguladığı insanlık dışı tutumunu, Rotary Kulüpler aracılığıyla diğer ülkelere duyuracaklarını söyledi. Görüşme sonrası, Bursalı rotaryenler, yazlık evlerin kış aylarında soydaşlarımıza tahsis edilmesini istediler. Mümin

²¹⁰ “Hoşgeldiniz!”, Olay, 27 Haziran 1989, s.5.

²¹¹ “Okulda Yaşam”, Olay, 27 Haziran 1989, s. 6.

²¹² “Soydaşlarımız okullara yerleştirildi”, Bursa Hakimiyet, 30 Haziran 1989, s. 7.

²¹³ “Kapıkule'den geliyorum”, Bursa Hakimiyet, 27 Haziran 1989, s. 2.

Gençoğlu, bu önerinin her yazlıkçı tarafından kabul edilemeyeceğini belirterek, konut sorununu hükümetin çözmesini istedi.²¹⁴

Bişaş tarafından Organize Sanayi Bölgesi'nde kurulan çadırkentte, soydaşlarımız ziyaret eden Devlet Bakanı İlhan :

- *“Göçmenlere gerekli tüm yardımlar yapılıyor. Bugüne kadar 3 bin kişiye iş bulundu. Burada geçici olarak ikamet ediyorsunuz. Sizler için prefabrik evler yapılacak. Hükümet olarak ne gerekiyorsa yapılacak merak etmeyin”* dedi.²¹⁵ Soydaşlarımıza yardım elini uzatanların sayısı artıyor. İnegöllü emlakçı Orhan Akbakan'da İnegöl Organize Sanayi Bölgesi civarında bulunan 13 bin metrekarelik arsasını soydaşlarımıza konut yapımı için verebileceğini söyledi.²¹⁶ Bursa Lions Kulübü tarafından Çelikpalas Otel'de düzenlenen toplantıda Bulgaristan'dan göçe zorlanan soydaşlarımızın sorunları tartışıldı. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyelerinden Prof. Dr. Nazif Kuyucaklı *“bu insanlara devlet arazilerinde konut sahibi yapılmalıdır. Hükümet sorunlara yüzeysel bakmaktadır.”* dedi.²¹⁷

Orhangazi'ye gelen Bursa göçmenlerinin sayısı hızla artıyor. En çok göçmenin Orhangazi'ye gelmesi nedeniyle buradaki yetkililerde çaresiz kalıyor. Orhangazi'ye bugüne dek 514 hane 1667 nüfus göçmen geldi. Türkiye'ye 300 bin göçmenin gelmesi durumunda ise Orhangazi'ye toplam 6 bin göçmenin gelmesi bekleniyor. Ali Ayyıldız adlı kişi, bir dilekçe ile kaymakamlığa başvurarak yanında 11 aile ile 65 kişinin kaldığını belirterek bazı ailelerin okullara yerleştirilmesini istedi. İlçe kaymakamlığı ise, ilçede okulların dolduğu gerekçesiyle dilekçeyi geri çevirdi. Orhangazi'ye gelen göçmenlerin büyük bölümü iş ve konut sıkıntısı çektiği belirterek Orhangazi'de 2 ay içerisinde 1000 konut yapılması gerektiği belirtildi. Bu konutların yapılmaması durumunda 2 ay sonra okulların açılması ile okullarda yerleşmiş olan göçmen aileler açıkta kalabilecek.²¹⁸

Okullara yerleştirilen soydaşlarımız, pek çok sıkıntıyı iç içe yaşıyor. Bununla beraber, Türkiye'de olmaktan mutlu olduklarını iş ve ev buldukları takdirde, sıkıntılarının bitebileceğini söylüyorlar. Yaklaşık 20 kişinin barınmak zorunda kaldığı sınıflarda 4-5 aile geçmişlerini ve yarın ne olacağını konuşuyorlar. Gençler, daha cesur *“İş bulduk mu gerisi*

²¹⁴ *“Soydaşlarımız Yazlık Evlere Yerleştirilsin”*, Olay, 5 Temmuz 1989, s. 1.

²¹⁵ *“Göçmenlere Prefabrik Ev”*, Bursa Hakimiyet, 3 Temmuz 1989, s. 5.

²¹⁶ *“Soydaşlarımıza arsa yardımı”*, Bursa Hakimiyet, 4 Temmuz 1989, s. 5.

²¹⁷ *“Soydaşlarımıza Destek”*, Bursa Hakimiyet, 6 Temmuz 1989, s. 3.

²¹⁸ *“Orhangazi'de Göçmen Rekoru”*, Bursa Hakimiyet, 9 temmuz 1989, s. 6.

gelir” düşüncesinde. Bir kara tahta dibine serilmiş döşekte neler olduğundan habersiz mışıl mışıl yatan çocuklar ise büyüklerinin kaygılarını hiç yaşamıyor. Sınıf ortasına yerleştirilmiş bir sırada, kadınlar yemek telaşını sürdürüyor. Türk Bayrağı’nın asılı olduğu bir yerde yaşlılar başka bir konuyu tartışıyor. Nefise Tarakçı, boynundaki örgü ipini çıkarıp “Çoluğumu çocuğumu buraya atmak için çırpındım. Türkiye’ye gelmekten mutluyum. Ancak, bir para getirmiş değiliz. Para konusunda sıkıntımız çok oluyor. Bir iş bulsak bir de şu kargaşalık yoluna girip bir eve yerleşebilsen” diyor. Soydaşlarımızın tüm sıkıntısı bu iki istekte özetleniyor ev ve iş.²¹⁹

Göç ettiğinde İnegöl’de okula yerleşen Havva Kılıç nasıl göç ettiğini şöyle anlatıyor:

-“Zorunlu işte 89 göçmeni 3 gün aç susuz, kirli, toz pas içinde sınırlarda . 2 tane küçük çocukla o şekilde geldik. İyi ki gelmişik. Allaha şükürler olsun. Evlatlarım okudular iş başındalar kızım damadım. Öyle bu şekilde

-Ordaki eşyaları bıraktınız mı?

-Evet bıraktık. Birkaç parça eşyayla döndük. Sadece çocukların eşyalarını aldık. Arabayla geldik. Arabaya bidonlarla su koyduk başka hiçbir şey koymadık. Elimizde böyle bir elbezine ihtiyacımız vardı. Böyle bir fiske tuzumuz yoktu geldiğimizde. O şekilde ama allahımıza şükürler olsun her şeyimiz var. Allahımız sağlık sıhhat versin. Sigortalı olduk. Allahımıza şükürler olsun.

-Akrabalarınızın yanında mı kaldınız?

-Yok hiçbir akrabamızın yanında kalmadık. İnegöl’e okula gittik. Okulda kaldık. Akrabaların yanında kaç gün kalabilirsün 2 tane küçük çocuk. Ondan sonra İnegöl’e gittik. Okullar açılacaktı, okuldan çıktık. Sonra devlet bizim kiralarımızı ödedi. Allahımıza şükürler olsun. Sonra iş bulduk. Çok az parayla çalıştık ama Allah azın bereketini versin. Hamdolsun çok şükür. Çok kazanmadık az aldık Allah diyom ya azın bereketini verdi. Şükürler olsun . Naptık herşeyi kısıtlı yedik, kısıtlı içtik, kısıtlı harcadık, yedirdik. İzin günlerimizde temizlik işlerine gittik. Kafkasta çalıştım burda 3- 11 arası. İşe gidesiye kadar temizliğe gidiyordum. Ondan sonra işe gidiyordum o şekilde idare ettik. Şu anki hayatımdan da çok memnunum. Okudum, mesleğimi icra ettim. Buraya geldik burda allahıma şükürler olsun gene iş

---

²¹⁹ “Soydaşlarımız Yer Bulun”, Olay, 19 Temmuz 1989, s. 6.

konusunda zorluklar çektik ama yine allahıma şükürler olsun emekli olduk. Sağlık istiyoruz.”²²⁰ nasıl zorluklar yaşadığını anlatıyor.

Devlet Bakanı Konukman, bir gazetecinin “*gazetemize hergün şikayetler geliyor. Bazı ev sahipleri göçmenlere yer bulmak için kiracıları evden çıkarıyorlarmış*” şeklindeki sözleri üzerine:

- “*Bursalılar’dan biraz daha vicdanı ve milli duygularla hareket etmelerini istiyorum. Bunlar kanuni iş değildir. Aykırı hareket edenlere tabii ilgili kanunlar uygulanır*” diye konuştu.²²¹ Başka bir haberde, sınır dışı edilen soydaşlarımızın yakınlarının yanına gelmesiyle birlikte kiracılarda sorunlar yaşamaya başladı. Vatan Mahallesi Ömür Sokakta kiracı olarak oturan İsmail Uçar’da “*Bulgaristan’dan yakınım geliyor*” denilerek evden atıldığını öne sürdü.²²²

Bulgaristan’dan zorunlu göç ettirilen soydaşlarımızın geçici olarak barındıkları yurtlar ve okullardan ayrılıp başka yerlere yerleştirilmeleri için Devlet Bakanlığı tarafından bir iskan komisyonu kuruldu.²²³ Büyükşehir Belediye Başkanı Teoman Özalp ve Osmangazi, Nilüfer ve Yıldırım Belediye Başkanları, Bulgaristan’dan gelerek, okullara yerleştirilen soydaşlarımızı ziyaret ederek sorunlarını dinlediler. Bir sınıfta üç aile birlikte yaşayan, ekmek ve iş bulamadıklarını söyleyen soydaşlarımızla bir süre sohbet eden Özalp, bu sıkıntılı günlerin geçeceğini belirterek, belediye olarak bütün imkanları seferber edeceklerini söyledi. Özalp, yiyecek bulmakta, güçlük çeken Atıcılar ve Zafer İlkokullarında barınan soydaşlarımıza öğle ve akşam yemeği verileceğini açıkladı. Bu arada Hüseyin ve Hasan Yıldız, isimli iki göçmen kardeş de Özalp’ın emri ile belediyede şöfor olarak işe alınacak.

1 Ağustos’ta bütünleme kursları, 1 Eylül’de de ilkokullara kayıt işlemleri başlayacak. Devlet Bakanı Ercüment Konukman’la bu konuda bir görüşme yaptığını söyleyen Vali Şahinoğlu okulların en kısa zamanda boşaltılacağını açıkladı. 17 bin soydaşımız sokağa mı atılacak? Vali Şahinoğlu, bu konuya da değiniyor ve “*iskan konusuna ilişkin bakanlıktan emri bekliyoruz*” diyor. Henüz nereye yerleştirileceği belli olmayan soydaşlarımızın durumu, okula başlayacak öğrenciler ve onarım bekleyen okullar, hepsi çözüm bekliyor.²²⁴ Şahinoğlu, Edirne’den başka illere gönderilen soydaşlarımızın da Bursa’ya geldiklerini belirtti ve

²²⁰ Havva Kılıç ile Yapılan Görüşme, Bursa, 17.08.2013.

²²¹ “**Konukman: Lada’lara Plaka Verilmeyecek**”, Bursa Hakimiyet, 10 Temmuz 1989, s. 8.

²²² “**Kiracılar Zor Günler Yaşıyor**”, Bursa Hakimiyet, 10 Temmuz 1989, s. 5.

²²³ “**Bakanlık Soydaşlarımız İçin “İskan Komisyonu Oluşturdu**”, Bursa Hakimiyet, 21 Temmuz 1989, s. 8.

²²⁴ “**Soydaşlarımız da “Eylül” korkusu**”, Olay, 30 Temmuz 1989, s.1.

“akrabası olmayanlar lütfen Bursa’ya gelmesin” dedi. Okullara yerleştirilen soydaşlarımızın 16 bin 444 kişiye ulaştığını, bundan sonra gelenlerin ilçelerdeki okullara yerleştirileceğini açıkladı. İş bulma konusunda da gerekli çalışmaların yapıldığını söyledi.²²⁵

Soydaşlarımızın sorunlarıyla ilgili dün basın toplantısı düzenleyen, SHP İL Başkanı Şemsettin Şen “göçmen bakanlığı” kurulması gerektiğini söyledi. Şen “Sorunlar çığrından çıktı” dedi. Bursa’ya 60 bin civarında soydaşımızın geldiğini öne süren Şen, bugün için 40 bin konut açığı doğduğunu buna karşın hükümetin herhangi bir önlem almadığını açıkladı. Şen, acilen iskan bölgesi temin edilmesini istedi.²²⁶ Diğer yandan, muhalefet partilerinden DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel, iktidarın her şeyi “ağzına yüzüne bulaştırdığını” “öne sürerek: “Bulgaristan’dan göç meselesini, bunların ağızlarına yüzlerine bulaştırmalarına tahammülüm yoktur. Buraya geldiklerine pişman etmeyin” dedi. Demirel:

-“Bir okula 900 kişiyi, bir odaya 30 kişiyi koyarak, (görüyorsunuz 200 bin kişi geldi, Türkiye’nin kılı bile kıpırdamadı, rahatsız olmadı) .Bursa’ya gelen 56 bin vatandaşa, bunun dışındaki 150 bin vatandaşımıza yatacak yer bulun, 2 ay sonra kış geliyor. Okullar açılıyor. Hani iskan planınız? 6-8-10 aydır. Bulgaristan bu işe hazırlanıyordu. Hiç mi haberiniz olmadı?” şeklinde konuştu.²²⁷

Bu arada, İnegöl’e gelen soydaşlarımız için okullarda da yer kalmadı. Yakınlarının yanına ya da okullara yerleştirilen soydaşlarımız, barınak sorunlarını çözebilmek için çırpınıyor. İnegöl’e gelen soydaşlarımızın sayısı 2 bini bulurken, okullardaki kapasite de doldu. Kaymakamlık, belediye ve ilçe halkının kişisel yardımlarıyla, günlük yaşamlarını sürdürmeye çalışan soydaşlarımıza, en çok ekmek ve patates yardımı yapılıyor. Bazıları, İnegöl’deki fabrikalarda iş sahibi olurken, büyük çoğunluk hem evsiz hem de işsiz tedirgin şekilde yaşam sürdürüyor. Soydaşlar:

-“Bize ev ve iş olanağı yaratılsın yeter. Biz borcumuzu çalışarak ödemek istiyoruz. Bizim yüzümüzden kimsenin sıkıntıya girmesini istemiyoruz. Bu nedenle devletin, bize yol göstermesinden başka dileğimiz yok. Okullarda yer kalsa bile, tatil bitiyor. Ne yapacağız diye endişeliyiz. Geleceğimizi kurmak istiyoruz.” diye konuşuyorlar.²²⁸

²²⁵ “Akrabası olmayan Bursa’ya gelmesin”, Bursa Hakimiyet, 25 Temmuz 1989, s. 8.

²²⁶ “Göçmen Bakanlığı Kurulması Şarttır”, Bursa Hakimiyet, 25 Temmuz 1989, s. 8.

²²⁷ “Göç Olayını Ağızlarına Yüzlerine Bulaştırdılar”, Olay, 31 Temmuz 1989, s. 6.

²²⁸ “Okullarda da yer kalmadı”, Olay, 2 Ağustos 1989, s. 6.

BTSO Yönetim Kurulu Başkanı, Ali Osman Sönmez'in "*arsa verilirse soydaşlarımız evlerini yapar*" uyarısı dikkate alındı. Vali Erdoğan Şahinoğlu:

- "*Büyükşehir Belediye Başkanı ile görüştük. Belediye'ye ait arsaların ihtiyacı olana verilmesini kararlaştırdık. Çalışmalar yapılıyor*" dedi. Arsaların belirli bir süre içerisinde ev yapımına başlanması kaydı ile vadeli olarak verileceğini de söyleyen Vali Şahinoğlu "*Arsaları sadece soydaşlarımıza değil, ihtiyacı olan bütün Bursalılara vereceğiz*" diye konuştu.²²⁹ Göçmen soydaşlarımızın barınma sorununa ilişkin Valilik tarafından çözüm aranıyor. Vali Erdoğan Şahinoğlu, dün ilçe kaymakamları ve Muhtarlar Derneği ile yaptığı toplantıda, ikinci ve üçüncü sınıf otel ve pansiyonların devreye sokulması istendi. Şahinoğlu, "*Soydaşlarımız için ev bulamazsak, otellere yerleştireceğiz*" diye konuştu.²³⁰ Devlet Bakanı Ercüment Konukman, Bursa'nın göçmen kapasitesinin dolduğunu söyledi. Göçmenlerin çeşitli illerde, zorunlu iskana tabii tutulacağını da açıklayarak "*Buna karşın buldukları yerlerde kalmak isteyenlerden, devlet korumasını kesecektir*" şeklinde konuştu. Bursa ve çevre iller valilerinin de katıldığı "Göçmen sorunu" toplantısında ayrıca, okulların 1 Eylül'e kadar boşaltılması istendi. Toplantıya katılan 7 ilin valisi ise, Bursa'dan gelecek göçmenleri alamayacaklarını bildirdiler.²³¹ Bunun yanında, okullarda barınan 15 bini aşkın soydaşımız, kiralık ev bulamamanın sıkıntısını yaşıyor. 1 Eylül e kadar okulları boşaltmak zorunda olan soydaşlarımız Bursa dışındaki illere yerleşmek istiyor.²³² Bu arada, Bursa'ya gelen soydaşlarımızın okulları boşaltılması sürerken, barınma sorunlarını çözümlenebilmek amacıyla Emlak Bankası yetkilileri ile Vali Erdoğan Şahinoğlu, Ataevlerde yapımı planlanan 4 bin 400 konutun, 150 milyar liraya malolacağını söyleyen banka yetkilileri, 10 gün içinde yapımına başlanacak konutların, en kısa sürede tamamlanacağını açıkladılar.²³³ Okulları boşaltan soydaşlarımızdan bazıları kiralık eve, bazıları akrabalarının yanına yerleştirilirken, büyük bir bölümü de sahildeki dinlenme tesislerinde barınıyor. Kısa süreli çözümler için kamplara, çadırlara yerleştirilen soydaşlarımızdan bazıları çareyi Bulgaristan'a dönmekte ararken diğerleri de "Burada, kendi vatanımızda bile bizlere yabancı gözüyle bakılıyor. Biz Bulgar olmayı, kabul etmediğimiz için göç ettik" dediler.²³⁴

Göçmen sayısındaki artış Bursa'da konut spekülasyonları doğururken, konut kooperatiflerini de harekete geçirdi. Soydaşlar için kurulan konut kooperatifleri göçmen

²²⁹ "**Sadece Soydaşlara Değil, Herkese Arsa**", Bursa Hakimiyet, 27 Temmuz 1989, s. 8.

²³⁰ "**Göçmenler Otellere Yerleşecek**", Olay, 8 Ağustos 1989, s. 6.

²³¹ "**Bursa'nın Göçmen Kapasitesi Doldu**", Bursa Hakimiyet, 11 Ağustos 1989, s. 3.

²³² "**Biz Nereye Gideceğiz**", Olay, 9 Ağustos 1989, s. 7.

²³³ "**Ataevler'de Soydaşkent**", Olay, 27 Ağustos 1989, s. 5.

²³⁴ "**Göçmenlerde Kış Korkusu**", Olay, 11 Eylül 1989, s. 6.

vatandaşlarının ev sahibi olabilme umutlarını arttırarak, buralara girebilme yarışını başlattı.²³⁵Bazı soydaşlarımızın da zor durumda kaldıklarını görüyoruz. İki ay önce gelen, Kanberoğlu ve Yıldırım aileleri, başlarını sokabilecekleri bir ev bulamayınca, çareyi boş bir inşaata sığınmakta buldular. Başaran Mahallesi'nde henüz duvarları bile örülmemiş inşaat sahibinden izin alarak yerleşen iki aile duvar yerine örttükleri naylonların arasında, kışın soğuk günlerinin endişeli beklentisi içinde yaşam savaşı veriyorlar.²³⁶

Emlak Bankası'nın Kestel Belediyesi'nden satın alarak, soydaşlarımıza 2 bin konut yapacağı toplu konut alanı sahiplerini bekliyor. Kestel Belediye Başkanı Mehmet Erol, vilayetin kararından memnun olduklarını belirterek *"konutlar yapılırsa altyapı da gelir"* dedi. Erol toplu konut alanının sosyal tesislerinde Emlak Bankası'nca yapılacağını kaydetti.²³⁷ Yüksek Planlama Kurulu kararı gereği 40.000 adete (karar no. 89 / T-74) kadar sosyal konutun yapılması veya satın alınmasına karar verilmişti. Konu ile ilgili yapılacak her türlü giderlerin finansmanı Toplu Konut Fonundan karşılanacaktır. Toplu Konut Fonundan yapımı kararlaştırılan konutların yerleşim yerleri saptanmış ve ilk 2000 konutun yapımına Bursa-Kestel'de başlanmıştır.²³⁸

2.4.1. Bursa'ya gelen göçmenlere sınır uygulaması

Dışişleri Bakanlığı açıklamasında bütün yapıcı uyarılara rağmen, Türklerin karşı karşıya bırakıldığı zorlukların devam ettiği en önemlisi bölünmüş aileler sorununun vahim boyutlara ulaştığı belirtilerek şöyle denildi:

*- "Türkiye Bulgaristan'ın tutarsız ve sorumsuz politikalarının sonuçlarını kabul etmemek ve yüzbinlerce soydaşının kaderini insan haklarına saygı endişesi taşımaya Bulgar yönetiminin iradesine terk etmemek kararındadır. Bu durum muvacehesinde hükümetimiz 22 Ağustos 1989 saat 02:00'den itibaren haziran ayı başından beri sürdürdüğü Bulgar uyrukların ülkemize vizesiz girmelerine cevaz veren istisnai uygulamayı sona erdirmeyi kararlaştırmıştır. Türkiye Hükümeti'nin iş bu kararı hakkında Bulgaristan Hükümeti'ne resmen bilgi verilmiştir."*²³⁹

²³⁵ **"Konut Umudu Sokağa Taştı"**, Bursa Hakimiyet, 23 Ekim 1989, s. 2.

²³⁶ **"İnşaata Sığındılar!"**, Olay, 15 Eylül 1989, s. 2.

²³⁷ **"İşte Soydaşlarımıza 2 Bin Konutluk Yer"**, Olay, 4 Eylül 1989, s. 5.

²³⁸ Bulgaristan'dan Tük Göçleri, s. 35.

²³⁹ **"Sınır Kapamaya Muhalefetten Tepki"**, Bursa Hakimiyet, 22 Ağustos 1989, s. 4.

Alınan bu kararlarla Bulgaristan'dan gelerek, Bursa'ya yerleşmek isteyen göçmelere "sınır uygulaması" başladı. Göçmenlerinin sayısının 90 bine ulaşması üzerine valilik tarafından alınan kararla "sayının dondurulması" na çalışılıyor. Bursa'ya girişleri engellemek için trafik ekipleri il sınırında denetlemeleri yaptı. Orhangazi İznik yolunda bekleyen ekipler dün Bursa'ya girmek isteyen aileye "transit geçiş" izni verdiler. Burada kalmaları engellendi. Buna rağmen çeşitli yollardan şehre giren göçmen trafik ekipleri il dışına kadar götürüldü.²⁴⁰

Göçmen sayısının artması üzerine, "kontrol etme" güçlüklerinin çıktığı belirtilerek Valilik Edirne Valiliği'nden Bursa'ya soydaş göndermemesini istemişti. Valilik tarafından yapılan açıklamada, "*Bursa'da akrabası bulunan ve bu akrabanın gelecek göçmene bakmayı taahhüt etmesi durumunda soydaşlarımızın kalmalarına izin verilecek*" dendi.²⁴¹ Verilen karara muhalefetten tepkiler geldi. DYP Başkanı Süleyman Demirel, Bakanlar Kurulu'nun "*Yeni bir göç anlaşması yapana kadar sınır kapılarını kapama kararına tepki göstererek*" , *Bulgaristan'daki soydaşlarımızı Türk kamuoyuna gösterdiğiniz Belene cehennemine mi bırakıyorsunuz?*" dedi. Demirel, sınırların kapatılması gerekiyorsa, 2,5 ay evvel hududun açılmaması gerektiğini kaydederek, "*söylediklerinin hepsinin yalandan ibaret olduğu ortaya çıkmıştır*" dedi.²⁴² SHP Genel Başkanı Erdal İnönü, Bakanlar Kurulu'nun, Bulgaristan'dan zorunlu göçle ilgili kararının kaygı verici olduğunu kaydederek: "*Onları almaya devam etmeliyiz*" dedi. İnönü, gazetecilere yaptığı açıklamada, Haziran da Bulgaristan'dan gelen herkesin kabul edileceğinin ilan edildiğini, şimdi ise bu uygulamanın birdenbire durdurulmasının aileleri tekrar parçaladığını öne sürdü.²⁴³ Alınan karar üzerine, BGF Genel Başkanı Mümin Gençoğlu: "*Bu kararlar oradaki soydaşlarımız çok zor günler yaşayacak. Bakanlar Kurulu'nun bu kararı tekrar ele alacağını umuyorum. Çok üzgünüm*" dedi.²⁴⁴ Bulgaristan'dan göçün durdurulmasını acı bir kararsızlık ve tutarsızlık örneği olarak gösteren DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit, "*Hükümet, daha göçün başında sınır kapılarını, göç anlaşması şartına bağlamalıydı*" dedi.²⁴⁵ Başbakan Turgut Özal:

- "*Bulgaristan'dan gelecek soydaşlarımıza Türkiye'nin kapıları kapanmamıştır. Bulgaristan'ı bir göç anlaşmasına razı edebilmek için vize uygulaması konuldu*" dedi. Özal, "*Göç anlaşmasının soydaşlarımızın ve Türkiye'nin menfaati bakımından gerekli olduğunu vurgulayarak, bunun nedenlerini şöyle anlattı:*" Birincisi oradaki soydaşlarımızın menfaatleri

²⁴⁰ "Soydaş Bursa Yasağı", Bursa Hakimiyet, 22 Ağustos 1989, s. 1.

²⁴¹ "Soydaş Bursa Yasağı", Bursa Hakimiyet, 22 Ağustos 1989, s. 2.

²⁴² "Demirel: İtibarımızı Zedelediler", Olay, 22 Ağustos 1989, s. 8.

²⁴³ "İnönü: "Gayri Ciddi Bir Politika", Olay, 22 Ağustos 1989, s. 8.

²⁴⁴ "Sınır Kapamaya Muhalefetten Tepki", Bursa Hakimiyet, 22 Ağustos 1989, s. 4.

²⁴⁵ "Özal, Baştan Yanlış Yaptı", Olay, 23 Ağustos 1989, s. 5.

bakımından, yani malk ve mülkleri ne olacaktır, emeklilikleri ne olacaktır? Bölünen aileler ne olacaktır? Bütün bunların müzakereleri icap eder. İkincisi ise, ne kadar soydaş olduğunu kesin olarak bilmiyoruz. Bunlar, 1,5 ile 2,5 arasında değişiyor. Tabii ki bir insanın 1,5 milyon insanı 5 ay içinde alması mümkün değildir. Bu bakımdan göç anlaşmasına ihtiyaç vardır. Aksi takdirde, o kadar sayıda insanı Türkiye’de iskan etmek, iş bulmak gibi meselelerde çok büyük problemlerle karşı karşıya kalırız” dedi.²⁴⁶

Bulgaristan’dan zorla sınır dışı edilerek Türkiye’ye gelen soydaşlarımızın ülke sınırındaki çilelerine, il kapıları da eklendi. Bursa’ya girişleri de koşula bağlanan soydaşlarımız, önceki gün Orhangazi’de çileli bir konvoy oluşturdu. 70 araçlık bu konvoy, sürpriz kararla endişeli bir bekleyişe girdi. Orhangazi Terminali çevresinde, Bursa’ya gelmekte ısrarlı olan soydaşlarımızın araçlarından oluşmuş konvoy, umutlu bekleyişi sürdürdü. Yaklaşık 35 araç günü yolda bekleyerek geçirdi. Güneşin altında umutla bekleyen soydaşlarımız, “*Nasılsa bize izin verirler. Günlerce burada bekletecek değiller*” diye konuştu.²⁴⁷

Bulgaristan’dan zorla sınır dışı edilip bir süre Türkiye’de kaldıktan sonra, çeşitli nedenlerle geriye dönen soydaşlarımızın sayısı 12 bin 500’e ulaştı. A.A. muhabirinin Kapıkule Sınır Kapısı yetkililerinden aldığı bilgiye göre, son 24 saat içinde Bulgaristan’a 697 kişi geri döndü. Böylece geri dönenlerin sayısı 12 bin 500’e ulaştı. Bulgaristan’da kalan yakınları için geri döndüklerini belirten soydaşlarımız, kapsamlı bir göç anlaşması imzaladıktan sonra, aileleriyle birlikte tekrar Türkiye’ye döneceklerini söylediler. Öte yandan, son 24 saat içinde Bulgaristan’dan vize alarak yurda gelen 18 soydaşımız da işlemleri tamamlandıktan sonra Türkiye’de kalan yakınlarının yanına gönderildi.²⁴⁸ Bulgaristan, Kuveyt’in Türk ve Bulgar Dışişleri Bakanları’nın, Türk azınlığın durumu da dahil olmak üzere ikili ilişkileri görüşmek üzere, 30 Ekim’de bir araya gelmeleri yolunda önerisini kabul ettiğini açıkladı. Bulgaristan Dışişleri Bakan Yardımcısı İvan Ganev, Sofya’da düzenlediği basın toplantısında, Bulgaristan Dışişleri Bakanı Petar Mladenov ve Türk Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz’ın 30 Ekim’de bir araya geleceklerini bildirdi. Türkiye, daha önce Kuveyt’in çağrısını ilke olarak kabul ettiğini bildirmişti. Ancak, Bulgaristan Dışişleri Bakanı Petar Mladenov’un hastalığı nedeniyle görüşmeye gitmeyeceği öğrenildi.²⁴⁹ Bulgaristan Devlet Başkanı ve KP Şefi Todor Jivkov’un sürpriz bir şekilde bütün görevlerinden istifa etmesiyle, Bulgaristan’da “gerçek reformların yolunun açılması” bekleniyor.

²⁴⁶ “Özal: “Çirkin Politika”, Olay, 23 Ağustos 1989, s. 5.

²⁴⁷ “Orhangazi Girişinde Kalakaldılar”, Olay, 22 Ağustos 1989, s. 5.

²⁴⁸ “Geri Dönen Soydaş Sayısı Artıyor”, Olay, 11 Eylül 1989, s. 6.

²⁴⁹ “Bulgaristan Türkiye ile Görüşmeye Hazır”, Bursa Hakimiyet, 16 Ekim 1989, s. 7.

2.4.2. Bursa'ya gelen göçmenlerin istihdamı

Sönmez Holding, Bulgaristan'dan sınırdışı edilen soydaşlarımıza kucak açtı ve bir hafta da 100 göçmeni işe aldı. Vasıflı veya vasıfsız Holding'e başvuran soydaşlarımızın tamamının işe alınacağı açıklandı. Sönmez Holding Yönetim Kurulu Başkan Vekili Celal Sönmez, yıl sonuna doğru açılacak yeni tesislerine, yine soydaşlarımızdan binin üzerinde işçi alınacağını belirtti. Sönmez:

- *"Bulgaristan'dan zorunlu göç ile gönderilen soydaşlarımız bizim insanımızdır. Onların çektiği çileleri çok iyi biliyoruz, çünkü zamanında aynı sıkıntıları bizde yaşadık. Soydaşlarımızı işe almak, insanlık görevidir. Fabrikalarımız da çalışan personelimizin yüzde 90'ı zaten Bulgaristan kökenlidir. Kimsenin işsiz kalmaması için elimizden geleni yapacağız"*²⁵⁰ dedi. 15 Haziran 1989'da, Bulgaristan'dan gelen soydaşlarımıza iş imkanı başlığıyla, dokuma tezgahlarında çalıştırılmak üzere, 30 yaşını geçmemiş bay-bayan elemanlar alınacaktır şeklinde ilan yayınlayan Bursa'daki Reisoğlu İplik ve Mensucat San. Ve Tic. A.Ş. müracaatların şahsen yapılması gerektiğini yazan ilan verilmiştir.

Devlet Bakanı İlhan Aşkın, Devlet Bakanlığı, U.Ü. ve B.T.S.O.'nun ortaklaşa düzenledikleri "Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Ekonomideki Yeri ve Sorunları" konulu düzenlediği seminerde yaptığı konuşmada Aşkın, Bulgaristan'dan gelen soydaşlarımızı bağrımıza şefkatle basmanın heyecanı içinde olduklarını söyleyerek:

- *"Orta direk kapsamın içerisinde oradan gelen soydaşlarımıza da çeşitli imkanların, maddi desteğin öncelikle verilmesini güncel bir sorun olarak görmekteyiz"* dedi. Soydaşlarımıza her türlü yardımı yapmaya hazır olduğunu söyleyen Aşkın daha sonra *"Soydaşlarımızın iskanlarıyla beraber birer iş sahibi olmalarını ve aile ekonomisi çerçevesinde el becerilerini değerlendirebilmelerine yardımcı olmayı düşünüyoruz"* diye konuştu.²⁵¹ Bulgaristan'dan, yüreklerinde acı ve kaygılarla gelen, Ayça ve Şevket Mehmet adlı Tıp Fakültesi öğrencileri, Türkiye'de eğitimlerini tamamlayıp doktor olarak hizmet vermenin yollarını araştırıyorlar. Öte yandan, Eczacılık Fakültesi'nden mezun olan Sabriye Mehmet ise, yaşamını sürdürebilmesi için bir an önce iş bulması gerektiğine dikkat çekiyor.²⁵² Daha sonra, 13 Ekim'de, Bulgaristan'dan göçmen olarak Türkiye'ye gelen uzman ve

²⁵⁰ "Soydaşlarımıza Sönmez Desteği", Bursa Hakimiyet, 16 Haziran 1989, s. 8.

²⁵¹ "Soydaşlarımız ortadirek", Bursa Hakimiyet, 20 Haziran 1989, s. 6.

²⁵² "Okumak ve İşyeri Açmak istiyoruz", Olay, 22 Haziran 1989, s. 6.

pratisyen doktorların sözleşmeli personel olarak atama işlemleri tamamlandı. Atamalarda, soydaşların isteklerinin ön planda tutulduğunu kaydeden yetkililer, kadrosu dolu olan illeri isteyenleri ise çevre illere atadıklarını söylediler.²⁵³ Bulgaristan'ın sınır dışı ettiği Türklere Bursa'ya yerleşenlere, özellikle tekstil sektörünün önde gelen kuruluşlarının “iş imkanı sağlayacağız” yolundaki açıklamaları, fabrikalarda çalışan işçiler arasında tedirginlik yarattı. Türk-İş'e bağlı Teksif Pilot Bölgesi Bölge Başkanı Cahit Dursun, yaptığı açıklamada organize sanayi bölgesindeki fabrikalarda son günlerde işçi çıkarma olmadığını, ancak işçilerin sık sık sendikayı arayıp işçi çıkarmalar konusunda bilgi aldıklarını söyledi.²⁵⁴

Bulgaristan'dan gelen soydaşlarımızın Bursa'da karşılaştıkları sorunlar konusunda Vali Erdoğan Şahinoğlu: “Arabası olanlar şehir içinde dolmuşçuluk yapabilecek” dedi. Bulgaristan'dan gelen soydaşlarımıza vilayet olarak her türlü kolaylık ve yardımı sağladıklarını belirterek:

- “Yeni bir çadırkent kurulması için çalışmalar yapılıyor. Belediye'den altyapı konusunda yardım istedik. Bursa'ya gelen 8 bine yakın soydaşımızın 1468'i işe yerleştirildi. Soydaşlarımızdan yanlarında, mesleklerine ilişkin diplomalarını getirdikleri takdirde derhal iş verileceğini de söyleyen Şahinoğlu, “Bulgaristan'da öğrenimlerini yarıda bırakanlarda durumlarını belgeledikleri takdirde, öğrenimlerine Türkiye'de devam edebileceklerdir. Türkçe bilmeyenler de intibak eğitimine alınacaklardır” diye konuştu.²⁵⁵ Bulgaristan'dan arabası ile gelen soydaşlarımıza taksit ve dolmuş plakası verileceğinin açıklanmasına tepki gösteren Çarşamba dolmuş durağı şoförleri: “Soydaşlarımız için gerekirse savaşıyoruz. Ancak böyle bir şey yapmaları, hakkımızı elimizden alır ve sevgi kine dönüşür” diyerek tepki gösterdi.²⁵⁶ Devlet Bakanı Ercüment Konukman, göçmenlerin yanlarında getirdikleri çoğu “Lada” marka otomobillerine ücretsiz taksit plakası verileceği şeklindeki söylentiler için - “Bu otomobillerin sayısı 8-10 bin civarındadır. Tabii ki bunlarda araçlarını normal vatandaşlarımız gibi kullanabilirler. Özel araçlara ticari plaka vermek bir takım kurallara bağlıdır. Bu tür bir plaka verilmesi kesinlikle söz konusu değildir.”²⁵⁷ şeklinde açıklama yaptı. Berlin Türk-Alman Ekonomik İşbirliği Kurumu Bursa Şube Başkanı, Selami Şarman, 14-16 yaş arası

²⁵³ “Soydaş Doktorların Atamaları Yapıldı”, Bursa Hakimiyet, 13 Ekim 1989, s. 6.

²⁵⁴ “Bizi Çıkartıp Onları mı İşe Alacaklar”, Olay, 24 Haziran 1989, s. 5.

²⁵⁵ “Ladaları olanlar Dolmuşçuluk Yapabilecek” Olay, 27 Haziran 1989, s. 5.

²⁵⁶ “Şoförlerde Lada İsyanı”, Olay, 29 Haziran 1989, s. 7.

²⁵⁷ “Konukman: “Lada'lara Plaka Verilmeyecek”, Bursa Hakimiyet, 10 Temmuz 1989, s. 8.

toplam 60 soydaşımızı çıraklık eğitiminden geçireceklerini belirterek: -“*Bu gençler aynı zamanda belirli haftalık ücretle işyerlerinde çalışacaklar*” dedi.²⁵⁸

Göçmenlere sağlanan iş imkanlarının bazı sorunlara sebep olduğunu görmekteyiz. Örneğin, 6 Temmuz 1989 tarihinde, soydaşlarımızı işe almak için kıdemli işçilerin çıkartıldığı yolundaki, iddiasını tekrarlayan Şevket Yılmaz:

-“*Eski işçileri çıkartmak suretiyle Bulgaristan’dan gelen soydaşlarımızı alırsanız, eski işçi ile yeni işçi birbirine el uzatamaz.*” dedi.²⁵⁹ Başbakan Turgut Özal, bazı işyerlerinin Bulgaristan’dan gelenleri almak için işçi çıkarttıkları yolundaki iddialar konusunda “*Palavra*” dedi. Başka nedenlerle işten çıkartılanların böyle konuştuklarını ileri süren Özal: -“*10 bin kişiyi işe yerleştirmişsiniz, neyi kimi rahatsız eder.*” diye konuştu.²⁶⁰ Bunun üzerine, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı İmren Aykut’un emri üzerine harekete geçen Bursa Bölge Çalışma Müdürlüğü, Teftiş Grup Başkanlığı’nda oluşturulan komisyon incelemelere başladı. Bursa Bölge Çalışma Müdür Vekili Mustafa Ceylan: -“*Bursa’da altı ay içinde iş kanunlarına uymayarak işçi çıkartan işyerlerine idari para cezası uygulandığını söyledi. İşçi çıkartıp yerine yeni işçi alana 500 bin lira para cezası uyguluyoruz. Son altı ay içinde İşçi Kanununa aykırı işçi çalıştıran işletmelere yaklaşık 400 milyon lira para cezası uyguladık.*”²⁶¹ açıklamasında bulundu. Mustafa Kemalpaşa’da, göçmenlere yardım için kaymakam başkanlığında toplanan komite, iş imkanlarını görüştü. Kaymakam Toksoy iş ihtiyacı olanların kendisine başvurmasını ve soydaşlarımıza iş imkanı yaratılmasını istedi. M.K. Paşa kaymakamı Bekir Toksoy, göçmenlere yardım için bir toplantı düzenledi. Daire amirleri ve çeşitli dernek başkanlarının katıldığı toplantıda; bugüne kadar 16 aile ve 50 ferдин yakınlarının yanına yerleştirildiğini söyleyen kaymakam Bekir Toksoy: -“*İşçiye ihtiyacı olanlar bize gelsinler, onların yaralarını sarmak hepimizin görevi, soydaşlarımıza yapacağımız en büyük ikram, onlara iş vermek ve yanımızda çalıştırmaktır.*” dedi.²⁶²

Bulgaristan’dan zorunlu pasaportla sınırdışı edilerek, Bursa’ya gelen soydaşlarımızın sayısı 10 bin 48’i buldu. Vali Erdoğan Şahinoğlu, gelenlerin 3 bin 500’ünün değişik işlere yerleştirildiğini söyledi. Bu arada, İş ve İşçi Bulma Kurumu Bursa Şubesi’ne iş için başvuran soydaşlarımızın sayısı da 1500’e yaklaştı. Her gün iş başvurusu için kurum önünde kuyruk oluşturan soydaşlarımızın 500’e yakını bayan, diğerleri de erkek. Bugüne kadar kesin olarak

²⁵⁸ “**Soydaşlarımız İçin Mesleki Uyum Kursu**”, Olay, 29 Haziran 1989, s. 6.

²⁵⁹ “**Bursa’da 977 İşçi İşten Çıkartıldı**”, Olay, 6 Temmuz 1989, s. 7.

²⁶⁰ “**Özal, “İşçi Çıkarma İddiası Palavradır**”, Olay, 6 Temmuz 1989, s.6.

²⁶¹ “**İşçi Çıkartanlar Takipte**”, Olay, 7 Temmuz 1989, s. 6.

²⁶² “**M. Kemalpaşa’da Göçmenlere Yardım**”, Bursa Hakimiyet, 6 Temmuz 1989, s. 7.

soydaşlarımızdan işe yerleştirilen olmadığını söyleyen İş ve İşçi Bulma Kurumu Bursa Şube Müdürü Mehmet Perçin, şubedeki personelin büyük kısmının göçmenlerin başvurusu için görevlendirdiğini belirtti. İşverenler tarafından kuruma yapılan işçi talepleri doğrultusunda mesleki durumları çıkarılan soydaşlarımızın bu işyerlerine gönderildiğini ifade eden Perçin: -“15 günlük bir deneme süresinden sonra işverenden kuruma bu işçiyi alacaklarına ilişkin istek geliyor. Böylece, kabul edilen soydaşlarımız bu işe giriyorlar” dedi. Öte yandan, Bulgaristan’dan gelenlerden 64 kişinin öğretmenlik için Milli Eğitim Müdürlüğü’ne başvurduğu öğrenildi.²⁶³

Gaziosmanpaşa Güreş İhtisas Kulübü Bulgaristan’dan zorunlu göçe tabi tutulan, Türk sporculara kucak açtı. Kulüp başkanı, Kemal Semizoğlu: -“Türk güreşi yeniden şahlanacak ve Bulgar’ı sindireceğiz” dedi. Bulgaristan’dan 20 gün önce İstanbul’a gelen sporcu ve antrenör Talip Yılmaz da, karakucak güreşleriyle, Türkiye’de yepyeni bir atılım yapacaklarını bildirdi.²⁶⁴ Federasyon Başkanı Esat Güçhan, güreşçilerimizin milli takım kamplarına alınacağını belirterek, -“Her türlü destek sağlanacaktır. FILA’ya resmen başvurduk. Uluslar arası müsabakalara katılmalarını istedik. Hukuk kurulu sorunu görüşecek” şeklinde konuştu.²⁶⁵

Soydaşlarımız artık pazarlarda tezgah açıp, para kazanmanın yollarını arıyorlar. Göçmen vatandaşlarımızdan bazıları fazla getirdikleri malları satarken, bazıları da parasız kalmamak için bazı eşyalarını çıkarıp tezgahına koyuyor. Soydaşlarımızdan Selim Tütüncüoğlu, oğlu ile beraber tezgahının başında ailesine bakmak için para kazanması gerektiğini bu yüzden de beraberlerinde getirdikleri fazla eşyaları satmaya başladığını söylüyor. Bulgaristan’dan sınırdışı edilip yurda giriş yaptıktan sonra bir ilkokulda barınmaya çalıştıklarını belirten Işıl çifti de -“Üretici olmak gerektiğini biliyoruz. İş bulamadık, biz de eşyalarımız satıyoruz” şeklinde konuşuyor.²⁶⁶ Çeyiz sandıklarından çıkardıkları ipekler için gözyaşı döken gelinler, kışın soğukunda giymeyi düşledikleri yün patikleri satan nineler, ekmek parası kazanma aracı olan boru anahtarını gözden çıkarmak zorunda kalan erkekler, sabahın erken saatlerinden itibaren Pazarpazarı’ndaki, tezgahların başında yerlerini aldılar.²⁶⁷ Göçmen pazarlarına Bursa’lıların ilgisi bir hayli fazla. Bu ilgi soydaşları da memnun ediyor. Özellikle, Gençosman’da kurulan pazaryerini mesken tutan soydaşlar: -“Getirdiğimiz mallara ilgi fazla

²⁶³ “Soydaşlarımız İş Kuyruğunda”, Olay, 6 Temmuz 1989, s. 6.

²⁶⁴ “Türk Güreşi Şahlanacak”, Bursa Hakimiyet, 11 Temmuz 1989, s. 2.

²⁶⁵ “Üç Şampiyon Daha Türkiye’de”, 21 Temmuz 1989, s. 5.

²⁶⁶ “Soydaşlarımız Tezgah Başında”, Olay, 7 Ağustos 1989, s. 6.

²⁶⁷ “Dönüş Hazırlığı mı?”, Olay, 11 Eylül 1989, s. 1.

olduğu için yüzümüz biraz güldü” derken. Bursa’lılar da , Bulgar mallarının piyasaya oranla daha ucuz olduğunu öne sürdü.²⁶⁸

2.4.3. Bursa’ya gelen göçmenlere verilen eğitim

Milli Eğitim Bakanı Avni Akyol, Bulgaristan’dan sınırdışı edilen Türklerin öğrenim çağındaki çocuklarından ilk aşamada 15 bininin parasız yatılı olarak okutulacağını açıkladı. Milli Eğitim Bakanı Akyol, ayrıca Bulgaristan’da öğretmenlik yaparken sınırdışı edilen Türklerden, durumlarını belgelendirmeleri halinde, uygun görülenlerin branş ve formasyon yönünden hizmet içi eğitimden geçirilerek, özellikle göçmenlerin yoğun olduğu bölge ve okullarda istihdam edileceklerini söyledi.²⁶⁹ Bunun üzerine, öğretmenlik yapmak için Milli Eğitim Müdürlüğü’ne başvuran soydaşlarımızın sayısı 64’ü buldu. Yetkililer hizmet içi eğitime tabii tutulan öğretmenlerin atamalarının hemen yapılacağını söylediler. Diğer yandan, Bursa’ya gelen soydaşlarımızın sayısı 10 bini aşarken, bunlardan 3500’ünün çeşitli işkollarında çalışmaya başladığını bildirdi.²⁷⁰ Bulgaristan’dan gelen soydaşlarımızın çocuklarına dil ve uyum zorluğu nedeniyle yoğunlaştırılmış kurs uygulanacak. Milli Eğitim Müdürlüğü’nün organizesi ile gerçekleşen kursta 1 ay süre ile, Türkçe, matematik, milli tarih, milli coğrafya ve din kültürü gibi dersler verilecek.²⁷¹ İnegöl Halk Eğitim Merkezi, ilçedeki 4 okulda, soydaşlarımız için kur düzenledi. İnegöl’e gelen soydaşlarımızı bu kurslarla yeni hayatlarına hazırlayacaklarını söyleyen Halk Eğitim Merkezi Müdürü Zeki Polat, “22 öğretmenimiz, onlara okuma-yazma ve çeşitli konularda bilgiler verecek” dedi.²⁷²

Bulgaristan’dan göç eden soydaşlarımız için özel olarak organize edilen “üniversiteye giriş” sınavı gerçekleştirildi. Merkezi sistemle yapılan sınavda göçmen adaylar zihinsel beceri ve Türkçe testlerini yanıtladılar. Eğitim Fakültesi salonlarında gerçekleştirilen sınava kentimizden 165 kişi katıldı. Ülke çapındaki katılımın ise 954 olduğu belirtildi. Göçmen öğrencilere toplam 5 bin 388 kontenjan ayrıldı.²⁷³ Diğer yandan, okullara başlayan 11 bin göçmen öğrencinin ilk haftada okullara uyum gösteremedikleri görüldü. 60-70 kişilik sınıflara dağıtılan göçmen öğrencilerde başta Türkçe konuşma yetersizliği gözleyen eğitimciler: -“*Bu çocukların özel eğitime ihtiyacı var. Yazık oluyor.*” şeklinde konuştu. Kalabalık sınıflarda, öğretmenlerin göçmen öğrencilere ayrı bir ilgi gösteremediği belirtilirken: -“*Bunun için*

²⁶⁸ “Soydaş Pazarına Büyük İlgî”, 23 Ekim 1989, s.2.

²⁶⁹ “Soydaşlarımızın Çocukları Parasız Okuyacak”, Olay, 4 Temmuz 1989, s. 6.

²⁷⁰ “Soydaşlarımız İş Kuyruğunda”, Olay, 6 Temmuz 1989, s. 1.

²⁷¹ “268 Göçmen Çocuğuna Uyum Kursu”, Bursa Hakimiyet, 3 Temmuz 1989, s. 5 .

²⁷² “Soydaşlarımıza Özel Eğitim”, Olay, 9 Ağustos 1989, s. 5.

²⁷³ “Soydaşlara Kolay Sınav”, Bursa Hakimiyet, 25 Eylül 1989, s. 3.

sınıfların 25-30 kişi olması gerekir” denildi. Ortama uyum gösteremeyen öğrencilerde, davranış bozuklukları da görüldüğünü söyleyen öğretmenler: -“*Okullarımızda sosyal faaliyetlerinin yetersiz olması bu öğrencileri boşluğa itiyor”* dediler. Türkçe konuşma yetersizliği yanında göçmen öğrencilerin okuma ve yazma bilmediklerini ekleyen eğitimciler: -“*Göçmen öğrenciler için en 1 yıllık hazırlık ve uyum sınıfı olmalı idi”* dediler. Bu istek Milli Eğitim Müdürü tarafından reddedilirken gerekçe olarak -“*Ayrım yapılmasının tepkilere neden olabileceği”* gösterildi.²⁷⁴

2.4.4. Bursa’ya gelen göçmenlere yapılan yardımlar

Bulgaristan’dan zorunlu göçe tabii tuttuğu soydaşlarımızın yaralarını sarmak, ikametlerine ve beslenmelerine katkıda bulunmak amacı ile valilik tarafından yardım kampanyası açıldı. Valilik’ten verilen bilgiye göre, zor durumdaki soydaşlarımıza yardım etmek isteyenler, Ziraat Bankası Merkez Şubesi 1840 nolu hesaba para yatırabilirler.²⁷⁵

Bulgaristan Hükümeti’nin zorunlu pasaport vererek, sınırdışı ettiği soydaşlarımızdan, Türkiye’ye gelenlerin sayısı 27.893’ü ulaştı. Bu arada, “Fak-Fuk-Fon” olarak bilinen, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Yasası’nda değişiklik yapılmasına ilişkin tasarı, TBMM Genel Kurulu’na kabul edildi. Çeşitli nedenlerle yurtdışından Türkiye’ye gelenlerde fon kapsamına alındı. Bunlardan, “zaruret” içinde olanlara Fak-Fuk-Fon’dan yardım yapılacaktır.²⁷⁶ Bunun yanında, Osmangazi İlçesinde Bulgaristan’dan göç eden soydaşlarımıza yardım amacıyla kampanya açıldı. Osmangazi Kaymakamlığı’na açılan bu kampanya sebebiyle İlçe Kaymakamı Özer Turay’ın Başkanlığı’nda, ilçe müftüsü, ilçe emniyet amiri, ilçe jandarma komutanlığı, Kızılay Derneği Başkanlığı ve İlçe Milli Eğitim Müdürü’nden oluşan bir komite oluşturulmuştur. T.C. Ziraat Bankası’nın ve Vakıflar Bankası’nın Altıparmak şubesinde hesap açılmıştır.²⁷⁷

Bulgaristan’dan gelen soydaşlarımızın 6 aylık ev kiralari Fak-Fun-Fon tarafından verilecek. Vali Erdoğan Şahinoğlu yaptığı konuşmada “kiralık ev komisyonu” oluşturulduğunu ve en fazla 150 bin liraya kadar olan kiralari ödeneceğini açıkladı... Yardım kampanyalarını tüm köylere kadar yaygınlaştıracamız. Ek kaynaklar yaratmaya çalışacağız.” diye konuştu.²⁷⁸ Devlet Bakanı Konukman, 15 Ağustos – 1 Eylül tarihleri

²⁷⁴ “Yazık Bu Çocuklara”, Bursa Hakimiyet, 28 Eylül 1989, s. 8.

²⁷⁵ “Soydaşlarımıza Yardım Kampanyası”, Bursa Hakimiyet, 17 Haziran 1989, s. 6.

²⁷⁶ “Gelenlerin sayısı 30 bine yaklaşıyor”, Bursa Hakimiyet, 17 Haziran 1989, s. 6.

²⁷⁷ “Baro’dan tepki”, Bursa Hakimiyet”, 20 Haziran 1989, s. 9.

²⁷⁸ “Fak-Fuk-Fon , Göçmenlerin 6 Aylık Kirasını Verecek”, Bursa Hakimiyet, 24 Haziran 1989, s. 8.

arasında okulların ve yurtların boşaltılacağını bildirdi. 1 Eylül'den itibaren, göçmen ailelere kira yardımı yapılacağını bildirdi.²⁷⁹ Devlet Bakanı Cemil Çiçek, Kurban Bayramı'nda kesilecek kurban derilerinin başka hiçbir yerde toplanmayarak vilayet ve kaymakamlık bünyelerindeki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'na verilmesini, bundan elde edilecek gelire Bulgaristan'ın zorla sınır dışı ederek Türkiye'ye gönderdiği soydaşlarımızın ihtiyaçlarının karşılanacağını söyledi.²⁸⁰

---

²⁷⁹ “Soydaşların Ev Kirasını Bir Yıl Devlet Verecek”, Olay, 2 Ağustos 1989, s. 5.

²⁸⁰ “Kurban Derileri Soydaşlarımızın”, Olay, 28 Haziran 1989, s.6.

3.BÖLÜM: BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Bu bölümde, görüşmecilerle yapılan derinlemesine görüşmelerin sonucunda verilen cevaplar doğrultusunda elde edilen bulguların değerlendirilmesi yapılmıştır. Görüşmecilerin cevapları değiştirilmeden, görüşme yapılan kişi ve tarih bilgileri dipnot olarak verilmiştir.

3.1. Bulgarlar Milli Bayramlarda Ne Yapıyorlardı? Türkleri Götürüyorlar mıydı?

Görüşmeciler, soruya verilen cevaplarda milli bayramların nasıl kutlandığını, katıldıkları bayramlardan bahsederek dile getirdiler.

-“Bulgaristan milli bayramlarında resmi geçit töreni oluşturulurdu ve buraya % 99 diyelim bütün teşebbüsler devletin elinde olduğundan dolayı gerek işyerleri olsun gerek okullar olsun gerek şahıslar olsun herkes mecburi bayrama katılım vardı. O gün herkes öğrenciler tabii eksiksiz olarak gidiyor. Öğretmenleri kontrol ediyordu yani izinli falan çok zor illa o bayrama katılmak zorundaydınız. Orda işte trampet takımı dururdu ve resmi geçit töreni yapılırdı. İşte o anasınıfından tutun okullar bir, iki, üç, dört taa lise sona kadar daha sonra işyerleri sendika vesaire ne varsa hepsi o şehirde ne gibi kurumlar varsa hepsi kendi işyerinin ya da okulunun amblemiyle işte o bayraklarıyla o günü anımsatan yazılarıyla şehrin merkezinde bir geçit töreni yapılırdı. Orda işte bir program halk oyunları vesaire..Burda Türk Bulgar ayırımı yapılmıyordu herkes mecburi o törenlere katılıyordu. Orda Türk milli bayramını değil Bulgaristan kendi milli bayramını kutluyordu. Bir ayırım yapmadan herkes mecburi o törene katılıyordu.”²⁸¹

-“Milli bayramlarda hep beraber kutluyorduk. Okullarda da bayram seramonileri oluyordu. Aynı buradaki gibi. Nasıl diyeyim yani. Geçişler oluyordu, nasıl burada 1 mayısta mesela geçiş törenleri oluyorsa aynı buradaki gibi.”²⁸²

-“Ayrım yoktu. Hep beraber milli bayramlar kutlanıyordu. Çocuklar nasıl burda gidiyorlar aynen öyle kutuyorlardı. Öğrenciler katılıyordu.”²⁸³

²⁸¹ Ergün Aksoy ile Yapılan Görüşme, Bursa, 24.12.2012.

²⁸² Hayri Özkan ile Yapılan Görüşme, Bursa, 01.04.2013.

-“Bulgarlar milli bayramlarda biz henüz talebeyken kendimizin Türk olduğunu biliyorduk fakat onlar milli bayramlarda Türkleri aşağılamaktalar. İşte Osmanlıyı biz yendik işte Şıpka’da Osmanlıyı şöyle şöyle taşlarlardı. Ama sonra sonra biz bunun doğru olmadığını öğrendik. Yani komünist rejimin öğrettiği tarihi okuttular bize. Biz o dönemde mesela benim dedemin bir Bulgarı kestiğini, ben bu şekilde algıladım. Çünkü Osmanlı demek Türk demek yani benim dedem onun kafasını kesmiş diyor Bulgar bana. Bu şekilde tarih dersleri gördük”²⁸⁴

Görüşmecilerin, Bulgaristan’da milli bayram olarak ilk akıllarına gelen tarihler 3 Mart 1878 Bulgaristan’ın kurtuluş günü, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra 9 Eylül faşizmden kurtuluş günü, 1 Mayıs işçi bayramı olduğunu ifade ettiler.

-“ Zaten onların milli bayramları kurtuluş bayramları vardı. 2. Dünya savaşı kurtuluş bayramı vardı. 1 mayıs işçi bayramı, bunlarda tören yapılıyordu. Aynen beraber yani Bulgarlarla Türkler karışık okulda olan okulda kutluyordu , işte olan işte kutluyordu.”²⁸⁵

-“Malumunuz 1917 sosyalist Sovyet devriminden sonra Bulgaristan sosyalist yönetimiyle yönetildi. Bulgaristanda genel anlamda Osmanlı egemenliğinden ayrılma 3 Martta, 1944 2. dünya savaşından sonra 9 Eylülde orda kutlamalar yapılıyordu buna paralel olarak ta malumunuz işçi bayramı 1 mayıs 24 mayıs kendi alfabetini yazan kişiler için onlarında kendilerine has dini bayramları vardı. Milli bayram olarak kutladıkları genel anlamda o bayramlardı.”²⁸⁶

-“Evet yani ee 1944-1989 yılları arasını kastederseniz Bulgaristan da milli bayramlar 9 eylül ve 1 mayıs olarak milli bayramlar olarak kutlanıyordu. 1 mayıs işçi bayramı , 9 eylülde Bulgaristan’ın faşizm ve kapitalizmden kurtuluş günü tarihi olarak geçer ve milli bayram ilan edilmiştir. Diğer milli bayramlarda 19 şubat Osmanlı döneminde onların milli kahramanı Vasil Levski²⁸⁷ asıldığı gün anma törenleri yapılıyordu yani milli bayram yapılıyordu.”²⁸⁸

---

²⁸³ Havva Kılıç ile Yapılan Görüşme Bursa, 17.08.2013.

²⁸⁴ Hikmet Güneş ile Yapılan Görüşme, Bursa, 04.03.2013.

²⁸⁵ Hayri Özkan ile Yapılan Görüşme, Bursa, 01.04.2013.

²⁸⁶ Emine Hocaoğlu ile yapılan Görüşme, Bursa, 24.12.2012.

²⁸⁷Vasil Levski, (Bulgarca: Васил Левски) asıl adı Vasil İvanov Kuñçev (d. 18 Temmuz 1837, Karlovo, Rumeli-ö. 19 Şubat 1873, Sofya yakınları), Bulgaristan'ın Osmanlı egemenliğinden kurtuluş mücadelesine önderlik etmiş Bulgar devrimci”, **Vasil Levski**, Vikipedi Özgür Ansiklopedi, y.y., 3 Ekim 2013, 19:55, http://tr.wikipedia.org/wiki/Vasil_Levski, (08.07.2013), par. 1.

²⁸⁸ Şükrü Altay ile Yapılan Görüşme, Bursa, 18.03.2013.

Görüşmeciler, soruya verilen cevaplarda milli bayramlar devlet tarafından yapıldığı için öğrenci ve çalışan kişilerin bayramlara katılmak zorunda olduğu belirtildi. Sosyalist yönetimde genelde herkes çalıştığı için görüşme yaptığım kişiler milli bayramlara zorunlu olarak katıldıklarını dile getirdiler.

-“*Milli bayramlarda Bulgar, Türk diye bir şey yoktu yani milli bayramlarda herkesin katılımını sağlıyorlardı. Öğrenci kısmı mecburdu. Lise ve üstü milli bayramlarda katılmak zorunluluğu vardı.*”²⁸⁹

-“*Şimdi bizde mecburiyet vardı. Örneğin işyerlerinde olan çalışan kişiler buna mecbur kalınıyordu zaten mesela 1 Mayıs ta işçiler çalışmaz. Herkes o kutlamaya iştirak etmek zorundadır. 9 Eylül bayramları milli bayramları olduğu için ister istemez tabii tutulurduk ve gitmek zorundaydık.*”²⁹⁰

-“*Şimdi benim bildiğim kadarıyla Bulgarlar kendi milli bayramlarında zorunlu olarak götürüyorlardı zaten. Katılmayanlara da zaten iyi gözle bakılmıyordu. itiraz edemezsin zaten o dönemde ben bayrama katılmıcam diye itiraz hakkımız yoktu yani*”²⁹¹

-“*Tabii Bulgaristan’da yaşayıp da milli bayramlara katılmamak mümkün değil. Yani işçi ol talebe ol, memur ol ne olursan ol o bayramlara o ülkenin resmi ve milli bayramları ve katılmamak mümkün değil.*”²⁹²

3.2. Türk Milli Bayramları Kutlanıyor muydu? Nasıl?

Görüşmeciler, soruya verilen cevaplarda Türk milli bayramlarının kutlanmadığını ve Türk milli bayramlar konusunda pek bilgi sahibi olmadıklarını ifade etmişlerdir.

-“*Biz Türk milli bayramı diye bir olay hiç duymadık*”²⁹³

-“*Nasıl Türk milli bayramı yok ki orda. Mesela kurban bayramı var, ramazan bayramı var.*

-*29 Ekim falan kutlanmıyordu?*

-*Hayır kutlanmazdı öyle bayramlar hiç kutlanmazdı.*”²⁹⁴

---

²⁸⁹ Sabri Özen ile Yapılan Görüşme, Bursa, 18.03.2013.

²⁹⁰ Emine Hocaoglu ile Yapılan Görüşme, Bursa, 24.12.2012.

²⁹¹ Muhammet Gölcüklü ile Yapılan Görüşme, Bursa, 11.04.2013.

²⁹² Şükrü Altay ile Yapılan Görüşme, Bursa, 18.03.2013.

²⁹³ Hikmet Güneş ile Yapılan Görüşme, Bursa, 04.03.2013.

²⁹⁴ Fatma Vatansever ile Yapılan Görüşme, Bursa, 13.11.2013.

-“Türk milli bayramları kutlanmıyordu yani dini bayramların dışında Türk milli bayramları kutlanmıyordu. Zaten de bilinmiyordu yani.

-Bilmiyor muydunuz orda Türk milli bayramlarının ne zaman olduğunu?

-Hayır bilmiyorduk.”²⁹⁵

“Türk milli bayramları orada hayır hiçbiri kutlanmıyordu orda

-Peki biliyor muydunuz orda Türkiye’deki milli bayramları?

-Hayır bilmiyorduk. Çünkü yoktu orada Türkçe kitap yoktu. Nereden bilgilenicen de öğrenicen.”²⁹⁶

3.3. Osmanlı İmparatorluğu’ndan Kurtuluş Kutlanıyor muydu? Nasıl?

Görüşmeciler, 3 Martta Osmanlı’dan Kurtuluş günü olarak kabul edildiğini ve Vasil Levski’nin milli kahraman olarak gösterilerek kutlamalar yapıldığını ifade ettiler. Bazı görüşmeciler 3 Mart’ın resmi tatil günü ilan edilmediğini söylediler. Milli kahraman ilan edilen Vasil Levski ile ilgili nasıl kutlamalar yapıldığını dile getirdiler.

-“Bulgaristan’ın milli kahramanı Vasil Levski. Düşünebiliyor musunuz yani Türkleri astı diye onu bir milli kahraman yapıyor asanlar da yani ihbar edenler de kendi çorbacıları yani bu halkı onları da Vasil Levski Türkler astı diye hala ve hala resmi olarak milli kahramanlarıdır. Yani tarihleri Türklere karşı hala devam ediyor. Ama belli bir nesil sonra bu kırılacak diye düşünüyorum.”²⁹⁷

-“3 Mart diye geçiyordu orda Osmanlı’dan kurtuluş diye kutlanıyordu. Orda şöyle o zamanki çete liderlerinin isimleri söyleniyordu işte havai fişek atılıyordu... Vasil Levski, Hristo Botev²⁹⁸ gibi kişiler onların isimleri söyleniyordu. İşte atış yapıyordu işte öyle kutlanıyordu”²⁹⁹

²⁹⁵ Hayri Özkan ile Yapılan Görüşme, Bursa, 01.04.2013.

²⁹⁶ Fatma Çetin ile Yapılan Görüşme, Bursa, 04.02.2013.

²⁹⁷ Sadık Yılmaz ile Yapılan Görüşme, Bursa, 03.11.2013.

²⁹⁸ “Hristo Botev (Bulgarca: Христо Ботев; d. 6 Ocak 1849, Kalofer, Rumeli-ö. 1 Haziran 1876, Veslez Dağı yakınları, Bulgaristan, Osmanlı Devleti), Osmanlı yönetimine karşı Bulgar bağımsızlık hareketinin kahramanlarından yurtsever şair.”, **Hristo Botev**, Vikipedi Özgür Ansiklopedi, y.y., 5 Nisan 2013, 03:05, http://tr.wikipedia.org/wiki/Hristo_Botev, (08.07.2013), par. 1.

²⁹⁹ Bahar Şensoy ile Yapılan Görüşme , Bursa, 25.11.2013.

-“Evet onlar kendi şeyinde, yani Osmanlıyı şöyle yendik. Hatta çok film seyrettim Osmanlı hakkında işte Osmanlı onların gözündeki hep köhneleşmiş onlar çok çevik ve kuvvetli. Yani öyle öğretiler. Yani bir zamanlar Osmanlıyı dedeleri sayesinde Bulgaristan’ı kurdular. Ama biz öyle öğrendik tabii..”³⁰⁰

-“Bulgarlar kutluyordu son senelerde çok aşırı kutlamaya başladılar. Kan kabartıcı şeyler. Sanki bizim Türkler kesmiş bilmem ne Osmanlı diyorlardı. Şimdi son zamanda değiştirdiler tarihi şimdi artık Türkler demiyorlar da Osmanlılar diyorlar tarih kitaplarında artık. Yani biz kesmişik onları bilmem ne öyle şeyler . Halbuki Osmanlı onlara 500 sene eğitim vermiş her şeyini. Dilini dinini vermiş onlara yaa. Onları Yunanlıların esareti altındaymış. Bizanslılar kendi kilisesine gidemiyormuş. Kendi alfabesi yokmuş onların 500 sene onun için Osmanlı hükümdar ama maalesef bizim sonra başka olaylardan dolayı Osmanlı kaybetmiş. Bizim dedeler de orda kalmış sınırmış Balkan Savaşlarında falan bizi de bölüyorlar. Arda nehrinin karşı tarafı tam orda oturuyorum Adaköyü Arda nehrinde bizim Türk sınırı varmış. Bilmem kaç senelerde artık orda Lozan anlaşmalarında falan bizde geçiyoruz Bulgaristan tarafına Gümülcine’ye kadar Bulgaristan’a verilmiş orası.”³⁰¹

-“Kurtuluş derken hani açıkça söyleyeyim. Yıllarca diyelim bırakın Türkleri hani Bulgarlar bile bilmiyordu hani Osmanlı dedikten sonra 500 asır hani Osmanlı esareti altında yaşanmış gibi baskılarla isimler değiştirilmiş gibi öyle bir eğitim vardı öyle biliyorlardı. Fakat şu anda bile o kadar azılı milliyetçi arkadaşlarımız ee dostlarımız bile hani Bulgar benim için fark etmez ırk ama geldikten sonra gerçekleri gördükten sonra bambaşka bir şeyle hani bir kapalı kutu gibiymiş demek sosyalizm rejimi.”³⁰²

3.4. Balkan Harbi Hakkında Ne Biliyorlardı?

Soruya görüşmeciler, Bulgaristan’ın Sırp ve Yunanlılarla ittifak yapıp Osmanlıya karşı savaştıklarını ve yenilgiye uğrattıklarını ve Türkleri sürdükleri şeklinde ifade ettiler.

-“Balkan harbi hakkında pek fazla bilgimiz yoktu da işte 1912’den sonra işte Türklere karşı Osmanlıya karşı birleşip savaşmışlardır. Bu kadar biliyoruz”³⁰³

-“Balkan harbiyle ilgili bilgileri daha küçüklüğümüzden benim nenem dedem 9 -10 yaşlarındaymış Balkan harbinde. Muhacırlık diyorlar orasının tabiriyle. İşte Bulgar askerleri

³⁰⁰ Hikmet Güneş ile Yapılan Görüşme, Bursa, 04.03.2013.

³⁰¹ Hamdi Türksoy ile Yapılan Görüşme, Bursa, 03.11.2013.

³⁰² Mustafa Yalçın ile Yapılan Görüşme, Bursa, 17.08.2013.

³⁰³ Muhammet Uzunkış ile Yapılan Görüşme, Bursa, 03.11.2013.

bizim köylerden işte biz Yunan sınırına yakın bir köydeyiz işte 55-65 km. geçerken bizimkilerde ordan Gümülcine'ye kaçmak zorunda kalıyorlar. İşte Bulgar askerleri köyden geçerken yakıyorlar, yakaladıklarını vuruyorlar, öldürüyorlar sonrada okula başladıktan sonrada balkan savaşlarıyla ilgili temel bilgileri tarih derslerinden aldık”³⁰⁴

-“Balkan savaşları için tarihte özellikle 10. sınıfta fazlaca yer ayrılıyordu. Aynı zamanda Balkan Savaşlarını anlatan edebiyattan hikayeler ve şiirlerde romanlarda görüliyordu. Yani Balkan Savaşlarına Bulgaristan'daki eğitimde bütün yaşamda önem verililiyordu”³⁰⁵

-“Balkan Harbi hakkında ne biliyorduk. İşte şeyler ordaki ülkeler işte Sırbistan falan birleşiyorlar işte gene çete şeklinde orda. O zamanlar onlarda bir ordu yok. İşte çetelerin işte halkı şey yapmasıyla birleştirmesiyle diye anlatıyorlardı tarih derslerinde ama onlar tabii kendi bakış açısıyla anlatıyorlardı. Şimdi ne kadar doğru ne kadar değil. Burda başka anlatılıyor orda başka anlatılıyordu. Her ülke kendini kahraman gösteriyor.”³⁰⁶

Bazı görüşmecilerin soruyu cevaplandırırken, 93 Harbi'ni hatırladıklarını görüyoruz.

-“1878-1912 yılları arasını soruyorsunuz Balkan Harbi dediğiniz zaman. Benim 1878 yılına kadar malumunuz coğrafi açıdanda baksanız tarihi açıdanda baksanız özellikle Bulgaristan'ın Rodoplar denilen bölgede yoğun bir çatışma var. O dönemlerde Osmanlı dönemlerinde o bölge Türkiye gibiymiş zaten. Yani Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçasıymış. Sonra 1878'li yıllarda Osmanlı-Rus savaşından sonra haliyle bir nevi Türklere o dönemlerde baskılar başlamış. Bundan dolayı olacak ki 1878 zaten tarihi istatistiklerde siz daha iyi görebiliyorsunuz. Bende biraz biraz vakıf olduğum kadarıyla söyleyeyim. 1878-1912 arasında da göçler başlamış Türkiye'ye yani oradaki Osmanlı topraklarının kayıbından sonra oradaki Türklerin bir kısmı tekrar geldikleri yere dönüşe başlamışlar. O yıllarda ve daha sonraki yıllarda birçok Türk köyü yağmalanmaya Türk okulları kapatılmaya mesela sorduğunuz şekliyle o dönemlerde Bulgaristan'dan Osmanlıca okutulan bir dil iken daha sonra Arap alfabesi bırakılmış, Bulgarca eğitime ağırlık vermeye başlanmış. Köylerin isimleri değiştirilmeye başlanmış. Bir nevi şunu büyük ölçüde toparlamak gerekirse 1878 Rus savaşından sonra 1912 ye kadar ayrı bir göçle özellikle o dönemlerde Bulgarların kendi aralarında yapılan tartışmaları kadar da Türklere baskılar olmaya başlamış.”³⁰⁷

³⁰⁴ Sabri Özen ile Yapılan Görüşme, Bursa, 18.03.2013.

³⁰⁵ Şükrü Altay ile Yapılan Görüşme, Bursa, 18.03.2013.

³⁰⁶ Bahar Şensoy ile Yapılan Görüşme, Bursa, 25.11.2013.

³⁰⁷ Emine Hocaoğlu ile Yapılan Görüşme, Bursa, 24.12.2012.

-“Osman Paşanın savaşlarını okuduk hep. Bulgarlar savaşlarını hep anlatırlardı. Bulgarların zaferi olarak kutluyorlardı.”³⁰⁸

Görüşmecilerden bazıları Balkan Savaşları hakkında bilgi sahibi olmadıklarını dile getirdiler.

-“Onla ilgili pek bir şey bilmiyorum, “Balkan harbi hakkında ben çok detaylı bir bilgiye sahip değilim”, “ Sadece yaşlılarımızdan duyduğumuz çok büyük katliamlar olduğunu. işte bu kadar yani. Başka bir yerden edindiğimiz bir bilgi yoktu.”, “Şu an hiçbirşey hatırlamıyorum Balkan Harbiyle ilgili” şeklinde cevaplandırıdılar.

3.5. Bulgaristan’da Türk İmajı Nasıldı?

Görüşmeciler, soruya Türklerin Bulgaristan’da ikinci sınıf vatandaş olarak görüldüğünü ve çalışan kesimin Türkler olduğunu belirttiler. Bundan dolayı, Türklerin çalışkan bir toplum olarak kabul edildiğini söylediler. Fakat, Türklerin işinde yükselme imkanının olmadığından bahsettiler. Kitaplarda, filmlerde, piyeslerde vb. şeylerde Türkleri aşağılayıcı, barbar, kalın kafalı, işe yaramaz gibi ifadeler kullanıldığını dile getirdiler.

-“Şimdi imajı derken az ve öz söylüycem size Bulgarcasını söylüycem bir kere .....Türkçe anlamı “iyi çocuksun ama Türksün kusura bakma” anlamında demek hani bir yere kadar sen ne kadar gelişmiş beyinli bir kabiliyetin olsa da senin bir sınırın var ordan yukarı yükselmeye imkanın yok. Hangi dalda olursa olsun.”³⁰⁹

-“Türkleri hiç böyle ne diyorum sana bir tane Türkün başında 2 tane Bulgar dururdu. Türk çalışırdı Bulgar dururdu başında şef gibi. Bulgarlar bizim sayemizde yaşarlardı. Şimdi biz geldik buraya Bulgarlar geberiyorlar şimdi anladın mı? Bulgarların durumu çok kötü şimdi orda. Çok kötü.”³¹⁰

-“Şimdi Bulgaristan’da yaratılmış olan imaj gerek Bulgar çocuklarının önünde gerek Türk çocuklarının önünde özellikle Türk çocuklarının önünde Türkiye hakkında çok kötü şeyler konuşuluyordu. Yani çok kötü imajı vardı. Yani Türklerin bir Türkün dahi güzel iyi giyinmesini bilmediğini veya fiziki özelliklerinin çekici olmadığını Avrupalılar gibi. Oynanan filmler bile Türklerle ilgili Türklerin kötü barbar kalın kafalı işe yaramaz olduğu

³⁰⁸ Zekeriya Yılmaz ile Yapılan Görüşme, Bursa, 09.03.2013.

³⁰⁹ Mustafa Yalçın ile Yapılan Görüşme, Bursa, 17.08.2013.

³¹⁰ Fatma Vatansever ile Yapılan Görüşme, Bursa, 13.11.2013.

yansıtılıyordu. Daha sonraki yıllarda ben talebeliğimi tamamladıktan, eğitimden ayrıldıktan sonra öğretmen olduktan sonra artık durum çok farklı oldu yani göz göre göre Türklere karşı Bulgaristan rejimi tamamen taarruza geçtiler. Türkleri yok saydı, Türklüğü yok saydı acımasızca Türkle ilgili ne varsa İslamla ilgili ne varsa yıkıma girişti ve zirveye 84 yılının sonunda bu faaliyetinin zirvesine ulaştı.”³¹¹

-“Genellikle Bulgarlar arasında Türkler çalışkan dürüst insanlar olarak kabul edilir. Ancak yıllarca Bulgaristan’daki bütün Bulgar milletine Bulgarlara özellikle Türkler hakkında çok aslı olmayan bilgiler verilmiş. Özellikle Osmanlı döneminde Türklerin Bulgarlara çok zulüm ettiği anlatılırken, Türkler hakkında çok kötü şeyler konuşulmuş. Bulgarların, beynine bir yer etmiş.”³¹²

-“Türk imajı şöyle okulda olsun askerde olsun. Ben askerliğimi de orda yaptım. Mesela askerler kızdıkları zaman bize Konyalılar diye küfrediyorlardı. Orda öyle bir tabir vardı. Mesela Konyari diyorlardı. İşte o şey manasına geliyor. Konyalı manasına geliyor. Öyle şey yapıyorlardı. Mesela onlar kendi ırkları dışındakileri daha alçak görüyorlar yani ikinci sınıf vatandaş olarak”³¹³

-“Minder güreşçisiyim ben. Mindere çıktığım zaman adımı diyorlar pis Türk diye bağıryordu hepsi. Çünkü o konuda iyi bir seviyeye gelmiştim. Yani hazmedemiyorlardı Türkleri. O 560 seneyi hiçbir zaman Bulgar unutamaz. O yenilgiyi hazmedemez.

-Siz güreşirken Bulgarlar o şekilde tezahürat yapıyorlardı?

-Yeniyordum çünkü. Bulgarlardan hırsımı o şekilde alıyordum. Sonunda bir kuralı vardı. O kural da çok hoşuma giderdi o şekil. Bulgarı en azından ezebiliyordum o zaman. Her zaman bir oyun olarak değil yani bir düşman olarak güreşmişimdir. Bulgar beni yensin mümkün değil. O hırs her zaman öyle kaldı Bulgarda.”³¹⁴

Ayrıca, Türklerin yoğun yaşadığı Kırcaali bölgesinde, önceden Türklerin kendi yaşamlarını istedikleri gibi sürdürdüklerini. Bulgarlardan ayrı bir yaşamları olduğunu ancak okula gitmeye başladıklarında Bulgarlarla beraber okuduklarını söylediler. Buna karşın, Türklerin az olduğu Rusçuk gibi bölgelerde Türklerin daha ezik bir şekilde yaşadığını ifade ettiler.

³¹¹ Şükrü Altay ile Yapılan Görüşme, Bursa, 18.03.2013.

³¹² Nasif Mutlu ile Yapılan Görüşme, Bursa, 21.01.2013.

³¹³ Bahar Şensoy ile yapılan Görüşme, Bursa, 25.11.2013.

³¹⁴ Nurhan Fıncıoğlu ile Yapılan Görüşme, Bursa, 08.11.2013.

-“Türk imajı vallahi benim küçüklüğümde hiç farkına varmıyorduk yani bayramlar falan Türk bölgesi olduğu için. Hani birkaç tane Bulgar vardı. Onlar da bayramımızı kutluyorlardı.”³¹⁵

-“Türkler sürekli ezikti. İmaj yoktu. Hele bizim Rusçuk tarafında Türkler azınlıktaydı. Pek yani iş başında böyle Türkler yoktur Rusçuk tarafında daha çok Kırcaali bölgesinde doktorlar, öğretmenler falan. Bizim Rusçuk tarafında pek yoktur.”³¹⁶

-“Şimdi yörelere göre değişiyordu. Burada batıda kuzeyde değişiyorsa orda da öyle değişiyordu. Komşuların hepsi Bulgardı iyiliğini gördük kötülüğünü görmedik ama şimdi bazılarında kırsal bölgelerde olmuştur. Bazı yasaklar falan..

-Siz Filibede mi büyüdünüz?

-Evet ben Bulgarların arasında büyümüşüm tabii. Ama 84 yılından sonra biraz değişti. Yeni isim aldığımızdan beri arkadaşlarımız senin ismin şöyle değil böyle diyorlardı. Arkadaşlarla aramızda oluyordu tabii.”³¹⁷

-“Türklerin yoğun olduğu yerde tabii daha farklıydı ama Bulgarların yoğun olduğu yerde çok fazla istenmiyorduk. O imajı benimsemişiz veya bilmiyorum 2. sınıf vatandaş olarak görülüyorduk.”³¹⁸

1984 yılında asimilasyon sürecinin başlamasıyla Türk olduklarını unutturulmaya çalıştıklarını ifade ettiler.

-“Türkleri Bulgarlar tamamen Türklük kalkmaya başlamıştı zaten ve kalkacaktı da. Ben kendim o zaman lise öğrencisiydim Türk olduğumu gizliyordum mesela. Resmi bir ortama giremezsin. Adını duyduğunda anında bir ters bakış olurdu zaten. Yani düşman gözüyle bakılıyordu.”³¹⁹

-“Yani gerçekten de Türk olduğumuzu biliyorduk ama 1984’den sonra 1985’e kadar asimilasyon zirve politikasına ulaştı. Yani o noktada yani Bulgaristan’da bizim bu noktaya gelmemiz için adamlar yıllarca çalışmışlar hani. Ama biz tabii bunları Türk genci olarak hissedemedik ama acılarını yaşadık. Yani bir anda adam geldi pasaportlarımız aldı ve

³¹⁵ Hamdi Türksoy ile Yapılan Görüşme, Bursa, 03.11.2013.

³¹⁶ Havva Kılıç ile Yapılan Görüşme Bursa, 17.08.2013.

³¹⁷ Rafet Recepoğlu ile yapılan Görüşme, Bursa, 18.03.2013.

³¹⁸ Anife Demirbilek ile Yapılan Görüşme, Bursa, 01.04.2013.

³¹⁹ Nurhan Fıncıoğlu ile Yapılan Görüşme, Bursa, 08.11.2013.

zorunlu bir şekilde köylerimiz bastı. Dedi ki siz Türk değilsiniz Bulgarsınız. Ve bir anda biz vurulmuşa döndük. Yaşama sevincin bitiyor içinde.”³²⁰

-“Şimdi edebiyatıyla şiiriyle tarihiyle, tarihten alma şeylerle bunu asıl edebiyat şiirlerle kötüleme, hikayelerle romanlarla, piyeslerle veya tiyatrolarla kınıyorlardı resmen kınamayı. Milli eğitim sistemine dahil olmuş bütün kitaplar dergiler ee eğitim sistemi içerisinde okullarda gösteri , organizasyon vesaire tüm şeyler eğitim sistemi içerisinde özellikle elenip Türklerin ne kadar kötü ne kadar barbar , ne kadar zalim olduklarını gösterme adına özellikle seçilerek şeyler yapıyordu. Hiçbir kitap veya dergide göremezsiniz Türkü öven, Osmanlıyı öven bir yazı. Bunlar özellikle yapıyordu yani işte biz 500 yıl esaret ve egomanyasında kalmışız bunlar böyledir. Halbuki Osmanlı'nın onlara göstermiş olduğu hoşgörü, bütün Balkanlara bütün fethetmiş olduğu ülkelere göstermiş olduğu hoşgörü olmasaydı bugün Türkiye'nin içinde de dışında da göstermiş olduğu sınırlar dışında da bir takım abideler ayaklar altında kalamazdı. Eee paşamıza Plevneyi yak çık dediğimizde yakmadan çıktı ve Rus generalinde kılıcını teslim almadı. Sizin gibi bir askeri dehanın kılıcını teslim almam paşam dedi. ama bunu maalesef bugünde olsa hala tarihi çarptırmak için panoramadaki rehber hanım bunu işte Rus generale işte Osmanlı paşasının kılıcını aldı. Esir aldı gibi bir takım söylemler yapıyorlar ki bu bize göre eskiden kalma bir alışkanlık.”³²¹

Bazı görüşmeciler, aslında halkın beraber, sorun olmadan komşuluk yaptıklarını, rahat geçinebildiklerini ifade ettiler. Ancak Bulgaristan Komünist Partisi'nin başlattığı asimilasyon politikasından dolayı anlaşmazlıklar çıkmaya başladığını dile getirdiler.

-“Birlikte yaşadığımız insanlar var. Mesela bizim doğup büyüdüğümüz kasabada Çingene dediğimiz, Pomak dediğimiz, Bulgar dediğimiz kişilerle komşuluk yapıyorduk. O insanlarla gayet rahat geçinebiliyorduk. Belli bir zamana kadar. Ne zamana kadar bu asimilasyon politikası başlayana kadar. Şimdi çok ilginçtir. Orda komşumuz olan işte fıçı yapan bir Bulgar o kişi benden senden daha iyi Türkçe konuşabiliyordu. Türklerin ne kadar iyi insan olduklarını söyleyebiliyordu ama devlet, hükümet ordaki Jivkov sistemi bunun iyi bir şey olduğunu hiçbir zaman söylememiştir. Asimilasyon politikası başladığı zamanda bizim bölge ikinci bölge sınırıdır ve kasaba girişinde bir tane polis merkezi vardır. Herkesin girişini çıkışını kontrol eder. Oraya özellikle asimilasyon kampanyası, isim değiştirme kampanyası başladığı tarihte Bulgaristan'ın çeşitli kasabalarından polis getirdiler. Koşukavak'taki polisi

³²⁰ Hikmet Güneş ile Yapılan Görüşme, Bursa, 04.03.2013.

³²¹ Ergün Aksoy ile Yapılan Görüşme, Bursa, 24.12.2012.

alıp başka şehirlere götürdüler ordan polisleri bizim oraya getirdiler. O gencecik polislerle zaman zaman sohbetimiz oluyordu. Bu polis genç pırlanta gibi, ama diyordu ki bu insanlar sabahın erken saatinde sepetini alıp gidip tütün toplamaya çıkıyor. Kime ne kötülük yaptı da bizi buraya getirdiler diye. Bizim insanımız her zaman çalışmıştır. Emeğinin karşılığını alamamıştır. Ama her zamanda kötülenmiştir. Oranın birazcık işte kölesi gibi kullanılmışlardı. O kadar çok şeyler var anlatacak o kadar çok doluyuz ki.³²²

-“Çok kötülüydüler. Çok aşağılıyorlardı. Ancak oradaki yaşayanlar bizim mesela arkadaşlarımız vardı. Okuldaki öğretmenler bizimle beraber çalıştıktan sonra bizleri öğrendikten sonra. Türk halkıyla yaşayıp beraber sohbet ettikten sonra o zaman anlıyorlardı ki Türklerin ne kadar iyi olduklarını bizlerden ayrılmak bile istemiyordular ve diyordular biz böyle tanımıyorduk Türkleri ne kadar iyi insanlarmış. Bize böyle tanıtmadılar tarihte. Orasının halkı da bilmiyor çünkü Bulgarlar da bilmiyor Türklerin tam nasıl insan olduklarını. Çünkü tarihte kitaplarda devamlı Türkler aşağılanıyordu. Hani Türklerin kendilerini bilemiyorlar nasıl insan olduklarını? Bu kadar iyi olduklarını bilmiyorlar insanların. Ama anca iç içe yaşayınca anlıyorlar kimin nasıl olduğunu”³²³

3.6. Bulgaristan’da Osmanlı İmajı Nasıldı?

Görüşmeciler, Osmanlılar’ın her zaman kötülendiği, hakkında barbar, 500 sene Bulgarlara zulüm eden bir imparatorluk gibi öğretildiğini, kesmişler, yakıp yıkmışlar, kendi topraklarını işgal ettikleri gibi çok kötü bir imaj çizdiklerini ifade ettiler.

-“Osmanlı imajı çok kötü. Osmanlıya karşı yüzlerce filmler yapılmış, kitaplar, romanlar yazılmış, bunlar sürekli işte televizyon kanallarında gösteriliyor, kutlamalar yapılıyor. Sürekli Osmanlı kötüleniyor, Türkler kötüleniyor, özellikle genç nesil zehirleniyor adeta.”³²⁴

-“Osmanlı imajı ordaki resmi politikanın derslerde yansıtıldığına göre Osmanlı’nın barbar, 500 sene Bulgarlara zulüm eden bir imparatorluk gibi öğretiliyordu”³²⁵

-“Osmanlı yıkım kırım oraları yağmalamış gibi gösteriliyordu bize okulda o şekilde öğretiliyordu. ilkokul ortaokulda. Yıllarca Osmanlı egemenliği altında yaşamış, baskı

³²² Ergün Aksoy ile Yapılan Görüşme, Bursa, 24.12.2012.

³²³ Fatma Çetin ile Yapılan Görüşme, Bursa, 04.02.2013.

³²⁴ Nasif Mutlu ile Yapılan Görüşme, Bursa, 21.01.2013.

³²⁵ Sabri Özen ile Yapılan Görüşme, Bursa, 18.03.2013.

görmüş. işte onların çok önemli kişileri dik başlı olduğu için öldürülmüş, asılmış gibi anlatıyorlardı.”³²⁶

-“*Osmanlı her zaman kötülenmiştir orda yani hiç iyi gözle bakılmamıştır. Yani benim yaşadığım senelerde her zaman eziktir. Ordaki Türklerin hali her zaman yani ikinci sınıf vatandaş muamelesi görür her zaman. Benim çalıştığım fabrikada üst katı muhasebeydi Bulgarlardı, alt katta Türklerdi. Zaten oranın temel olarak benim bildiğim hammalı Türklerdir. Her zaman ön planda Türklerdir. Çalışan kesim.*”³²⁷

-“*Derslerde yıllarca Osmanlı esareti altında yaşamış , barbar Türkler diye bahsediyorlardı.*”³²⁸

-“*Evet kötülüyorlardı. Onlarında isimlerini değiştirmişler derlerdi. Ama gerçekte en güzel dönemlerini Osmanlı zamanında yaşamışlardı ama aşığalardı hep.*”³²⁹

-“*Zaten Osmanlıyla ilgili hiç iyi bir şey söylenmezdi. Özellikle Türklerin Bulgaristan’ı 500 sene esaret altında tuttuğunu yani bütün kitaplarda tarih kitaplarında şiirlerde bahsedilirdi. Yani hiçte iyi bir şey görmedik diye yazılırdı. Ama sonra öyle bir şey olsaydı mesela hiçbir kilise kalmazdı. Bulgar nüfusu ne kadar 2 milyon olsun Osmanlı’dan önce hiç dillerini unutmamışlar. Çok fazla bir baskı olsa zaten dinini unutturdu, herşeyi unutturdu yani.*”³³⁰

3.7. Bulgaristan’dan Türkiye’ye Geldiklerinde Atatürk İmajı Nasıldı? Ne İfade Ediyordu? Bu Bilgiyi Nerden Edindiniz?

Soruya, görüşme yaptığım kişilerden 3 kişi dışında diğerleri Atatürk’ü bildiklerini söylediler. “*Büyük bir lider , Türkiye’yi kuran adam, Atatürk daha ordan kalbimizdedir, Cumhuriyetimizin kurucusu, Atatürk Türkiye’yi yükseltti herşeyi yaptı, O bizim için her zaman öyle yüce biriydi yani*” şeklinde cevaplandırıdılar. Bu bilgiyi nerden edindikleri konusunda Atatürk hakkında daha fazla kulaktan dolma bilgiler edindiklerini örneğin babamdan, dedelerimden, halalarımın, büyüklerimizden veya kendi çabalarıyla bilgiler edindiklerini ifade ettiler. Derslerde ise Atatürk’ten bahsedilmediğini belirttiler. Ancak daha detaylı bilgiye Türkiye’ye geldiklerinde öğrendiklerini dile getirdiler.

³²⁶ Anife Demirbilek ile Yapılan Görüşme, Bursa, 01.04.2013.

³²⁷ Nurhan Fıncıoğlu ile Yapılan Görüşme, Bursa, 08.11.2013.

³²⁸ Hüseyin Mutlu ile Yapılan Görüşme, Bursa, 14.07.2013.

³²⁹ Zekeriya Yılmaz ile Yapılan Görüşme, Bursa, 09.03.2013.

³³⁰ Ergün Aksoy ile Yapılan Görüşme, Bursa 24.12.2012.

-“Ben Atatürk’ü babam bana bir fotoğraf gösterip kim olduğunu sorduğunda ben bilmiyorum demiştim babam bana onun Atatürk büyük kurtarıcımız olduğunu söylemişti. Ben babamdan öğrenmiştim Atatürk’ü onun haricinde Atatürk’le ilgili bir şey öğretilmemişti okulda.”³³¹

- “Atatürk Bulgaristan’da yaşarken Atatürk bizim için çok önemliydi. Biz daha küçüklüğümüzden Atatürk’ü biliyorduk. Annemler hep anlatıyordu Atatürk Türkiye’nin kurucusu. Atatürk bizim için çok önemliydi. Biz biliyorduk Bulgaristan’dan biliyordum ben Atatürk’ü.

-Derslerde bahsediliyor muydu?

-Yok bahsedilmiyordu ama ailemden biliyordum. Türkiye’de akrabalarımız vardı hep anlatıyordu Atatürk’ü biz taa Bulgaristan’dan beri Atatürk’ü severdik”³³²

-“Atatürk’le ilgili herşeyi bilirdi babam zaten. Atatürk orda konuşulurdu gene. Ama babam çok konuşurdu. Ben babamdan öğrendim orda. Hep anlatırdı Atatürk şöyle yapmış Atatürk böyle yapmış diye. Atatürk Türkiye’yi yükseltti herşeyi yaptı diye bize. Biz buraya geldik. Atatürk’ü severdik çok. Ta oradayken severdik orlarda. Atatürk hakkında herşeyi biliyorduk yani.”³³³

-“Şimdi Bulgaristan’daki bütün Türkler Atatürk’e sadakatle bağlıdır. Atatürk hakkında daha fazla kulaktan dolma bilgiler edinmişler. Çünkü özellikle yaşlıların Atatürk hakkında kitap okuma herhangi bir yerden bilgi alma hakkı yok. Özellikle 1950’lerden sonra, özellikle Atatürk hakkında gerek Türk televizyonlarından gerek Türk radyolarından bilgiler edinilmiş. Bunlarda işte nesilden nesile aktarılmış. Daha sonra Bulgaristan’da bazı kitaplarda çıktı Atatürk hakkında ve böylelikle Bulgarsitan Türk azınlığın Atatürk hakkında yeterli bilgiye sahip olduğunu zannediyorum ben. Türk azınlığı mesela pomak azınlığı pek fazla bilmiyor. Pomaklarda Türk ama onlar bu bilgileri edinme imkanına kavuşamamışlar. Ama Türkler’de Atatürk bilinci, Atatürk hayatı, Atatürk devrimleri hakkında bir bilgi var. Atatürk’ün Türk’lere bir vatan yarattığını, Atatürk’ün Türkiye’nin dünyada saygınlığını arttırdığını , medeni bir ulus yarattığı söyleniyordu. Onun için çok büyük bir saygıyla ve sevgiyle Atatürk’e bağlıdır yani istisnasız bütün Türkler.”

³³¹ Anife Demirbilek ile Yapılan Görüşme, Bursa, 01.04.2013.

³³² Ayten Tunca ile Yapılan Görüşme, Bursa, 14.07.2013.

³³³ Fatma Vatansever ile Yapılan Görüşme, Bursa, 13.11.2013.

-“Biraz eğitim gören aileler veya eğitime önem veren aileler, ailede olmasa da Türk çocukları hepsi değil ama nasıl bir aileden geldiğin çok önemli ailede Türklüğün Türk olmanın ve aynı zamanda Müslüman olmanın önemi var ise yani yaşamda ona önem veriliyorsa ee dolayısıyla Atatürk’ü o duygularla Atatürk’ü incelemek, okumak onun hakkında bilgi edinme hevesinde oluyorsun Bulgaristan’da. Ve artık burada da olsan Atatürk’ü eşsiz bir devlet adamı gibi görmüşümdür. Hayatımda hep onu örnek almışım. Ve elime ne geçtiyse Bulgaristan’da çok kötü de olsa şartlar, kardeşimde olsa büyüğüm ve çevremdeki arkadaşlar hepimiz ne bulabilirsek ne geldiyse elimize veya ne geçirdiysek okumuşuzdur. Türkiye’ye geldiğimizde biz artık Atatürk’ü tanıyorduk.”³³⁴

-“Şimdi Bulgaristan’da haber alma imkanımız yoktu yani Türkiye’yle ilgili, herhangi bir yerden bilgi edinme imkanımız yoktu. Şahsen ben yani Atatürk’ün ismini biliyordum bir lider olarak ama burada bu kadar büyük bir yani kurtuluş savaşı’nın mimarı olarak, Cumhuriyetin mimarı olarak bilmiyorduk. Çünkü öyle bir bilgi edinme imkanımız yoktu.

-Bahsedilmiyordu yani derslerde ?

-Yok yok derslerde zaten imkan yoktu. Hatta gazete veya dergilerde öyle bir imkan yoktu. Bilgi edinme imkanı yoktu. Kitap gelmiyordu gazete gelmiyordu.

-Türkiye Cumhuriyeti kurtardı kurdu şeklinde bilmiyordunuz?

-Yok. Bir tek biz onları başka kaynaklardan öğreniyorduk yani mesela yabancı radyolardan mesela. Türkiye anlatırken Atatürk’ten bahsediliyordu ama tabii o zaman çocuk olduğumuz için bu kadar büyük bir lider olduğunu bilmiyorduk yani.”³³⁵

Ayrıca, görüşmecilerden bazılarının, Bulgaristan’da Bulgarca Atatürk hakkında kitaplar olduğunu. Fakat, son dönemlerde kitapların yasaklandığı ve derslerde kesinlikle bahsedilmediğini ifade ettiler.

- “Zatı Bulgaristan’da Atatürk’ün bir kitabı vardı yayınlanmıştı. Resmi olarak resmi dedimse kütüphanedeydi kitap olarak yayınlanmıştı.

-Bilgiyi ordan mı edinmişsiniz?

-Evet

³³⁴ Şükrü Altay ile Yapılan Görüşme, Bursa, 18.03.2013.

³³⁵ Hayri Özkan ile Yapılan Görüşme, Bursa, 01.04.2013.

-Hangi kitaptı hatırlıyor musunuz?

-Mustafa Kemal Atatürk'tü adı hatırladığım kadarıyla. Resimli bir kitap vardı yani Bulgaristan'da hatta okumuştum.

-Kütüphanede bulunuyordu öyle mi?

-Kütüphanede vardı heralde evet vardı.

-Derslerde işliyor muydunuz peki? Atatürk ile ilgili konular?

-Yok işlemiyorduk. ”³³⁶

“-Ordanda vardı. Benim bir yaklaşık 70-80 sayfalık bir kitap vardı. Çok ne diyeyim 7. 8. sınıflarda Bulgarca baskısını okumuştum.

-Ne anlatılıyordu?

-Doğumunu, Cumhuriyetin kuruluşunu, reformlar yaptığını Türkiye'de çağ atlattığını, Türkiye'yi taşıdığını anlatıyordu. Atatürk'ün bir kitabı vardı yani Bulgarca.

-Derslerde anlatılıyor muydu?

-Derslerde yok anlatılmıyordu.

-Siz o kitaptan öğrendiniz Atatürk'ü?

-Yaşlıların konuşmalarından da biliyorum da. ee yani genel olarak Atatürk'ü o kitapta gördüm. ”³³⁷

Bazı görüşmeciler büyüklerinin, Atatürk'le bizzat tanıştıklarını ve anıları olduğunu dile getirdiler.

- “Atatürk, büyüklerimizden dedelerimizden de kalma hani Atatürk dedikten sonra. Bende Atatürk'le ilgili 2 tane kitap bile vardır. Bulgaristan baskılı. Hani Atatürk'ün askeri ataşe olarak durduğu zamanlar Sofya'da. Onu yerine göre kimse inkar edemez dünyada en büyük reformcu lideri gibi bir şeydir. Hani o yılların söz söylenecek bir şey değil. Hani adam o kadar ileri görmüş ki .

-Derslerde bahsediliyor muydu Atatürk'ten?

³³⁶ Özkan Güneş ile Yapılan Görüşme, Bursa, 20.04.2013.

³³⁷ Muhammet Uzunkış ile yapılan Görüşme, Bursa, 03.11.2013.

-Yok canım hayır. Ta önceden bilmiyorum. Yerine göre hani Eğridere’de bizim öz dayımız Hasan Sabri Efendi 50-51’de rahmetli oluyor ama büyük şey hani yüzyılın en ileri gelen hocalarından gibi görünüyor. Hatta cuma namazını kaldırmaya Edirne’ye geliyormuş. Hatta duyumlara göre Atatürk kurtuluştan sonra bir Cuma namazında Edirne’de bu adam kim diyor? Paşam getirelim mi? Yok diyor Cuma namazını kaldırsın ondan sonra görüşelim diyor. Görüşüyor sesliyor onu ondan sonra diyor cümletin senin gibi aydın hocalara ihtiyacı var diyor. O diyor İstanbul’da bitirdim yüksek tahsilimi diyor kusura bakmayın diyor orada yeterince var aydınlar ben yine memleketimde aydınlığıma devam etmek istiyorum deyip te öyle mesela bir anıları var. Hasan Sabri Efendi’yi araştırıp sorabilirsiniz. Babaannemin özdayısı oluyor.³³⁸

-“Atatürk’ü daha ufaktan halalardan dedelerden biliyorduk zati. Dedelerden biri de Yusuf Çavuş Atatürk’ün yanında çavuşluk yapmış. Bu son senelerde işte bu Lozan antlaşmasından sonra Bulgaristan’a geçiyoz Yusuf Çavuş diye biri var. Sağıroğlu bizim bölgeden daha o zamandan biliyoruz yani.”³³⁹

3.8. Gündelik Yaşamları Nasıldı?

Görüşmecilere, gündelik yaşamlarının nasıl olduğu sorulmuştur. Komünist yönetimden dolayı 18 yaşından sonra herkesin işi olduğu, işe gidip geldiklerini, işçi olarak çalıştıkları ve okuyanların da çok fazla yükselme şanslarının olmadığını, öğretmen olabildiklerini ancak avukat, savcı, hakim gibi yüksek statülü mesleklere gelemediklerini ve dışı kapalı bir sistem olduğunu ifade ettiler.

-“Bizim bölgede bile çok öyle ne diyeyim sana okucak olan kişileri bile annesini babasını bilmem sülalesini inceleyip yani bunlara imkan vermiyorlardı okumak için daha önceki yıllarda yani kendi adamlarını yani onlara muhbirlik yapanları onları seçiyorlardı. Devamlı onlara yardımcı oluyorlardı. Onlar okusun diye veya kendi devlet adamlarını getiriyorlardı dışarıdan devlet memuru olarak. Onların çocuklarını bizim adımıza sınavsız minavsız okumaya davet ediyorlardı. Bizim Kırcaali sancağının diyelim Kırcaali bölgesinin adına Bulgar çocukları Pomak çocukları olsun giriyorlardı sınavsız. Bir bakmışın filan Bulgar bekçiyi veyahut da bilmem neyi muhasebecinin çocuğu üniversitede okuyor. Türkler sonra sonra başladı okumaya. Parmaklan sayılırdı yani bizde üniversiteli . Bizde ya şansı iyi gitmiş

³³⁸ Mustafa Yalçın ile Yapılan Görüşme, Bursa, 17.08.2013.

³³⁹ Hamdi Türksoy ile Yapılan Görüşme, Bursa, 03.11.2013.

ya çok akıllı ya biri bir yerden yardımcı olmuş öyle aradan geçmiş ya da sistem seçmiş onu”³⁴⁰

-“Bakın şimdi biz 2. Sınıf vatandaş olmayı Türkler orada babalarımızdan ninelerimizden benimsemiştik. Yani orada hiçbir zaman için herhangi bir mevkiye yani ben bakan olayım, yüksek bir mevkide olayım böyle isteklerimiz hiçbir zaman için olmamıştır. Hayır yani çünkü bizde bu beynimize kazınmış. Yani sen Türksün bize ancak ve ancak maksimum verilecek olan bir öğretmenlik oda kendi bölgede yani Türklerin içinde ve bizde bunu benimsemiştik talepte etmiyorduk. Ve büyüklerimiz diyorlardı ki olmaz çocuğum bize bu veriliyor bunla yetinelim! O herhangi bir mevkiye gelmek müdür olmak, genel sekreter olmak, bakan olmak veya emniyette şef olmak veya ilde u vali olmak bunlar bizim için değil biz Türküz diyorduk. Ne veriliyorsa onla yetiniyorduk talep olmamıştı hiç. Çünkü talep olsa da vermiyecekler zaten.”³⁴¹

-“Gündelik zaten yaşam diye bir şey yok. Demir bir perde polisi bir rejimi vardı. Özel bir yaşantı diye bir şey yoktu. Atıyorum aracın yok bir şirket kurayım kendi işimi açayım ne bileyim. Türksen zaten ikinci sınıf vatandaşsın. Atıyorum hukukta avukat, savcı ne bileyim hele hele hakim kesinlikle öyle bir şey yoktu. Askeriyede önemli bir noktada olmak diye bir şey yoktu. Yükselme şansın yoktu yani. Nereye kadar gidebileceğin daha çok hizmet kulvarında bizler kullanılıyorduk. Ben atıyorum inşaat teknik lisesini pekiyiyle bitirdim yani. Pekiyle bitirmeme rağmen enstitüye gittim. Sınavlarında kazandım. Ama Bulgar diğer üniversiteye talip olan arkadaşlardan dediler bu milli kahraman torunu, bu milli sporcu gibi bizlerin çok başarılı olmamıza rağmen bizlerin önüne geçti. Suçumuz neydi Türktük yani biz üniversiteyi bitiremedik. Öyle sıkıntıları biz epey yaşadık.”³⁴²

Bazı görüşmeciler, gündelik yaşamda, kafese sıkıştırılmış bir Türk olarak yaşadıklarını bunu bu şekilde hissettiklerini, sistemin kapalı kutu gibi olduğunu ifade ettiler.

-“Orda yorum yapmak yok. Kanun kural ne ise o şekil devam edersin hayatını. Yoksa kaybolur gidersin o zaman. O zaman öyleydi yani yorum yapamazsın. Yani bir çerçeveden dışarı çıkamazsın ters tepki verdiğinde komünist rejimde her zaman ölümle karşılaşsın. Bu iş böyleydi yani kaybolursun elbiselerin gelir. O zaman öyleydi. Tanıdıklarım var. Çoğu Belene’de kendilerini harcadı gitti.”³⁴³

³⁴⁰ Hamdi Türksöy ile Yapılan Görüşme, Bursa, 03.11.2013.

³⁴¹ Şükrü Altay ile yapılan Görüşme, Bursa, 18.03.2013.

³⁴² Sadık Yılmaz ile yapılan Görüşme, Bursa, 03.11.2013.

³⁴³ Nurhan Fıncıoğlu ile Yapılan Görüşme, Bursa, 08.11.2013.

-“Kırcaali meslek lisesini bitirdim.1978-1979 mezunuyum. Ondan sonra elektronik elektrik üzerinede ihtisas yaptım.1982-1983 tede ihtisas yapmak üzere çalışırken okuluma devam ettim. Daha sonrada Bulgaristan elektrik kurumunda görev yaptım. Hu ondan öncede Bulgar elektrik kurumunda göreve başlayamadım. Neden başlayamadım eee diplomam yüksek olmasına rağmen babam komünist partili olmadığından dolayı başlayamadım tabii. Maden ocaklarına gittim. Henüz 18 yaşındayken evlendim. Bir tane çocuğum dünyaya geldi. Şu anda nöroloji doktoru. Tabii yeni aileyim para kazanmam lazım , mesleğim var ama Türk olduğum için bir yerlere giremiyordum. Gittim 500 metre Madanlarda maden şeklinde 500 metre yerin altında çalışmak için ailemi idare ettirmek için yeni bir aile yani böyle bir yola başvurdum Şimdi dediğim gibi köyde dünyaya geldim. 7 kardeşiz tabii zorluklar içerisinde yetiştik. Tabii herşeye rağmen meslek lisesi bitirmek nasip oldu bize. Hayatımızı devam ettirmek için meslek lisesi bitirdik. Ama gündelik yaşamda bir Türk olarak kafese sıkıştırılmış bir Türk olarak yaşadık . Bunu bu şekilde hissettik işin gerçeği”³⁴⁴

Görüşmeciler, Türk nüfusun yoğun yaşadığı bölgelerde sorun olmadığını, köylerde daha çok tarım işçisi olarak çalıştıklarını, ancak okulda, askere gittiklerinde veya çalışmaya başladıklarında Bulgarlarla beraber çalıştıklarını söylediler. Şumnu ve Razgrat bölgesinden gelenler köyde Bulgarlarla beraber yaşadıklarını ve çalıştıklarını ve çok iyi Bulgarca konuştuklarını ve onun için sorun olmadığını dile getirdiler.

-“Gündelik yaşamlarımız normal sade bir vatandaş olarak işte öğrenciyse öğrencilik hayatı. Ben orda çalışmadım. Askerliğimi yaptıktan sonra buraya geldim. Normaldi yani. Bulgarlarla beraber yaşıyorduk biz. 100 hanelik bir köydük bunların 30’u Bulgar 70 hane Türk vardı. Birlikteydik yani köyde aynı sosyal haklara sahiptik. Aynı işlerde çalışırdık. Daha doğrusu ailemiz aynı işlerde çalışıyordu.”³⁴⁵

- “Gündelik yaşamlarımız normaldi. Herkes işine gidiyordu. Köyde çalışan tarımda genelde tütün işi yapıyorlardı ama genelde şirketlerde vardı . 8 saat işine gelip gidiyordu. Normal bir hayat düzeni vardı.”³⁴⁶

-“Köylü hayatı. Halk tarım işçisiydi. İnşaatlarda çalışıyordu böyle yani. Türklerin geniş manada ekonomide siyasette katılımı yoktu fazla.”³⁴⁷

---

³⁴⁴ Hikmet Güneş ile yapılan Görüşme, Bursa, 04.03.2013.

³⁴⁵ Saadettin Kaplan ile yapılan Görüşme, Bursa, 17.03.2013.

³⁴⁶ Sabri Özen ile yapılan Görüşme, Bursa, 18.03.2013.

³⁴⁷ Sabri Yılmaz ile yapılan Görüşme, Bursa, 11.04.2013.

-“İşine gidip geliyordu ama hani orda bir gerçek vardı. Ben şimdi gündüzleyin de televizyon teknisyeni gibi çalıştım. Sonra Eğridere’de milli eğitime bağlı bütün o bölgenin anaokulu hani kreş ve liselerin radyo elektronik cihazlarının sorumlusu teknisyen gibi çalıştım. Son 2,5 yıl gelmeden önce fakat, şimdi şöyle bir şey var ayrımcılık Türklük yanından çıktıktan sonra daha iyi insan görebiliyor. Ben Sofya’da da okudum. O ayrımcılığı da gördüm. Ama bir vakit şimdi benim Türk arkadaşlarım vardı adını Bulgarca bile söylüyorlardı. Hani ona bile tepki verdiğim var zamanında öyle. Hani sen Türklüğünden mi utanıyor diye. Hani bazı gerçekler çokluk olan Türklük yerde görünmüyordu ama bunlar azınlık yerlerde daha çok görünüyordu bir baskı vardı Türklere karşı. Hani ne kadar bazı mevkilere gelenler hepsinin devlet tarafından ya siyasetten ya emniyetten teşkilatından bağlanmış insanlardır. Öyleleri de çok vardı zaten. Hani bu ad değişiminde Bulgarlar diyeyim daha çok Türk Türke yaptırdılar olayların bazılarını. Muhabirlik ve bazı şeyleri bunlar derin konular hani ne desem zaman yetmez anlatmağa da hani birebir yaşadığımız şeyler. Zamanında en büyük miting dediğimiz ayaklanma gibi Eğridere’de korumalık yaptık. Bulgarlar bir tarafta Türkler bir tarafta. Köylerde çamur mamur Ocak 1989 indiler biz sivil koruma gibi bu taraftan yaptık. Arkadan Kırcaali’den milliyetçiler geldiler.”³⁴⁸

3.9. Dini Bayramlar Kutlanıyor muydu? Ramazan Ayı Nasıl Geçiyordu?

Soruya görüşmeciler, asimilasyon politikasından önce çocukluk yıllarında bayramların kutlandığını belirtirlerken, asimilasyon politikasından sonra bayramların gizli saklı kutlandığını, evlere kurban kesip kesmediklerini kontrol etmek için buzdolaplarının kontrol edildiğini, kurbanlarını evlerinin bahçelerinde gizli gizli kestiklerini belirttiler.

-“Biz bayram sabahlarında erkenden kalkıyorduk babalarımızı mezara gönderiyorduk. Annemizle kapıdan gönderiyorduk babamızı. Asimile başlamadan önce öyleydi. Biz yeni giysilerimiz giyiniyorduk. Çıkıyorduk babalarımızı karşılamaya. Yolda yakın tanıdıklarımızı gördüğümüz zaman bize para verilir şeker verilir. İşte topluyorduk bunları. 2. günü de çörek topluyorduk. Kapı kapı lokma topluyorduk, onları topluyorduk öyle. Bayram sabahı gelirler amcamların elleri öpülür. Akşamları genç gelinler büyüklerin ellerini öpmeye giderler. Aynı buradaki gibi. 7 gün boyunca bayram yaparlar gençler toplanırlar şarkı söylerler.”³⁴⁹

-“Bizim küçüklüğümüzde daha dolu kutlanıyordu yani ramazanda sahur zamanında, iftar zamanında şenlikler düzenleniyordu. Mescit vardı köyün meydanında herkes yaptığı

³⁴⁸ Mustafa Yalçın ile Yapılan Görüşme, Bursa, 17.08.2013.

³⁴⁹ Emine Hocaoglu ile Yapılan Görüşme, Bursa, 24.12.2012.

yemekleri akşam getirir iftarı beraber yapardık mesela komşularla 30-40 hanelik bir köydük. Gelenekler daha çok yaşatılıyordu.”³⁵⁰

-“*Kutlanmıyordu. Yaşlılarımız saklı oruç tutuyordu evde yine camilerde ezan okunmuyordu ama hatırlıyorum ben dedeme ışık yeşil yandığı zaman caminin ben dedeme söylüyordum dedem hadi iftar oldu diye . Yaşlılar oruç tutuyordu evlerimizde ama gizli saklı.*

-*Bayramlaşmalar falan yapılıyor muydu ?*

-*Yok. Yapıyorduk ama gizli gizli . Mesela biz evlerde Türkçe konuşuyorduk ya dayım amcamlara gidiyorduk bayramlaşıyorduk ama onlar bilmiyordu bizim ne amaçla gittiğimizi bayramı kutladığımızı*”³⁵¹

-“*Ben çocukluğumda hatırlıyorum çok güzel kutlanırdı. Mesela bayramda ablamlar büyük ablamlar giderlerdi türkü söylerlerdi. Oralarda şeylerde. Ama sonra yasaklandı her şey. Kurban kesemezdik saklı keserdik kurbanları hep. Eşim giderdi kestirip getirirdi yavaşçık. Kurban kestiniz dimi? derlerdi. Yalnızca görümcemle ikimizdik kurban kesen... Hiç böyle yapamazdık kızım saklı saklı keserdik herşeyi. Gelirlerdi dolaplara bakarlardı. Çok şükür hiç kurbandsız kalmadık. Buraya da geldik aynısını yaptık gene. Hep kurbanımızı kestik. Burda aynısını yaptık kızım.*”³⁵²

-“*Dini bayramlar kutlanıyordu 84’e kadar. Hatta bizim köylerimizde çok neşeli bir şekilde türküler eşliğinde bayramın 2. 3. günü böyle şenlikler yapılıyordu bayramlarımızda. Dini vecibelerimizi yerine getiriyorduk. Hatta ve hatta benim çocukluğumda köylerimizde imam bile vardı. Ama daha sonra yavaş yavaş imamlar kaldırıldı camiler yıkıldı. Ben Madanda cami yıkılışını, halatı bağlayıp ta böyle cami minaresinin yıkılışını gözlerimle gördüm yani. Asimilasyon politikasının en son zirvesindeki 85’te Madanda Pomakların yoğunlukta olduğu Madan bölgesinde onların isimleri değiştirilmiş. Ama ona rağmen bugün bile Pomaklar dini olarak Türklerden daha ilerdelere. Neden diyeceksiniz. Bizleri yıpratmışlar. Bizi bu Bulgarsitan komünist rejimi yavaş yavaş yıpratmış ama şükürler olsun ki şu anda Bulgaristan’da tabii Türkiye’nin de siyaseti var. Biz Balgöç olarak ta bu olaya el atıldığını bizler meşale Balgöç olarak Bulgaristan’da yaşayan Türklerden Türkçe öğretmenleri eğitiyoruz şu anda...*”³⁵³

³⁵⁰ Sabri Özen ile Yapılan Görüşme, Bursa, 18.03.2013.

³⁵¹ Sevinç Mutlu ile yapılan Görüşme, Bursa, 14.07.2013.

³⁵² Fatma Vatansever ile yapılan Görüşme, Bursa, 13.11.2013.

³⁵³ Hikmet Güneş ile yapılan Görüşme, Bursa, 04.03.2013.

3.10. Sünnet Töreni Düzenleniyor muydu?

Görüşmeciler, asimilasyon sürecinden sonra sünnetin yasaklandığı ancak sünnet edilmemiş Türk çocuğunun bulunmadığını ifade ettiler. Bazı görüşmeciler, Bulgaristan’da, festival gibi büyük sünnet düğünlerinin yapıldığını dile getirdiler.

-“Şimdi sünnet Bulgaristan’da her ne kadar dönem dönem yasaklanmak istenmiş olsa da sünnetsiz çocuk Bulgaristan’da Türklerde hiç bırakılmamıştır ve bizim bölgemizde çok büyük sünnet düğünleri yapılırdı. Yani bunlar neredeyse bir bölgenin büyük bir festivali gibi güreşleriyle, at yarışlarıyla, çok büyük sünnet düğünleri yapılırdı. Halen şu anda da yapılmaya devam ediliyor yapıyor sünnet düğünleri.”³⁵⁴

Bazı görüşmeciler, çocuğunu sünnet ettirdiği için kendisinin veya annelerinin hapse yattığını ve işkence yapıldığını hatta işkencelerden dolayı intihar edenlerin bile olduğunu, çocuklarını gizli saklı sünnet ettirdiklerini dile getirdiler.

-“Sünnet ettirmemiz yasak. Hatta benim amcamın kızı oğlunu sünnet ettirdiğinden dolayı 7 ay hapis yattı. Bizler yani bir bayanın hapse girmesi o dönemde bizim için çok büyük bir şey yani olay..

-Sadece oğlunu sünnet ettirdiği için yani?

-Sadece ve sadece sünnet ettirdi diye 7 ay hapis yattı.

-Yani rahatlıkla gerçekleştirilemiyordu?

-Kesinlikle yani amaçları şuydu. Hatta asimilasyon politikasından sonra dediler ki artık iş bitti.”³⁵⁵

-“Önceden düzenleniyordu. Normaldi doktoru da vardı, hoca da gelirdi normal bir şekilde yapılırdı. Hastanede yapılırdı önceden. Benin abim sünnet olayından ötürü intihar etti kendi.

-Nasıl yani?

-Küçükler benim yeğenleri sünnet ettirdi diye emniyete götürdüler. Sünnet yapan kişiyi söyle diye elektriğe falan tuttular hep. Bizimki de söylemedi. Ondan sonra kafayı buldu işte deli

³⁵⁴ Nasif Mutlu ile Yapılan Görüşme, Bursa, 21.01.2013.

³⁵⁵ Hikmet Güneş ile yapılan Görüşme, Bursa, 04.03.2013.

hastanesine yattı işte. Sopayla dövmüşler. 89'da geldik 90'da intihar etti. Kafayı üşüttü. Anaokuluna veriyorlar ya. Anaokulunda 1 hafta on gün sonra çocukları yokluyorlar. Sünnet olmuş mu olmamış mı diye. Bunları da daha çocuğun sünnet yarası geçmemiş yakalıyorlar. Abimi de emniyete çekiyorlar işte elektrik şokuna falan sokuyorlar. Gitti ruh hastanesine yattı ama sonra intihar etti işte."³⁵⁶

- "İsim değiştirildikten sonra devlet politikası haline geldi sünnet resmen yasaklandı. Benim kendi oğluma sünnet yaptırdığım için işte ihbar edildik. Annem suçu üstüne aldı. Annem 65 yaşındaydı o zaman 6-7 ay kadın cezaevinde kaldı. Sünnet ettirdiğinden dolayı. Ee o zaman mevcut Bulgaristan kanununda sünnetle ilgili bir prosedür olmadığı için insan sağlığına yapılan bir harekettir gibi bir şey uydurdular. Mahkemede yargıladılar."³⁵⁷

- "Yoktu öyle düzenlenmezdi. Şimdi bizim oğlanı da sünnet ettirdiğimiz zaman babam bir sünnetçi getirmişti akşamdan gizlice, akşama yine götürmüştü. Bir korku vardı, gizliydi."³⁵⁸

Görüşmecilerden bazıları, 1984 'den önce de sünnet ettirirken sünnet töreni yapılmadığını, kendi evlerinde yaptıklarını ifade ettiler. 1984'den sonra gizli saklı yapmaya başladıklarını yaşadıkları olayları aktararak ifade ettiler.

- "Sünnet töreni düzenlenmiyordu. Herkes evinde saklı sünnet yaptırıyordu çocuklarına. Önceden ben hatırlıyorum abimlerin zamanında yasak değildi ama evde yaptırıyordular böyle düğün tören mören yapmıyorduk. Sonra 85'den sonra yasakladılar yani. Sünnet yapılanların hapse atılanlar bile vardı yasaklandığı için."³⁵⁹

- "Saklı keserdik. İki tane erkek oğlum var kızım yok. Okula gittim işe gidiyorum ama biliyorum o gün sünnetçi gelecek bize eve. Saklı kayınpederim rahmetli getiriyor şimdi sünnetçiyi bize. Çocukları sünnet yaptırıyor. Ben geliyorum eve balkondan 2. kattayız. Küçük yatmış kalkmamış büyük olan anne anne diyor. Dedim şimdi geliyorum. Çabucak kalkmış. Ama ağızlarına vardı öğretmenlerin ordaki öğretmenlerin. Osmanova ne yaptın dediler? Ben napayım dedim bende bak gene yalan söyledim. Haberim yok benim dedim. Kayınpederim kestirmiş dedim. Nasıl dedi sana sormadan mı? dedi. Nasıl bana soracaktı dedim ben de . Ben onun evinde oturuyorum dedim. Çocuklar onların dedim ben de . Eşinin dedi? Eşimin de haberi yok dedim. Öğretmenlikten kovacaklar bizi. Ama işte öyle şey olur mu? Neden

³⁵⁶ Zekeriya Yılmaz ile yapılan Görüşme, Bursa, 09.03.2013.

³⁵⁷ Sabri Özen ile yapılan Görüşme, Bursa, 18.03.2013.

³⁵⁸ Hamdi Balık ile Yapılan Mülakat, Bursa, 09.03.2013.

³⁵⁹ Nesibe Mutlu ile yapıla Görüşme, Bursa, 14.07.2013.

kestirmişiz diyor. Ne var onda dedim. Ne var onda be dedim. Siz ne istiyonuz bizden dedim. Biz Türkiiz dedim. Biz Bulgar mıyız? dedim bende.”³⁶⁰

-“Sünnet 84 yılından önce serbestti. Tören falan yapılmıyordu yani. Ama öyle bir gelenek yoktu. Öyle buradaki gibi düğününlen davullu zurnalı büyük bir tören yapılmıyordu ama sünnet serbestti. 84’den önce 84’ten sonra yasaklanmıştı. Sünnetler hastanede doktor kontrolünde değildi, mesela bir sünnetçi vardır gelip yapıp gidiyordu. Hastanede falan yapılmıyordu buradaki gibi.

-Herkes kendi evinde, kendi imkanlarıyla yapıyordu?

-Evet kendi evinde yaptırıyordu.”³⁶¹

-“Sünnet töreni düzenlenmiyordu. Sünnet 1985’e kadar normal bir olay olarak görünüyordu kimse buna müdahale etmiyordu. Devlette müdahale etmiyordu. Herkes çocuğunu çok rahat bir şekilde sünnet ettirebiliyordu ama 1985’ten sonra yasaklandı. Ama buna rağmen herkes çocuğunu gizlide olsa evde her türlü cezaya karşılık herkes çocuğunu sünnet ettirmiştir gizli yollardan kaçak yollardan herkes bu şekilde çocuğunu sünnet ettirmiştir.”³⁶²

-“Yok yasaktı. Sünnet töreni zaten yapmıyorduk. Hepsini sünnet ettiriyorduk ama yasaktı. Toplanıyorduk gizli bir eve sonra saklıyorduk çocuğu falan. Hani hastanede falan değil. Kendi koşullarımızla yapıyorduk.”³⁶³

3.11. Dini İbadet ve İnançlarını Gerçekleştirebiliyorlar mıydı?(Örnek; Kurban Kesimi, Camiye Gitme, Mevlüt, Kuran Okutma, İslami Ögelere Uygun Cenaze Merasimi)

Görüşmeciler, 1984 asimilasyon politikasıyla başlayan baskılarla dini ibadet ve inançlarını gerçekleştirmeyi yasakladıklarını ifade etmişlerdir. Dini ibadet ve inançlarını gerçekleştirirken, Bulgaristan Komünist Partisi’nin nasıl baskı uyguladığını dile getirdiler.

-“Cenaze törenlerinde onu da yaşadım. 85’in sonunda kayınpederim vefat etti. Kayınpederimin Bulgar gibi gömülmesini istediler. Bu olayı bizzat yaşamış bir insanım. O köyde kömünist partisinin adamları var. Yani Türksün ama biliyosun herkes birbirini ihbar edecek. Pıstırılmışız bir kenara. Hakikaten sinsile yoluyla bizi takip ediyorlardı. Dinimize göre kayınpederimi mezarlıkta defnedicez. Gitti ama Bulgarlar o dönemde sandukayla

³⁶⁰ Fatma Vatanserver ile Yapılan Görüşme, Bursa, 13.11.2013.

³⁶¹ Hayri Özkan ile Yapılan Görüşme, Bursa, 01.04.2013.

³⁶² Saadetin Kaplan ile Yapılan Görüşme”, Bursa, 17.03.2013.

³⁶³ Sevinç Mutlu ile Yapılan Mülakat, Bursa, 14.07.2013.

gömülüyor. Biz de sandukayı kırarak cenazeyi çıkardık. Bir Türk gibi yani Müslüman gibi ne yapılması gerekirse hocaya duasını okutturduk. Ama yani saklıyarak, kimden neyi saklıyorsunuz? Yüzyıllarca yaşamışız. Bugün de Bulgarların değildir yani. Ama tabii ki Türkiye'nin hiç kimsenin toprağında gözü yoktur.”³⁶⁴

-“Şimdi şöyle yani kurban kesiyorduk gizli kesiyorduk . Bizim komşular da pomaktı. Onlarda müslümandı. Yani bizim böyle korkçak bir şeyimiz yoktu. Birinin şikayet etmesi gerekiyor. Sonuçta orda evler hepsi bahçeli olduğu için. Herkes kendi bahçesinde kesebiliyordu. Ama işte gene gizli yapıyordu yani. Gene böyle çok aleni yapılamıyordu işte biri görür şikayet eder falan gibilerinden . Şeyde sorun oldu bizim. Cenazede abim maden ocağında göçük altında kaldı. O zaman bir ortak mezarlık yapmışlardı. Bulgar Türk karışık gömülcek diye. Hatta cenazede de sorun çıkardılar işte İslami kurallara göre gömülemez diye işte halk ayaklandı. Gene biz gene istediğimiz gibi gömdük te sorun çıktıydı . Görevliler falan geldiler. Sonra halk komple ayaklanınca izin verdiler. Yani o bile ilk başlarda şeydi yani. Sonra artık biraz yumuşamaya başladı da. Şöyle yumuşama gücü kime yeterse ona şey yapıyorlardı uyguluyorlardı. Ama insanlar gizli yapıyordu yani. Dini şeylerini falan her şeyini gizli yapmaya başladılar.”³⁶⁵

Bazı görüşmeciler, Bulgar ve Türk mezarlıklarının ortak olduğunu ve aynı yere gömülmeye başlandığı dile getirdiler.

-“Cenaze törenleri 84'ten sonra değişti. Ondan önce hiçbir şey yoktu. Ondan sonra artık dediğim gibi mezarlıklar bir yerde oldu. Önceden ayrıydı. 84'te isimler değiştirildikten sonra mezarlıklar birlikte oldu. Hep bir gömülmeye başlandı ayrımcılık olmasın diye. Ama 84'ten sonra oldu bunlar. Önceden hepsi ayrıydı. Türk mezarlığı ayrı Bulgar mezarlığı ayrıydı. Karışsın diye, Türkleri bizim tarafa çekelim diye yapmışlardır .”³⁶⁶

Görüşmecilerden bazıları, dini ibadetleri gerçekleştirme konusunda 1984 yılından sonra ateist bir düzen getirildiği için yasaklandığını ifade ettiler. Camiye gitme konusunda da yasaklar getirildiğini, camilerin kameralarla takip edildiğini dile getirdiler.

³⁶⁴ Hikmet Güneş ile yapılan Görüşme, Bursa, 04.03.2013.

³⁶⁵ Bahar Şensoy ile yapılan Görüşme, Bursa, 25.11.2013.

³⁶⁶ Rafet Recepoğlu ile yapılan Görüşme, Bursa, 18.03.2013.

-“Mesela mevlüt okuttukları zaman pencerelere battaniye seriyorlardı. Ses duyulmasın dışarıda da çünkü devamlı ajanlar geziyordu. Bilmiyorsun kim, ne zaman söyleyecek? Yapılıyordu ama gizli yapılıyordu.”³⁶⁷

“Mevlütümüzü okutuyorduk ölümlerin arkasından ama bi ara çok yasaklandı. 40’ını falan 85’den sonra evde gizli gizli okutuyorduk. Evde kapatıp her tarafını da duymasın Bulgarlar diye çünkü komşularımız vardı çok Bulgar bizim. Öyle yerde oturuyorduk karıştıktık. Mesela bir mahallede bir sokakta Türk de vardı Bulgar da vardı. Onun için gizli gizli yapıyorduk.”³⁶⁸

-“Cumayı kılmak için gittiğimizde kameralarla camide bizleri izliyorlardı. Gelenler kimler hele hele genç nesillerin hiç şansı yoktu. Belli 60-70 yaşından sonraki kişilerin pek fazla sıkıntı yoktu göz yumulabiliyordu ama hele hele gençlerin camiye gitmesi çok büyük bir sıkıntı olurdu.”

Görüşmecilerden bazıları, camiye özellikle gençlerin gitmesinin engellendiğini dile getirmişlerdir. Dini ibadetleri yaşlı kişilerin gerçekleştirebildiği ve gençlerin de yaşlılardan öğrenebildikleri kadar dini bilgiye sahip olduklarını ifade etmişlerdir.

-“Şimdi daha yaşlılara devletin sağladığı bir kolaylık vardı. Bir yere kadar ama onlar da bazıları öyle çıkmak isteyenler de baskı altındaydılar. Ama genel manada gençlere yasaktı. Camiye gitmek, dini bilgi edinmek, elinde kuran bulundurmamak bile suç sayılırdı. Ders olsun bazılarına diye mahkûm edilen insanlar da vardı buralarda.”³⁶⁹

-“Te yaşlılar giderlerdi yavrum yaşlılar. Gençler gidemezdi gittin mi ceza biz yapamazdık onu. Ben artık öğretmen okulunu bitirdim. Babama dedim baba dedim annem felçli yatıyordu. Ne oldu dedi bana . Bana dedim namaz kılmayı öğretsene dedim. Olmaz kızım dedi. Bi fenama gitti benim. Neden dedim böyle yaptım da. Çok meraklıydım çok isterdim böyle içimden gelirdi böyle benim bu. Kızım bak sana ne dicem dedi. Görüyorsun dedi durumumuz bu dedi. Seni dedi senin durduğun daire dedi hepsi Bulgar dedi. Namaz kılarken seni bir tutarlar dedi. Ekmeğinden olursun kızım dedi. Bak bunu kafana iyi koy dedi sen Türkiye’ye gitçeksin dedi. Baba dedim ne konuşuyorsun sen be dedim. Adlar değiştirildi dedim. Biz Türkiye’yi artık unutalım dedim. Hayır kızım dedi. Bak Türkiye’ye gitçeksin sen dedi. Orda öğreneceksin sen dedi. öyle oldu ya kızım. Babamın dediği gibi oldu yaa. Benim aklıma

³⁶⁷ Fatma Çetin ile yapılan Görüşme, Bursa, 04.02.2013.

³⁶⁸ Ayten Tunca ile yapılan Görüşme, Bursa, 14.07.2013.

³⁶⁹ Sabri Yılmaz ile yapılan Görüşme, Bursa, 11.04.2013.

gelmezdi artık adlar değişildi ya. Geldik Türkiye'ye hop öğretmenleri kursa tabii tuttular. Orda din dersi gördük. Namaz kılmayı duaları hepsini orda öğrendik biz. Bir kere ben namazı bırakmadım. Bir kere kaza yapsana Fatma öğretmen derler. Hayır kaza istemiyorum ben vakıta kılıyorum namazlarımı dedim. Ben bir kere orucumu bırakmadım kızım . Öyle işte saklı falan yapardık.”³⁷⁰

-“Yok efendim. Bizim cumalara Cuma namazına genç nesil ne olursa olsun. Biz annemlerden babalarımızdan öğrendik. Eğitim almadık ama Fatihaları bir namaz surelerini falan onlardan öğrendik. Ona rağmen cumayı kılmak için gittiğimizde kameralarla camide bizleri izliyordlardı. Gelenler kimler hele hele genç nesillerin hiç şansı yoktu. Belli 60-70 yaşından sonraki kişilerin pek fazla sıkıntı yoktu göz yumulabiliyordu ama hele hele gençlerin camiye gitmesi çok büyük bir sıkıntı olurdu.”³⁷¹

Görüşmeciler, düğünlerin de Türk geleneklerine göre yapılamadığı yasaklar getirildiğini ve Türkçe müzik parçalarının çalınmasının yasaklandığını ifade etmişlerdir.

-“Düğünler yapılmıyordu. Düğünlerde Türk çalgısı yaptırmadıkları için, Bulgar müziği olduğu için biz yapmıyorduk. Onların yaptıkları gibi yapmak zorundaydık.”³⁷²

-“Şimdi ee ben müzikten ilgilendiğimden dolayı 1984 senesinden öncesi mesela müzik yüzde 7'si yabancı dil olabilirdi. Biz seçimimizi tabii ki bu yüzde yediyi Türkçe olarak kullanıyorduk. Ama bazen kaçıryorduk topuzun kantarını da pek de tabii üstümüze gitmiyorlardı ama ondan sonra hepten yasaklandı artık.”³⁷³

3.12. Türkçe Konuşmak ve Yayın Yapmak Serbest miydi?

Görüşmeciler, 1984-1989 yıllarında Türkçe konuştuğu için birçoğunun para cezası aldığı, dayak yediği veya hapse atıldığını dile getirdiler. Ceza verirken, kafalarına göre, kendi istedikleri cezayı verdiklerini belirttiler. Görüşmecilerden bazıları, Türkçe alfabelerin yakıldığını dile getirdiler.

-“Türkçe konuşmak sokakta kahvelerde şurda burda konuşmak 84'e kadar rahattı. Yani pek fazla saldırmıyorlardı öyle. Ama 84'ün başlarından sonra bariz bir şekilde saldırıya geçtiler. 84'ten sonra okullarda Türkçe konuşmak yasaktı. Ondan önce de yasaktı. Türkçe dersleri

³⁷⁰ Fatma Vatanserver ile Yapılan Görüşme, Bursa, 13.11.2013.

³⁷¹ Sadık Yılmaz ile yapılan Görüşme, Bursa, 03.11.2013.

³⁷² Sevinç Mutlu ile yapılan Görüşme, Bursa, 14.07.2013.

³⁷³ Muhammet Uzunkış ile yapılan Görüşme, Bursa, 03.11.2013.

80'e kadar bazı köylerde vardı tek tük. Asıl Türkçe'ye darbe 1972'de vuruldu. 1972'de %90'ı kapandı yani Türkçe okuma olayı ortadan kalktı 80'e kadar yarım yamalak vardı. Ama 80'lerde tamamen bitirdiler. Ve biraz da Türkçe öğretmenini hapse gönderdiler. Yani onlar da konuşmasınlar. Bunlardan birisi de benim öğretmenimdi. Hapse girdi."³⁷⁴

-“Türkçe konuşmanın para cezası vardı. Hatta ben arkadaşlarımı bir kere uyarırken bile ceza aldım yani. Konuşmayın yakalancaksınız derken cezayı ben aldım. Türkçe konuştuğum için. Hatta öyle şakalar falan da yapılıyordu en pahalı dil Türkçe diye. O da belirli bir şeyi yoktu yani tarifesi. Mesela 5 lira 10 lira diye. O anda seni yakaladıklarında kafasına göre yazıyordu. Adamına göre yazıyordu. 20-30...”³⁷⁵

-“1958 doğumluyum benim eğitim döneminde Türkçe haftada birer saat alıyorduk ama şöyle diyeyim. Sosyalist sistem olduğu için eğitim aldığımız süreçlerde bize okutulan belirli yazarlar vardı. Burada Nazım Hikmet, Sabahattin Ali, Reşat Nuri Güntekin örnek olarak veriyorum. Sanki Türkiye'de eğitim aldığımız şekliyle edebiyatı tam anlamıyla eğitmediler yani. Yani yazma ufak tefek okumalar onların analizleri gibi diyebilirim. 84'lü yıllardan sonra kesinlikle yasaklandı. Hala bile Bulgaristan'da Türkçe dilinin orda milyondan fazla yaşayan insanın dilinin seçmeli ders olması da , bizleri rahatsız ediyor yani. Bunun müfredat programının içine girmesi gerekir diye düşünüyorum. Ondan sonra alfabeler yakıldı gözümüzün önünde. Türkçe kitaplar alfabeler yakıldı. Okulun bahçesinde birkaç tane kaçırıldı eşim, ben çocuklarıma kendim öğrettim Türkçeyi. Birkaç kişinin alfabeleri daha yakıldı. yasaktı o dönemlerde 1972 den sonra yakıldı o kitaplar okulun bahçesinde”³⁷⁶

Görüşmecilerden bazıları, Türklerin nüfusunun yoğunlukta olduğu için Bulgarca'yı çok iyi bilmediklerini, Türkçe konuşmanın yasaklanmasıyla zorluk çektiklerini dile getirdiler. Aynı şekilde yaşlılarında Bulgarca bilmedikleri için cezalar kesildiğini dile getirdiler. Buna karşın gençlerin anaokulunda Bulgarca eğitim gördüğünü ve Türkçe'yi ailesinden öğrendiğini ifade ettiler.

-“Ben kendi işimde zaten orda her şey devlet işiydi Türkçe konuştuğumdan dolayı biz hem fiziki şey gördük. Hem de ben 3-4 sefer Türkçe konuştum diye ceza ödedim. Yani bilemiyorsun herkes sivil kişiler babam yaşında birilerine ben tarif ettim adresi Türkçe diye yani Bulgarca bilmiyon ki belirli bir yaşa gelmiş kişi bilmiyor ki. Filan yerde diye öbürü sivil bir polismiş.

³⁷⁴ Şükrü Altay ile yapılan Görüşme, Bursa, 18.03.2013.

³⁷⁵ Bahar Şensoy ile yapılan Görüşme, Bursa, 25.11.2013.

³⁷⁶ Emine Hocoğlu ile Yapılan Görüşme, Bursa, 24.12.2012.

*Sen bu yaşta Bulgaristan Hükümeti Devleti gelecek bekliyor. Neden? Anlaşılmayan bir dil diye. Hani ana dilinde birine tarif ettim diye anadilde neye anlaşılmayan bir dilde konuşuyorsun diye ben ceza yedim. Hem de 5-6 sefer.*³⁷⁷

- *“Vallahi çok serbest değildi. Bilmiyorum yani biz Bulgarca konuşuyorduk. Şu an ben şahsen 55 yaşımıdayım ben kreşte büyüdüüm. ee kreşe giden çocuk napçak Bulgarca öğrenecek. Aramızda da Bulgarca konuşuyorduk. Benim için sorun değildi ama yaşlılar dışarıda polislerin önünde falan oralarını bilmiyorum. Benim için hiçbir zaman sorun olmadı çünkü biz zaten Bulgarca konuşuyorduk. Ana dilimiz gibi Bulgarca konuşuyordum. Ben kreşte yetiştim. Benim için Bulgarca konuşmak hiç zor değildi yani bir zorluk teşkil etmiyordu.*

-*Türkçe’yi nasıl öğrendiniz?*

-*Türkçe konuşuyorduk. Yani ana dilim zaten Türkçe ve anne babayla zaten Türkçe konuşuyorduk ama hiç düzgün bir Türkçemiz yoktu. Anneden babadan duyma hani edebiyat okumadık. Kurallı yazma konuşma bilmiyorduk yani. Bu eksiklikler vardı.*³⁷⁸

Bazı görüşmeciler, resmi dairelerde Türkçe konuşunca cezalar kesildiğini, Bulgarca bilmeyenlere hizmet verilmediğini dile getirdiler.

-*“Serbestti desem yeri var. Resmi dairelerde yoktu zaten burda da yok o resmi dairelerde. Ama son senelerde yasak ettiler . Cezası da vardı. Zaten dünyada en pahalı dil oldu çoğu zamanda. Son birkaç sene böyle bir kelimeyi konuştuğun zaman da sana 50 dolar mı cezası vardı. Birde sopa yersin birde nezarete girersin öyleydi yani.*³⁷⁹

-*“84’den sonra bu hastanelerde mesela Bulgarca bilmeyene hizmet verilmiyordu yani karakolda işin olduğunda Bulgarca bilmiyorsan azarlanıyordun. Yanında tercüman olsa da tercüme etmiyordu. Yani öyle sıkı bir dönem geçtik 84-89 arasında.*³⁸⁰

Görüşmeciler, Türkçe yayınlar olarak Yeni Işık, Yeni Hayat gazetelerinin bulunduğunu, radyo yayınlarının belirli saatlerde yapıldığını ve bu yayınların Bulgaristan Komünist Partisi’nin kontrolü altında olduğunu ifade ettiler.

-*“Yayınlarda işte günlük öğlen bir saat, akşam bir saattti. Ama bunların hepsi Bulgar Komünist Partisi kontrolündeydi. Yapılan programlar hiçbir şekilde komünist partisine*

³⁷⁷ Sadık Yılmaz ile yapılan Görüşme, Bursa, 03.11.2013.

³⁷⁸ Havva Kılıç ile Yapılan Görüşme, Bursa, 17.08.2013.

³⁷⁹ Hamdi Türksoy ile Yapılan Görüşme, Bursa, 03.11.2013.

³⁸⁰ Hayri Özkan ile Yapılan Görüşme, Bursa, 01.04.2013.

*muhalefet yapacak bir şekilde değil de onların politikasına paralel yapılan yayınlardı. Özgür bir yayındı diyemeyiz ama Türkçeydi.*³⁸¹

-*“Yayın yapılıyordu 1 saat. Günde bir saat Türkçe radyo yayını vardı. Sonradan Türkiye’ye mektuplar her şey yasaktı. Türkiye’yle tamamen telefon ilişkileri kesikti. İletişim yasaktı.*³⁸²

-*“Yayın derken eskiden Yeni Hayat ve Yeni Işık iki gazete vardı. Hani merkez gazeteleri ama yavaş yavaş onlar kayboldu. Hatta ben ilkokulda Türkçe okurken o Türkçeyi’de yavaş yavaş kaldırdılar. Türkçe eğitim okumayı. Hani bunlar belirlenmiş. Yavaş yavaş baştan Pomakların adlarını sonra Türklerin sizin Pomaklık var hani insanlık dışı hareketlerle karşı karşıya kaldık.*

-*Radyo yayınları var mıydı?*

-*Baştan vardı 70 yıllarında sonra oda kapandı. Türkçe radyo vardı ama Türkiye’nin değil. hani Bulgaristan’da türlü şarkıcıların şarkılarını çalıyordu. Diyelim Kadriye Latifoğlu, Hafif batı müziği gibi geçiyordu Türkiye’de bile pop müzik olmadan Mustafa Çavuş vardı. Hala kızınla müzik üzerine çalışıyorlar. Yıldız İbrahimova vardı. Cazcı şimdi Türkiye’de.*

-*Onları hep radyo yayınlarında çalıyorlardı?*

-*Veriyorlardı .*

-*Bulgarca mıydı Türkçe miydi?*

-*Yok Türkçe veriyorlardı ama onlar da sonra yavaş yavaş hepsi kapandı işte. Gazete yasaklarıyla beraber Türkçe yayınlarda kalktı.*³⁸³

3.13. Giysi Konusunda Yasaklar Getirilmiş miydi?(Geleneksel Kıyafetlere İzin Veriliyor muydu?)

Görüşmeciler, 1984-1989 yıllarında bayanlarda şalvar ve ferace giymenin erkeklerde de başlarına giydikleri takkenin yasaklandığını ifade ettiler. Komünist partisinin, eşlerine modern kıyafetleri giymeyi ikna etmesi için baskı yapıldığını dile getirdiler.

-*“Şalvar olayları çok zahmet çekmiştik bee. Benim büyük annelerim şalvar kıyafeti giyerlerdi kimi beyaz yaşmak, ferace. Hep öyle gördüm. 70 ve 60’lı yıllarda işkenceler başladı. Ben*

³⁸¹ Sabri Özen ile yapılan Görüşme, Bursa, 18.03.2013.

³⁸² Hüseyin Mutlu ile Yapılan Görüşme, Bursa, 14.07.2013.

³⁸³ Mustafa Yalçın ile yapılan Görüşme, Bursa, 17.08.2013.

hatırlıyorum annem hatta hatırlamak dahi istemiyorum. Bir akşam annem inek sağarken babam geldi. Babam basit bir temizlikçi görünümünde hizmetçi, illaki köy hanımları diyorlar ki Arzu Hanım giymese biz hiç giymeyiz. Babam çıkar şalvarı çıkar diyor annem ben elalemin arasında açık gezemem babam tuttu böyle şey yaptı. O sahneyi unutamıycam asla. İşte bu işkenceleri gördü annem.”³⁸⁴

-“*..şey yapıyorlardı mesela. Bazılarının eşi önemli bir işteyse ona tavsiye ediyorlardı. İşte eşin başını açsın falan filan öyle özendiriliyordu. Direk yasaklama değil de. Mesela annem benim devamlı takıyordu yani hiçbirşey yaşamadı ama. Mesela babama birkaç kere söylenmiştir. İşte başını açsın falan şey şeklinde yani. Direk yasaklama gibi değil de. Bir de özendirme şeklindeydi yani.*”

Görüşmecilerden bazıları, şalvar giyen kadınlara çeşitli baskı yöntemler yapıldığını, şalvarların makasla kesildiğini, hakarete uğradıklarını dile getirdiler. Şalvar üzerine etek giyerek veya pantolon biçiminde dikerek çözüm bulmaya çalıştıklarını ifade ettiler.

-“*Mutlaka köydeki Türk bayanları şalvar giyiyorlardı. Şalvar yasağı gelmişti. Yakalandığı zaman bir Türk bayan şalvarla köyde makasla kesiliyordu şalvarı. Öyle şeyler yapıyordu yani...*”³⁸⁵

-“*Geleneksel kıyafetler yani şalvar dedikleri, burada örtü dedikleri beyaz örtüleri vardı bizim ananelerimizin büyüklerimizin neyse bunlara izin verilmiyordu. Hakarete bile uğrayan insanlar vardı aralarında.*”³⁸⁶

-“*Tabi getirildi şalvar malvar verilmiyordu. Şalvarlar kesildi bizim annelerimizin tarlada çalışırken şalvar giymek. 85’den sonradı ama bunlarda. Polis gelip şalvarı görmesin diye napıyordu bizim annelerimiz etek giyiyorlardı. En azından gözükmessin şalvar olduğu diye. Evet öyle yani. Ferece bizden önceymiş. Ben hiç hatırlamıyorum Ferece. Örtü mesela, resmi yerde örtülen çalışan oluyordu. Örtüye yasak yoktu. 85 ‘den sonra oldu bunlar yani.*”³⁸⁷

-“*Giysi konusunda bu isimleri değiştirdikten sonra şalvarı yasakladılar yaşlılara . Gençler şalvar giymiyordu ama yaşlılar şalvar giyiyordu bizim orda. Onlar da pantolon giymeye başladılar. Pantolon biçiminde diktirmeye başladılar. Şalvar değil de pantolon, yine renkli*

---

³⁸⁴ Emine Hocaoglu ile yapılan Görüşme, Bursa, 24.12.2012.

³⁸⁵ Saadettin Kaplan ile yapılan Görüşme, Bursa, 17.03.2013.

³⁸⁶ Sabri Yılmaz ile yapılan Görüşme, Bursa, 11.04.2013.

³⁸⁷ Ayten Tunca ile Yapılan Görüşme, Bursa, 14.07.2013.

böyle ama pantolon tipi dikiliyordu. Ferace benim ninemde vardı ama 85'den sonra yasakladılar.”³⁸⁸

Bazı görüşmeciler, bu kıyafetlerin köyde giyildiğinde çok sorun olmadığı şehirde bu tür kıyafetlerin giyilmesinin kesinlikle yasaklandığını dile getirmişlerdir. Ayrıca erkeklerin de Türklüğü simgeleyen şeylerin giyilmesinin yasaklandığını ifade etmişlerdir.

-“*Evet. Ondan öncesi yani bazen giyiliyordu da istediğin büyük şehre giderken tabii kendine çeki düzen vermek mecburiyetindeydin. Ondan sonra 84'den sonra tamamen yasaklandı. Yani Türk'ü simgeleyen bir şey olmamasına dikkat ediyorlardı ve otobüslerde mesela yaşlılar vardı. Ona göre giyinen yaşlıları otobüse bile almıyorlardı.*”³⁸⁹

-“*Eee tabi zamanında ben hatırlıyorum bu azılı Türk ad değiştirme zamanında bir şapka taksan aa sen Türksün Ecevitçi, bıyık uzatsan aa sen Türksün, bıyık demek hani Müslüman Türklere şey gibi hani öyle bir takıntılarla da karşı karşıya geliyorduk hani çeşitli baskılar, hani çeşitli aşağılayıcı sözler oluyordu.*”³⁹⁰

-“*Giysi konusunda ferece mesela annem benim ablalarım hepsi başörtülüydü. Bizlerin vatanımızdaki gibi giysileri yaşmakla sırtında montuyla feracesiyle. Bunların hepsi yasaklandı. Don Şalvar dediğimiz şalvarla şehre inemezsiniz. Köyde pek bir şey yoktu ama şehre şalvarlan, fereceylen yani örtüyle gidersen bunları kesiyorlardı. Otobüslere bindirmiyorlardı. Yani o konuda da baskı vardı.*”³⁹¹

---

³⁸⁸ Nesibe Mutlu ile Yapılan Görüşme, Bursa, 14.07.2014.

³⁸⁹ Muhammet Uzunkış ile yapılan Görüşme, Bursa, 03.11.2013.

³⁹⁰ Mustafa Yalçın ile yapılan Görüşme, Bursa, 17.08.2013.

³⁹¹ Sadık Yılmaz ile Yapılan Görüşme, Bursa, 03.11.2013.

SONUÇ

Bulgaristan'da Türklere karşı gerçekleştirilen asimilasyon politikası sonucu 1984-1985 yıllarında isimlerin değiştirilmesiyle baskılar arttırılmıştır. Bu dönemde yaşanan olaylar sonucunda, 1989 yılında “Büyük Göç Olayı” olarak adlandırılan zorunlu göç gerçekleşmiştir. Bu göç sırasında Bursa en çok göçmenin geldiği şehirlerden biri olmuştur. Bu çalışmada, bundan dolayı, Bursa'ya gelen göçmenlere yapılan baskılar, isimlerinin nasıl değiştirildiği, Bursa'ya nasıl göç ettikleri, nasıl ikamet ettikleri, istihdam sağlandığı ve uyum sürecinde verilen eğitimler Bursa'daki yerel gazetelerden Bursa Hakimiyet ve Olay gazeteleri taranarak anlatılmaya çalışılmıştır. Dönemin Başbakanı Turgut Özal'ın izlediği politika, asimilasyon politikasının başladığı tarihten, zorunlu göçün gerçekleşmesi sürecine kadar göçmenlere destek olduğunu, zorluklar çekmelerine rağmen, çok fazla zarar görmelerini engellediği görülmektedir.

Araştırmanın temel amacı, 89 göçmenlerinin yürütülen asimilasyon politikasının, kendi yerel kültür ve tarihleri ile ilgili algılarını etkileyip etkilemediğini ölçmek amacıyla Bursa'ya göç eden 30 göçmenle derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, Kasım 2012 ile Kasım 2013 tarihleri arasında, görüşmecilerle müsait oldukları zamanlarda, kafeteryada veya evlerinde yapılmıştır. Derinlemesine görüşme yapılacak katılımcılar belirlenirken ilk olarak, Türkiye'de eğitim görüp görmedikleri sorulmuştur. Amaç, algılarını ölçerken sadece Bulgaristan'da aldıkları eğitim sırasında öğrendikleri bilgilerle soruları cevaplandırmalarıdır.

Araştırmanın sonucunda edinilen bilgilerle önemli bulgulara ulaşılmıştır:

Milli bayramlarla ilgili sorulan soruya, Bulgaristan milli bayramlarına çalışanlar ve öğrencilerin zorunlu olarak katıldıklarını görüyoruz. Görüşmecilerin ilk aklına gelen bayram 3 Mart'ın Osmanlı'dan kurtuluş günü olarak kutlandığı bayram oluyor. Bu bayramlardan 1 Mayıs işçi bayramının Türkiye'ye göç ettiğinde kutlanmamasının bazı görüşmecilere değişik geldiğini görüyoruz. Ancak, Türk milli bayramlarının kutlanmadığını ve fazla bilgi sahibi olmadıkları, Türkiye'ye geldiğimizde öğrendik şeklinde aktarmışlardır. Osmanlı'dan kurtuluşunun coşkuyla kutlanması ve Türkiye Cumhuriyeti milli bayramlarıyla ilgili fazla bilgiye sahip olmamaları, kendi tarihlerini öğrenmediklerini göstermektedir. Balkan

Savaşları konusunda derslerde, fazla bahsedildiğini ve Bulgaristan tarihinde önemli bir yere sahip olduğunu görüyoruz.

Bulgaristan'da Türk imajının Türklerin barbar olduğu, ezik ve 2. sınıf vatandaş olarak görüldüğünü, derslerde, kitaplarda, filmlerde bu şekilde anlatıldığını aktarmışlardır. Görüşmecilerden bazıları, 1989 yılında göç olayı olmasaydı Türklüğün unutturulacağı kanısındalar. Osmanlı imajı hakkında görüşmeciler, Osmanlıların barbar, 500 sene Bulgarlara zulüm eden, işgalci, kesip asan gibi aşağılayıcı tabirlerin kullanıldığını, kitaplarda ve derslerde bu şekilde imaj yaratıldığını aktarmışlardır.

Atatürk hakkında derslerde bahsedilmediğini, ancak görüşme yaptığım kişilerin genelde Atatürk'ü bildiklerini görüyoruz. Ancak, çok fazla bilgiye sahip olmadıklarını, daha çok kulaktan dolma bilgilere sahip olduklarını, büyüklerinden öğrendiklerini veya kendi çabalarıyla öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Bunun yanında bazı görüşmeciler, Atatürk'le ilgili Bulgarca kitapların olduğunu ancak daha sonra yasaklandığını söylediler. Ayrıntılı bilgiye, Türkiye'ye geldiklerinde öğrendikleri sonucuna varıyoruz. Türklerin Bulgaristan'da kendi liderleri ve tarihleri konusunda yeterli bilgi sahibi olmalarının engellenmeye çalışıldığı ve isimlerin değiştirilmesi sonucunda kendilerini Bulgar olarak görmelerini amaçladıklarını göstermektedir. Gündelik yaşamda ise, görüşmeciler Türklerin 2. sınıf vatandaş olarak görüldüklerini ve çalışan kesimin Türkler olduğunu belirttiler.

Dini bayramların kutlanması konusunda, 1984-1985 asimilasyon politikasının yaptığı baskılar ve nasıl yok edilmeye çalışıldığı görüşmeciler tarafından tanık oldukları olaylar ve anılarıyla anlatıldı. Kutlamaların, gizli saklı yapıldığı ve özellikle gençlere unutturulmaya çalışıldığı sonucuna ulaşıyoruz. Ancak, herkesin baskılara rağmen değişik yöntemler uygulayarak kurbanlarını kestiğini görüyoruz. Sünnetin yasaklandığı için görüşmecilerin kendi imkanlarıyla gizlice evlerinde sünnet ettirdiklerini, erkek çocuklarının okulda kontrol edildiğini ve çocuğunu sünnet ettirdiği görülen büyüklerin, hapse atıldığını ve işkence gördüğünü, intihar edenler olduğunu tanık oldukları olaylarla anlatmışlardır. Ancak, baskılara rağmen herkesin kendi çocuğunu sünnet ettirdiği sonucuna ulaşıyoruz.

Dini ibadet ve inançlarını gerçekleştirme konusunda da, yapılan baskılar görüşmeciler tarafından tanık oldukları olaylarla aktarılmıştır.. Ancak, yine de islami kural ve geleneklerin unutulmadığı, cenaze merasimi, mevlüt okutma, camiye gitme gibi ibadetlerin de gizli olarak yapıldığını görüyoruz. Yapılan tüm baskılara rağmen kendi kültürel algılarının yok olmadığını, daha fazla kültürel yaşamlarını devam ettirmeye çalıştıkları sonucuna ulaşıyoruz.

Türkçe konuşmak ve yayınlar konusunda görüşmeciler 1984'den sonra Türkçe konuşmanın yasaklandığı ve para cezalarının kesilmeye başlandığını, yayınlarında komünist partinin kontrolünde olduğu ve yayınların belirli saatlerde yapıldığını dile getirmişlerdir. Yani özgür yayınlar olmadığı sonucuna ulaşıyoruz. Bulgar nüfusun fazla olduğu bölgelerde yaşayan Türklerin Bulgarca konuştuğunu sadece evde Türkçe konuşabildiklerini, Ancak, okuma yazma yani edebi dil olarak Türkçeyi bilmediklerini ifade etmişlerdir. Türkçeyi unutmaya başladıkları sonucuna varmaktayız.

Geleneksel kıyafetlerin, asimilasyon politikasıyla giyilmemesi için baskılar yapıldığını görüyoruz. Görüşmecilerin, ilk akla gelen giysiler, şalvar, ferace, beyaz yaşmak ve erkeklerde takke, pötür pantolon oldu. Özellikle yaşlıların şalvar gibi geleneksel kıyafetleri giydiklerini görüyoruz. Bu kıyafetlerin giyilmesinin yasaklandığını ve giyenlere yapılan baskıları ve bazı görüşmeciler, değişik yöntemler kullanarak çözümler bulmaya çalıştıklarını dile getirmişlerdir.

KAYNAKLAR

Kitaplar

- ALP, İlker, **Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezalimi (1878-1989)**, Trakya Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1990.
- ATASOY, Emin, **Bizden Olan Ötekiler Asimilasyon Kıskaçında Bulgaristan Türkleri**, MKM Yayıncılık, Bursa, 2011.
- ATASOY, Emin, **Beşeri ve Kültür Coğrafyası Işığında Bulgaristan**, Bursa, MKM Yayıncılık, 2010.
- BAEST, Torsten F. “**Bulgaristan**”, **Doğu Avrupa dosyası: Demokratik Alman Cumhuriyeti / Polonya / Macaristan / Çekoslovakya / Romanya /Bulgaristan / Arnavutluk / Kuzey Kore** , der. Ragıp Zarakolu, İstanbul, Alan, 1990.
- Balkanlar**, Orta Doğu ve Balkan İncelemeler Vakfı (OBİV) Yayınları, İstanbul, 1993.
- BAYKAL, Bekir Sıtkı, **Tarih Terimleri Sözlüğü**, 3. bsk., İmge Kitabevi, Ankara, 2000.
- Bulgaristan’dan Türk Göçleri**, Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Planlama Başkanlığı, Şubat 1990.
- ÇAVUŞ, Mehmet, **Bulgaristanda Sokurımı - I -** , Yayıncılık Matbaası, İstanbul, 1984.
- DAYIOĞLU, Ali, **Toplama Kampından Meclis’e: Bulgaristan’da Türk ve Müslüman Azınlığı**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.
- DİMİTROV, Georgi, **Faşizme Karşı Birleşik Cephe**, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1995.
- DOĞAN, Kutlay, **Tarihi Belgeler Işığında Büyük Göç ve Anavatan (Nedenleri, boyutları, sonuçları)**, Ankara, 1990.
- İNGİNAR KEMALOĞLU, Ayşegül, **Bulgaristan’dan Türk Göçü (1985-1989)**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2012.
- KARASAR, Niyazi, **Bilimsel Araştırma Yöntemi- kavramlar-ilkeler-teknikler-**, 12. bsk., Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2003.
- KESKİOĞLU, Osman, **Bulgaristan’da Türkler**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1985.
- LÜTEM, Ömer Engin , **Türk-Bulgar İlişkileri , 1938-1989**, c.1, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2000.

- MEMİŞOĞLU, Hüseyin, **Bulgaristan’da Türk-İslam Kültürü ve Sanatı**, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ő. Yayınları, 2007.
- MEMİŞOĞLU, Hüseyin, “**Geçmişten Günümüze Bulgaristan’da Türk Eğitim Tarihi**”, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002.
- ÖZBİR, Kamuran “**Bulgar Yönetimi Gerçeği Gizleyemez**”, Başkent Gazetecilik Matbaacılık, İstanbul, 1986.
- ÖZTÜRK, Sait, Devlet Hikayeleri: Kimliğin Kaybı ve Yeniden / Yenisinin Kazanılması, **89 Göçü: Bulgaristan’da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye’ye Zorunlu Göç**, editörler Neriman Ersoy-Hacısalıhoğlu, Mehmet Hacısalıhoğlu, Yıldız Teknik Üniversitesi Balkan ve Karadeniz Araştırmaları Merkezi & Balkanlar Medeniyet Merkezi, İstanbul, 2012.
- POULTON, Hugh, **Balkanlar Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler**, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1993.
- ŞİMŞİR, Bilal, **Bulgaristan Türkleri**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1986.
- TOĞROL, Beğlan, **112 Yıllık Göç (1878-1989)**, Boğaziçi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 1989.
- Türk Basınında Bulgaristan Türkleri Zorla Ad Değiştirme Sorunu Ocak-Nisan 1985**, der. Bilal N. Şimşir, Ankara, 1985.
- UÇAROL, Rıfat, **Siyasi Tarih (1789-1999)**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2000.
- YENİSOY, Hayriye Süleymanoğlu, “**Bulgaristan Türklerinin Türkçe Eğitim Davası (1877- 2007)**”, Balkan Türkleri Göçmen ve Mülteci Dernekleri Federasyonu, Bursa, 2007.
- YÜCEER, Saime, **Tanıkları Anlatılarıyla Bursa Tarihi (Sözlü Tarih Arşivi 1919-1938)**, Bursa, Uludağ Üniversitesi Kent Tarihi ve Araştırmaları Merkezi, 2005.

Makaleler

- DEMİREL, Muammer, “XIX. Yüzyılda Bursa’da Göçmen İskanı”, **Bursa’nın Zenginliği Göçmenler**, editör Zeynep Dörtok Abacı, Osmangazi Belediyesi Yayınları, Bursa, 2008.
- EMİNOV, Ali, “Bulgaristan’da Türkler (1945-1983)”, çev. Mine Çankaya, **Türkler**, c. 20 , Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- HALAÇOĞLU, Ahmet , “Bulgar Mezalimi”, **Türkler**, ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, c. 13, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

- IQBAL, Javid, “(Türk-Bulgar) İkili Anlaşmaları Işığında, Bulgaristan’daki Müslüman-Türk Azınlığı Sorunu”, **Bulgaristan’da Türk-İslam Azınlığına Uygulanan Baskılar Hakkında Uluslar Arası Hukuk Sempozyumu**, İstanbul, 1988
- KAPLANOĞLU, Raif, “Bir Göç Hikayesi: Çadırlarda devam eden göç: Bursa Örneği”, **Uluslar Arası Göç Sempozyumu: Bildiriler**, ZeytinBurnu Belediye Başkanlığı, İstanbul, 2006.
- LÜTEM, Ömer Engin, “1984-89 Dönemi Türkiye’nin Bulgaristan Politikası ve 89 Göçü”, **89 Göçü: Bulgaristan’da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye’ye Zorunlu Göç**, editörler Neriman Ersoy-Hacısalihoğlu, Mehmet Hacısalihoğlu, Yıldız Teknik Üniversitesi Balkan ve Karadeniz Araştırmaları Merkezi & Balkanlar Medeniyet Merkezi, İstanbul, 2012.
- MEMİŞOĞLU, Hüseyin, “Bulgaristan Türkleri’nin Sosyo-Ekonomik Yapısı”, **Bellekten**, c. LVII, s. 220, Aralık, 1993.
- ÖZLEM, Kader, “Bulgaristan Türklerinin Tarihsel Süreç İçerisinde Dönüşümü, AB Üyelik Süreci ve Türk Azınlığı Etkileri”, **Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, v. 1/2 Winter, 2008.
- SOMER, Tarık, “Açış konuşması”, Bulgaristan’da Türkler Semineri II, 20-22 Mart 1986, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, Ankara, 1986.
- SELİMOĞLU, İsmail, “Cumhuriyet Dönemi’nde Bursa’ya Mübadele Sonrası Göçler” **Bursa’nın Zenginliği Göçmenler**, ed. Zeynep Dörtok Abacı, Osmangazi Belediyesi, Bursa, 2008.
- ŞİMŞİR, Bilal N. , “Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu”, **Bulgaristan’da Türk Varlığı, Bildiriler, 7 Haziran 1985**, 3. bsk. TTK, Ankara,
- TÜRKER, Nevin, “Komünizm Dönemi Bulgaristan Türklerine Uygulanan Asimilasyon P Politikası ve 1989 Göçü”, **Uluslar Arası Balkan Kongresi: 21. Yüzyılda Uluslar Arası Örgütlerin Güvenlik Yaklaşımları ve Balkanların Güvenliği**, Kocaeli, 2011.
- YALIMOV, İbrahim, “Türk Ahalisinin Direnişi”, **Balkanlar’da Türk Kültürü**, yıl. 15, sayı 55, Nisan-Mayıs-Haziran, Bursa, 2005.
- YENİSOY, Hayriye Süleymanoğlu, “Bulgaristan Türklerinin Eğitim ve Kültür Tarihinden S Sayfalar”, **Yeni Türkiye**, yıl 3, sayı: 16, Ankara, 1997.
- YEŞİLBAHÇE, Zülkef , “BAL-GÖÇ Derneği’nin Kuruluşu”, **Balkanlar’da Türk Kültürü**, yıl: 2, sayı: 2, Mart, 1992.
- ZAFER, Zeynep, “Bulgaristan Türklerinin 1984-1989 Eritme Politikasına Karşı Direnişi”, **Akademik Bakış**, c. 3, s. 7, Yaz, 2010.

Tezler

MARAL, Fevziye, Bulgaristan'dan Türkiye'ye 1989 Göçü, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2010.

TAHİR, Nur Ali, "1945 sonrası Bulgaristan Türklerine Yönelik Asimilasyon Politikası", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslar Arası İlişkiler Anabilim Dalı, Uluslar Arası İlişkiler Bilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2009.

İnternet Kaynakları

About AFP, Agence France-Press, ts., <http://www.afp.com/en/home>, (15.07.2013).

AYDIN, Filiz Tutku, **Sözlü Tarih Ne Demektir?** , Polatlı Kırım Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği, ts., <http://www.polatlikirimderneği.org/dstarih/stnedir/stnedir.aspx>, (03.07.2014).

Balgöç'ün Kısa Tarihi, y.y., ts., <http://www.balgoc.org.tr/kisatarih.html> , (01.06.2013).

Balkan Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği (BALGÖÇ), Bursa Gazeteciler Cemiyeti, Bursa, ts., <http://bgc.org.tr/ansiklopedi/balkan-gocmenleri-kultur-ve-dayanisma-derneği-balgoc-.html>, (01.06.2013).

Hristo Botev, Vikipedi Özgür Ansiklopedi, y.y., 5 Nisan 2013, 03:05, http://tr.wikipedia.org/wiki/Hristo_Botev, (08.07.2013).

"Soya Dönüş Süreci" ve Türkler'in 1984-1985 Kışında Zorla İsim Değiştirme Kampanyasına Karşı Direnişi, editör Bayraktar, ChinarWEB, Bulgaristan, 26.12.2012, 15:51, <http://www.chinarweb.com/index.php?lang=tr&controller=news&id=238>, (15.03.2013).

Sözlü Tarih Yöntemi Aşamaları Nedir, y.y., 2 November 2011, 11:11, <http://www.toplumdusmani.net/modules/wordbook/entry.php?entryID=6474>, (01.07.2013).

Türkan Bebek Edirne'de, Hudut Gazetesi, Edirne, 26.12.2013, <http://www.hudutgazetesi.com/haber/15801/turkan-bebek-edirne.html>, (10.04.2013).

Vasil Levski, Vikipedi Özgür Ansiklopedi, y.y., 3 Ekim 2013, 19:55, http://tr.wikipedia.org/wiki/Vasil_Levski, (08.07.2013).

Gazeteler

Bursa Hakimiyet, (1985, 1989)

Hakimiyet (1985).

Olay, (1985, 1989).

EKLER

EK 1:

ADI SOYADI : Şükrü Altay - Bulgaristanlıyım

DOĞUM YILI: 1950

DOĞUM YERİ: Bulgaristan Koşukavak Kıyılan Köyü

EĞİTİM DURUMU : Kırcaali Öğretmen Enstitüsü ve Tırnova Üniversitesi Alman Filolojisi Bölümü

AİLESİNİN BULGARİSTANDAKİ MESLEĞİ: Ailem işçi konfeksiyon işçisi

BULGARİSTAN'DA BİTİRDİĞİ OKUL (OKUDUĞU KURUMLAR) VE BİTİRDİĞİ YIL :
1979 Kırcaali Öğretmen Enstitüsünü tamamladım. 1982 yılı Tırnova Üniversitesi Almanca Alman Filolojisine kayıt oldum ve 1984'e kadar gıyaben alman filolojisi gördüm ve 84'ün sonunda tutuklanarak belene kampına götürüldüm.

TÜRKİYE'DE BİTİRDİĞİ OKUL (OKUDUĞU KURUMLAR) VE BİTİRDİĞİ YIL :
Türkiye'de eğitim almadım.

1-Bulgarlar milli bayramlarda ne yapıyorlardı? Türkleri götürüyorlar mıydı? evet yani ee1944-1989 yılları arasını kastederek Bulgaristan da milli bayramlar 9 eylül ve 1 mayıs olarak milli bayramlar olarak kutlanıyordu. 1 mayıs işçi bayramı , 9 eylülde Bulgaristan'ın faşizm ve kapitalizmden kurtuluş günü tarihi olarak geçer ve milli bayram ilan edilmiştir. Diğer milli bayramlarda 19 şubat Osmanlı döneminde onların milli kahramanı Vasil Levski asıldığı gün anma törenleri yapılıyordu yani milli bayram yapılıyordu.

-Sizde gidiyor muydunuz? Türkleride götürüyorlar mıydı?

-Tabii Bulgaristan'da yaşayıp ta milli bayramlara katılmamak mümkün değil. Yani işçi ol talebe ol, memur ol ne olursan ol o bayramlara o ülkenin resmi ve milli bayramları ve katılmamak mümkün değil.

2-Türk milli bayramları kutlanıyor muydu? Nasıl?

Türk milli bayramlarını anca radyolarda dinliyorduk. Hangi günler Türk milli bayramı e tabii radyo dinlediğimize göre 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı olduğunu biliyorduk. Tabii kutlamak söz konusu değil. Bulgaristan'da Türk milli bayramı diye bir şey yoktu. Yinede yok.

3-Osmanlı İmparatorluğu'ndan kurtuluş kutlanıyor muydu? Nasıl?

Evet Osmanlı İmparatorluğu'ndan kurtuluş tarihi kutlanıyordu. Ee Anma törenleri yapılıyordu toplantılar düzenleniyordu. Okullarda talebelere o gün tarih öğretmenleri o günle ilgili o günün anlamını ve önemini belirtecek toplantılar düzenleniyordu. Ama tatil günü ilan edilmiyordu.

4-Balkan Harbi hakkında ne biliyorlardı?

Balkan savaşları için tarihte özellikle 10. Sınıfta fazlaca yer ayrılıyordu. Aynı zamanda Balkan Savaşlarını anlatan edebiyattan hikayeler ve şiirlerde romanlarda görülüyordu yani balkan savaşlarına Bulgaristan'daki eğitimde bütün yaşamda önem veriliyordu. Balkan Savaşlarının 1912 yılı, 1982 de yanlış hatırlamıyorsam ee jübile yılı olarak ilan edildi ve çok görkemli törenler yapıldı.

5-Bulgaristan'da Türk imajı nasıldı?

Şimdi Bulgaristan'da Türk çocuklarının önünde en büyük engel dil yani Bulgarca. Çünkü Türkler genellikle birarada yaşadığından dolayı Türk çocukları Bulgarca öğrenmekte çok zahmet çekiyorlardı veya hiç öğrenmeden ömürleri geçiyordu. Talebenin nerde yetiştiği, hangi ortamda nerede yetiştiği önem taşıyordu. Ee mesela ben kendim için söylersem ben kendim Bulgarca'yı çok geç öğrendim. Hemen hemen Bulgarca'ya hakim olmam 18 yaşım 19 yaşıma kadar sürdü. Liseyi tamamladıktan sonra artık Bulgarca'ya hakim olabildim. Şimdi öğretmenlerin Türk çocuklarına karşı, hepsinin Türk çocuklarına karşı münasebetleri bir değildi. Örneğin ben liseyi Türklerin çok olmadığı bir kentte tamamladım liseyi. O okulda öğretmenlerimiz Türk çocuklarına zaten 800 talebeden 5 tane Türktür. Bize karşı fevri tutumları yoktu öğretmenlerimizin. Fakat talebe arkadaşlarımızın özellikle Güney Bulgaristan'dan gelen Haskovo ilinden gelen ve bu Bulgaristan'ın Eski Zağara bölgesinden gelen Bulgar çocukları bize karşı had safhada düşmanca davranıyordu. Hasmanece tutumları vardı. Ee ilk dönemlerde daha sonra zaman ilerledikçe bu hasmanece tutum değişiyordu ama her yeni gelen Türk çocuğu bu düşmanlığı bu hasmanece tutumla yüzyüze kalıyordu.

-Türkiye Devleti Cumhuriyeti hakkında neler söyleniyordu?

-Şimdi Bulgaristan'da yaratılmış olan imaj gerek Bulgar çocuklarının önünde gerek Türk çocuklarının önünde özellikle Türk çocuklarının önünde Türkiye hakkında çok kötü şeyler konuşuluyordu. Yani çok kötü imajı vardı. Yani Türklerin bir Türkün dahi güzel iyi giyinmesini bilmediğini veya fiziki özelliklerinin çekici olmadığını Avrupalılar gibi. Oynanan filmler bile Türklerle ilgili Türklerin kötü barbar kalın kafalı işe yaramaz olduğu yansıtılıyordu.

6-Bulgaristan'da Osmanlı imajı nasıldı?

Osmanlı için eee 10. Sınıfta artık lisede, daha alt sınıflarda bir şey öğretilmezdi Osmanlıyla ilgili ama liseye geldiğimizde muhtemelen liselilerin daha olgun dönemde olduğunu göz önünde bulundurarak kitapları hazırlayanlar biraz daha temkinli cümleler veya bilgiler yani o kadar bariz şekilde kötileyici , küçümseyici materyaller, cümleler veya anlatımlar kullanmıyorlardı lisede ama yinede genel imaj Osmanlının ve Türklerin çok kötü anlatılıyor ve sergileniyordu.

7-Bulgaristan'dan Türkiye'ye geldiklerinde Atatürk imajı nasıldı? Ne ifade ediyordu?Bu bilgiyi nerden edindi?

Biraz eğitim gören aileler veya eğitime önem veren aileler, ailede olmasa da Türk çocukları hepsi değil ama nasıl bir aileden geldiğin çok önemli ailede Türklüğün Türk olmanın ve aynı zamanda Müslüman olmanın önemi var ise yani yaşamda ona önem veriliyorsa ee dolayısıyla Atatürk'ü o duygularla Atatürk'ü incelemek, okumak onun hakkında bilgi edinme hevesinde oluyorsun Bulgaristan'da. Ve artık burada da olsan Atatürk'ü eşsiz bir devlet adamı gibi görmüşümdür. Hayatımda hep onu örnek almışımdır. Ve elime ne geçtiyse Bulgaristan'da çok kötü de olsa şartlar, kardeşimde olsa büyüğüm ve çevremdeki arkadaşlar hepimiz ne bulabilirsek ne geldiyse elimize veya ne geçirdiysek okumuşuzdur. Türkiye'ye geldiğimizde biz artık Atatürk'ü tanıyorduk.

-Bulgaristanda derslerde hiç Atatürk Türkiye cumhuriyetini kurtardı kurdu ee şeklinde anlatılıyor muydu?

-Evet şöyle söyleyeyim ya 7. Sınıfta ya 8. Sınıfta bu Türkiye hakkında kısada olsa bilgiler tarihte Atatürk'ün diğer mazlum ülkelere milli kurtuluş için örnek teşkil ettiğini yani bu istiklal savaşının bu emperyalizmden kurtulma savaşı ve örnek savaş olduğunu ve diğer mazlum devletlere örnek olduğunu Bulgaristan'daki tarih kitaplarında yer almıştır.

-son dönemde biraz değişmiş olabilir?

Daha sonraki yıllarda ben talebeliğimi tamamladıktan ve eğitimden ayrıldıktan sonra öğretmen olduktan sonra artık durum çok farklı oldu yani göz göre göre Türklere karşı Bulgaristan rejimi tamamen taarruza geçtiler. Türkleri yok saydı, Türklüğü yok saydı acımasızca Türklerle ilgili ne varsa islamla ilgili ne varsa yıkıma girişti ve zirveye 84 yılının sonunda bu faaliyetinin zirvesine ulaştı. Ve silahlı güçleriyle bütün Türk bölgelerini kuşattı ve 2 ay içinde Türk isminden eser bırakmadı. Tarihi eserleri kırmak yıkmak ayrı bir faaliyet, mezarlıkları yıkmak ayrı bir faaliyet ve 4 yıl içerisinde o kadar büyük tahribatlar yaptı ki Türkler üzerinde. 84-89 yılları arasında sonuçları bugün Bulgaristan'da o kadar ağır ki orada olanlar ne Türk olduğunun farkında nede Türkçeyi öğrenip onu konuşup kullanmak umrunda değil. Bu şekilde yani geleneklere ise o kınalarımıza o düğünlerimize o bayramlarımıza öyle büyük bir darbe vurdu ki bugün ne bayramlarımız bayram olarak kaldı ne düğünlerimiz eskisi gibi kaldı. Bu sabahta bahsettik Türk düğünlerinde bugün Türkçe şarkı dinleyemezsin. Burda da aynı şekilde dikkatimizi çekiyor Türkiye'de de düğünlerde kilise müziği çalınıyor. Damatla gelin çıkarken sahneye çalınan müzik kilise müziğidir. Yani ben Avrupa'da yaşadım. Ben Avrupa'ya 40 kere falan gittim. 3,5 sene görevliydim Avrupa konseyinde yani Bulgaristan'da Türklük diye bir şey kalmadı. 1992'de 100 bin Türk çocuğu okuyor iken gönüllü müfredatta yok çünkü bugün 5 bin Türk çocuğu Türkçe okuyor, okumak istiyor. Diğerleri Türkçeden vazgeçmiş. Yani vurmuş olduğu darbe oradaki Türklere rejimin ve daha sonraki dönemde bütün partilerin Hak ve Özgürlükler Partisi'de dahil olmak üzere bugün Türklerin köküne vurmuş olduğu darbe bugün Bulgaristan'da Türklüğü bitirdi.

8-Gündelik yaşamları nasıldı?

-Buraya gelmeden önce mi?

-Evet

-Bakın şimdi biz 2. Sınıf vatandaş olmayı Türkler orada babalarımızdan ninelerimizden benimsemiştik. Yani orada hiçbir zaman için herhangi bir mevkiye yani ben bakan olayım ,yüksek bir mevkide olayım böyle isteklerimiz hiçbir zaman için olmamıştır. Hayır yani çünkü bizde bu beynimize kazanmış. Yani sen Türksün bize ancak ve ancak maksimum verilecek olan bir öğretmenlik oda kendi bölgede yani Türklerin içinde ve bizde bunu benimsemiştik talepte etmiyorduk. Ve büyüklerimiz diyorlardı ki olmaz çocuğum bize bu veriliyor bunla yetinelim! O herhangi bir mevkiye gelmek müdür olmak, genel sekreter olmak, bakan olmak veya emniyet de şef olmak veya ilde vali olmak bunlar bizim için değil

biz Türküz diyorduk. Ne veriliyorsa onla yetiniyorduk talep olmamıştı hiç. Çünkü talep olsa da vermiyecekler zaten.

9-Dini bayramlar kutlanıyor muydu? Ramazan ayı nasıl geçiyordu?

-Evet benim çocukluğumda abimin ve diğer insanların ben 1950 doğumluyum. Bende önce ve benden sonra diğer yıllarda doğanlar 1960a kadar doğanlar bilirler. o dönemde müdahalede olsa dini yaşamımıza pek fazla değildi. Yani bayramlarımızı kurbanlarımızı kesiyorduk kendimizce. Yani ramazan bayramlarımızda oruç tutan tutuyordu tutmayan tutmuyordu. Ama devlet memuru isen ııı zor iş.

-Gizlimi tutuluyordu?

-Evet anarlarsa oruç tuttuğunu sanmam pek. Ama göstermeyebilirsin tuttuğunu veya başarabilirsin istersen eğer gönlünde varsa ama daha sonraki yıllarda eve gelip açıp baktılar sen kurban kestini mi kesmedini mi diye? Bunlar yaşandı. Evet özellikle 84-89 arasında yaşandı. Zulüm yılları o 5 yıl zulüm yılları idi.

11-Dini ibadet ve inançlarını gerçekleştirebiliyorlar mıydı?(Örnek; kurban kesimi, camiye gitme, mevlüt , kuran okutma, İslami öğelere uygun cenaze merasimi)

-Mevlüt okutmak benim çocukluğumdan beri mevlüt okutmalara evlerde özellikle zaman zaman saldırıya geçtiler zaman zamanda yapıldı. sonra bir müddet görmezden geldiler. Sonra yerel idareyede biraz bağlıydı. Eğer yerel idare göz yumarsa oluyordu. Ama izin vermiyorsa olmuyordu.

-Bir baskı vardı yani?

-Tabi tabii

-Cenaze törenleri ?

-Cenaze törenlerine gelince 84 yılına kadar pek o işlerine karışmıyordu devlet . Yani eğer komünist partisine üye değilsen , sıradan bir işçi veya köylüsün dikkat çekmiyordu. Veya partide herhangi bir devlet işindeysen belirli özellikleri vardı ona göre yapacaksın ne yapacaksın. Fakat 84 den sonra mümkün değil Müslümana yakışır bir şekilde defnetmek tamamen polisiyle, muhtarıyla, veya gözlemcileriyle bakıyor takip ediyor. Ve mezar taşına da Bulgar ismi yazdırıyor.

10-Sünnet töreni düzenleniyor muydu?

Sünnet 84 e kadar biraz daha kolaydı. Ama genellikle takip ediliyordu insanlar ve yaptırılmalarına ve yapmamalarına yönelik engeller konuluyordu. ama hele hele 84 den sonra sünnet yaptırıp ta hapse düşenler oldu. Sen çocuğunu sünnet ettirdin diye. Mesala abimin çocuğu doktor tarafından yapıldı saklı gizli. Bizim mahalledeki mahalle doktoru Ferhat doktor örtbas etmeseydi abim sürgünden başka birde hapse gidecekti.

-o kadar baskı vardı yani?

-evet o kadar baskı vardı sünnetle ilgili.

12-Türkçe konuşmak ve yayın yapmak serbest miydi?

Türkçe konuşmak sokakta kahvelerde şurda burda konuşmak 84 e kadar rahattı. Yani pek fazla saldırmıyorlardı öyle. Ama 84 ün başlarından sonra bariz bir şekilde saldırıya geçtiler. 84 den sonra okullarda Türkçe konuşmak yasaktı. Ondan öncede yasaktı. Türkçe dersleri 80 e kadar bazı köylerde vardı tek tük. Asıl Türkçeye darbe 1972de vuruldu. 1972de %90 ı kapandı yani Türkçe okuma olayı ortadan kalktı 80 e kadar yarım yamalak vardı. Ama 80 lerde tamamen bitirdiler. Ve birazda Türkçe öğretmenini hapse gönderdiler. Yani onlarda konuşmasınlar. Bunlardan biriside benim öğretmenimdi. Hapse girdi.

13-Giysi konusunda yasaklar getirilmiş miydi?(Geleneksel kıyafetlere izin veriliyor muydu?)

Giysi konusunda benim çocukluğumdan beri 1958den beri buraya göç edene kadar bizim kadınlarımız şalvar giyiyorlardı. 1958 den 60 a kadar şalvar davası yürüdü. Sonra o şalvar giyme işini Bulgaristan rejimi sonlandırdı. Ama kadınlarımızda işte çok estetik olmayan işte pijama gibi şeylerle çıkmaya başladılar. Yaşlılar tabii gençler değil. Elbise işi de öyleydi. Yani eski Türk ferace mesela benim babaannem ferace giyiyordu onları kaldırdılar. Yani elbise giyiminde kılık kıyafette baskılar vardı. Bunu giymeyeceksin bunu giyeceksin şeklinde...

14-Bulgaristan'dan nasıl göç ettiğinizi anlatır mısınız ?

-ee şimdi buna ilaveten bilgi olarak sadece şunu söyleyeyim 1984 yılının sonundan 1985 mayısına kadar taa 86 ya kadar sürdü 1300 arkadaşımız 1300 Türk sürgün edildi hapse gönderildi. Ve toplama kampına Beleneye . 1300'ün üzerinde belki de 1500. Savcılığın verdiği 1500. Ama bence biraz daha fazla ama savcılık öyle hesap tutmuş. Bu 1500 kişiden aşağı yukarı 500 ü vefat etti artık. Sürgünde hapiste ve toplama kamplarında 4 sene kaldık . Aynı dönemlerde 89 un mayıs ve haziran aylarında bu 1500 kişi ilk sürüldü Türkiye'ye. İşte bir kısmı Bursa'da bir kısmı başka yerlerde. İşte abim ve ben öyleyiz.

-Sürgün olarak mı geldiniz?

-evet zaten söylenildi. Sadece 1 bavulla gideceksiniz. Daha fazla bir şey götürmeye hakkınız yok diye.

Yine her ne olursa olsun 1992 yıllarında rejimin yıkılmasıyla beraber artık insanlarımız gidip orada kalan taşınmazlarını ne kaldıysa artık, yağmalandıklarına sahip çıkabildiler. Ama birçoğu bunu başaramadı çünkü ülke değiştirdi, yer değiştirdi. 1989-90 yılları arasında yapılan göçün zorlukları uzun zaman olmuştu , yeniden sıfırdan hayat kurmaya çalıştı. Bu zaman zarfında Bulgaristan hükümeti kurnaz çıkarak taşınmazlarınıza sahip çıkın çıkmazsanız şu seneyi sınır koyuyorum kanunu getirdi ve böylelikle insanlarımızın belki %80 i taşınmazlarına sahip çıkamadı. Daha sonra gittiler ama kanun o şeyi imtiyazımı diyeyim o hakkı kesmişti artık.

-teşekkürler

-ben teşekkür ederim.

EK 2:

KİMLİK BİLGİLERİ

ADI SOYADI : Fatma Vatansever

DOĞUM YILI: 21 Ocak 1943

DOĞUM YERİ: Kırcaali köy Adaköy hepten çok yakın Kırcaali'ye merkeze çok yakın

EĞİTİM DURUMU : Önlisans, Öğretmenlik için

AİLESİNİN BULGARİSTANDAKİ MESLEĞİ: Nasıl ailem?

-Annenizin babanızın?

-Onlar, babam okulda çalışırdı hizmetli gibi çalışırdı. Tütünle uğraşırdık biz orda. Onun için Kırcaali'de kaldık hepimiz de eşim de. Eşim yerli Kırcaalılı. Orda çalışırdık babam nasıl diyem size nasıl diyeyim şimdi. köyde okulda yapardı onu.

-Yani hem okul işleriyle uğraşıyordu hem tütün işleri yapıyordu?

-Tütün işleriyle uğraşırdı köyde. Ben evlendikten sonra geldiler işte hepsi şehre , okulda çalıştı emekli ondan sonra babam. Annem gene çalışamadı çok çünkü 9 tane çocuk doğurdu bakmış. Felç oldu annem. 21 sene felçli yattı hep.

-Geçmiş olsun

-Sağol kızım

BULGARİSTAN'DA BİTİRDİĞİ OKUL (OKUDUĞU KURUMLAR) VE BİTİRDİĞİ YIL :
61 de bitirdim. Pedagoji Kırcalı Pedagoji Enstitüsü

TÜRKİYE'DE BİTİRDİĞİ OKUL (OKUDUĞU KURUMLAR) VE BİTİRDİĞİ YIL : Yok.
Ben yazıldım devam etmek için üniversiteyi gıyabi olarak ama sonra yaşım geçmiş diye şey yaptılar benide.

SORULAR

1-Bulgarlar milli bayramlarda ne yapıyorlardı? Türkleri götürüyorlar mıydı?

-Biz hep beraber kutlardık bayramları ama mesela Türk bayramları yasaktı.

-Bulgar milli bayramları?

-Onlara biz karışmazdık hiç. Onlar bizi mesela şimdi biz nasıl şeker falan dağıtıyoz ya Ramazan bayramda şeyde. Onlar bize dağıttıktan sonra almazdık noelde. Noeldi onların bayramı almazdık o zaman. Okulda ders yapmazdık o zaman. Yeni yıl kutlardık.

-Milli bayramlar? Örneğin işçi bayramı?

-Onları kutlardık hep resmi olduğu için kutlardık. Onların varya bazı bayramları. Noel , nasıl diyorlar gayrı unuttum ben onların hepsini be kızım. Yani 25 sene oluyor geleli.

-Yeni yılda oluyordu heralde?

-Hayır yeni yılda olurdu ama biz kendimiz kutlardık yeni yılı. Burda da kutluyoruz yeni yılı. ama onların başka bayramları vardı biz karışmazdık hiç. Bişey verseler almazdık onların şeylerini. O hayvanları varya. Onlar o hayvan için şeyler keserlerdi onlar. Domuz keserlerdi. Dilim alamıyor o hayvanın adını.

2-Türk milli bayramları kutlanıyor muydu? Nasıl?

-Nasıl Türk milli bayramı yokki orda. Mesela kurban bayramı var, ramazan bayramı var.

-29 Ekim falan kutlanmıyordu?

-Hayır kutlanmazdı öyle bayramlar hiç kutlanmazdı.

3-Osmanlı İmparatorluğu'ndan kurtuluş kutlanıyor muydu? Nasıl?

-Evet o kutlanırdı o şey bayram. Te okulda işte anlatırlardı nasıl kurtulmuş şey yapmış diye. Kutlanırdı öğrencilerle beraber kutlanırdı. Hepsi boştu işte.

4-Balkan Harbi hakkında ne biliyorlardı?

-Valla kızım herşeyi çok bilirdim de şimdi sorsan

-Derslerde anlatıyorlar mıydı? 1. v 2. Balkan savaşlarını?

-Anlatırlardı. 1. 2. Balkan vardı onları kutlardık

5-Bulgaristan'da Türk imajı nasıldı?

-Türkleri hiç böyle ne diyorum sana bir tane Türkün başında 2 tane Bulgar dururdu. Türk çalışırdı Bulgar dururdu başında şef gibi. Bulgarlar bizim sayemizde yaşarlardı. Şimdi biz geldik buraya Bulgarlar geberiyorlar şimdi anladın mı? Bulgarların durumu çok kötü şimdi orda. Çok kötü

-Evet. Çalışan kesim Türkiye'ye göç etti?

-Evet çalışanlar biz hepimizin geldik buraya onlar orda şey yapıyorlar şimdi mesela bu yollarda hep Türkler çalışırdı. Bu tütün tarlalarında hep Türkler çalışırdı. Bulgar çalışmazdı tütünde hep Türk çalışırdı. Ondan sonra isim değişikliğinden sonra değiştirdiler ya isimlerimizi bizim ondan sonra hepten biz gayri . Bak orda doğmuşuz büyümüşüz emme nefret ettik ordan artık. İsimlerden ötürü çok nefret ettik. Şimdi ben çocuğuma adını Metin koymuşum dimi doğduktan sonra kaç sene sonra çocuğum askere gitti. Askerdeyken değişti isimlerimiz ben o çocuğa nasıl Bulgar adıyla şey yapayım?Hitap edebilirim. Metin değilde nasıldı ee şey ben orda tek Türktüm orda. İşte Osmanlı ama sende şey yapıyorsun. İşte Osmanlılar gelmişte hep Bulgar karılarına tecavüz etmişler? O vakit sizde Türksünüz dedim bende. Türk mü yapmış sizi Bulgar kadınları dedim. Demek sizde Türk olmuşunuz dedim. Ama işte öyle olur mu bilmem ne? Şey yaptılar adları değiştirdiler zorla. Sonra çok o kadar çok mutlu oldular ki Bulgarlar. Artık gurur duydular. Şimdi mesela sınıfıma gidiyorum yarışa. Ben çok çalışırdım beni hep ayırırlardı yarışta . Çocuk bana selam veriyor. Diziyorum sıraya müdür bana öyle demesinler derdi. Selam yerine .....desinler derdi. Neden dedim. Ben Osmanlıydım ya dedim bende. Bir bağırdım buna. Sonra şey götürdüm bunları yarışta geldi şimdi yarışta dedi ama dedi her nasılsa dedi. Onlarda öyle yapçaklar dedi. Tamam dedim bende. Çocuklarım 1. oldu çabucak yaptılar herşeyi. Ama başka türlü yapmış onları. Onları koydular birinci. Bende bağırdım. Neden dedim haksızlık yapıyorsunuz? dedim. Öteki bulgara. Dedim siz ne dediniz bana tam modele bakarak yapacaklar dediniz. Bu model değiştiydi

dedim. Tamam tamam bağıрма dedi. Beni birinci aldılar sonra. Sonra geldim bende anlattım müdire hanıma . İşte çok iyi yapmışın çok iyi yapmışın dedi. Bazı zaman bağırıyordu bana çok niye bağıırıyorsun diye. Bağıırcam hakkımı arıyorum. Beni birinci olcam ama ikinci koyacaklar. Öyle oldu kızım. Türklerin hiç şeyi yoktu kızım orda..

6-Bulgaristan'da Osmanlı imajı nasıldı?

-Onlar hep konuşulurdu derslerde de vardı. Benim babam rahmetli hiç namazını bırakmazdı evde kılardı. Cami vardı bizim şeyde. Çalışanlar camiye gidemezdi yasaktı. Duydularını işten kovarlardı onları. Yaşlılar giderdi camiye. Babam giderdi camiye hep .

7-Bulgaristan'dan Türkiye'ye geldiklerinde Atatürk imajı nasıldı? Ne ifade ediyordu?Bu bilgiyi nerden edindi?

-Atatürk'ü biz taa Bulgaristan'dan beri Atatürk'ü severdik. Atatürk'le ilgili herşeyi bilirdi babam zaten. Atatürk orda konuşulurdu gene. Ama babam çok konuşurdu. Ben babamdan öğrendim orda. Hep anlatırdı Atatürk şöyle yapmış Atatürk böyle yapmış diye. Atatürk Türkiye'yi yükseltti herşeyi yaptı diye bize. Biz buraya geldik. Atatürk'ü severdik çok. Ta oradayken severdik.

8-Gündelik yaşamları nasıldı?

-Yaşardık ama her istediğimizi yapamazdık. Türklerle ilgili şeyleri yapamazdık. Mesela şimdi oruç tutmak istiyoruz ramazanda tutamazdık. Demiştım ya ben bir Türktüm yalnızca okulda diye. Ben gene küçücükten daha babamın sayesinde olmuşum böyle gene. Ramazan dedin mi kesinlikle daha kaç yaşındayım. Ortaokuldayım oruç tutardım böyle gene ben . Şimdi kalkardım orucuma . Camide çok yakındı eve Kırcaali'de. Ama sesler çok fazla olmazdı. Rahatsız olurdu gavurlar anladın mı? Alırdım ben ordan hocadan takvimi kalkardık işte oruca. Okula giderdim ben şimdi. Gavurlar biliyor oruç ayı olduğunu şimdi Ondoskovava senin çok sevdiğin yemekten yaptık. Alsana birazcık. Ayy çok hastayım hiç canım istemiyor derdim. Oruçlusun dimi derlerdi. Size ne be derdim. Oruç tutup tutmadığımdan siz ne? Yemicem deyince oruçlu muyum derdim bende. Zorla tutardım orucu zorlan yemek verirlerdi. Gidecekler söyleyecekler müdire . Müdür gelecek haydi bitti işim. Bir gün böyle çok soğuktu çocukları geçirmek için yollamak için evlerine çıkarırdık her sınıfı bahçede ayrılmış yerleri vardı. Kafama şal aldım başıma koydum. 3. kattan iniyom böyle. Müdür Bulgarca sordu? Ne var dedim hava soğuk dedim . Hastayım dedim. Ondan koydum başıma dedim. Sen beni

gördün mü kapalı gezerken dedim? O şey bizde kaldı şimdi burda kapanamıyoruz biz. Çok ayrımcılık vardı Müslümanlıkta kızım.

9-Dini bayramlar kutlanıyor muydu? Ramazan ayı nasıl geçiyordu?

-Ben çocukluğumda hatırlıyorum çok güzel kutlanırdı . Mesela bayramda ablamlar büyük ablamlar giderlerdi türkü söylerlerdi. Oralarda şeylerde. Ama sonra yasaklandı her şey. Kurban kesemezdik saklı keserdik kurbanları hep. Eşim giderdi kestirip getirirdi yavaşçık. Kurban kestiniz dimi ? derlerdi. Yalnızca görümcemle ikimizdik kurban kesen. Evi vardı rahmetli eşimin orda. Şimdi evi yıktılar Blok yaptılar. Bizde daire aldık ordan 2 tane görümcem ve ben . Öteki girişte gene rahmetli kayınpederimle çocukları aldı ordan daire. Öteki birinci girişte de gene Türk vardı. Başka Türk yoktu hepsi Bulgardı kızım. Hiç böyle yapamazdık kızım saklı saklı keserdik herşeyi. Gelirlerdi dolaplara bakarlardı. Çok şükür hiç kurbandsız kalmadık. Burayada geldik aynısını yaptık gene. Hep kurbanımızı kestik. Burda aynısını yaptık kızım.

10-Sünnet töreni düzenleniyor muydu?

-Saklı keserdik. İki tane erkek oğlum var kızım yok. Okula gittim işe gidiyorum ama biliyorum o gün sünnetçi gelecek bize eve. Saklı kayınpederim rahmetli getiriyor şimdi sünnetçiyi bize. Çocukları sünnet yaptırıyor. Ben geliyorum eve balkondan 2. kattayız. Küçük yatmış kalkamamış büyük olan anne anne diyor. Dedim şimdi geliyorum. Çabucak kalkmış. Ama ağızlarına vardı öğretmenlerin ordaki öğretmenlerin. Osmanova ne yaptın dediler? ben napayım dedim bende bak gene yalan söyledim. Haberim yok benim dedim. Kayınpederim kestirmiş dedim. Nasıl dedi sana sormadan mı? dedi. Nasıl bana soracakmış dedim bende . Ben onun evinde oturuyorum dedim. Çocuklar onların dedim bende . Eşinin dedi? Eşiminde haberi yok dedim. Öğretmenlikten kovacaklar bizi. Ama işte öyle şey olur mu? neden kestirmişiz diyor. Ne var onda dedim. Ne var onda be dedim. Siz ne istiyonuz bizden dedim. Biz Türküz dedim. Biz Bulgar mıyız? dedim bende. Şimdi adlarımızı değiştirdiler işte . Bazı Bulgarlar işte neden Metin diyorsun?dedi. Alışkanlık işte dedim. Ben başka nasıl diyeyim çocuğa dedim bende. Çocuğa Ayzek adını koyduk. Ayzek Rosof derdim. Dedim bende erkek organı ayzek. Hepsi gülerlerdi. Benim adım gene her şey koycan Bulgar adı koymucan dedim bende. Rus adı koycam Bulgar adı koymucam dedim bende. Öyle oldu işte. Adlarımızı işte şey yaptılar. Çocuklarımız öyle sünnet oldu. Mevlüt yapamazdık. Çocuklar olduktan sonra yaptım mevlitlerini. Ama saklı gizlice getirirdim hocaları okuturdun te bu. Öyle bizde şimdi burda olsan alcan bütün odaları dolcak komşu dairesine alcan okutmak için mevlütleri.

11-Dini ibadet ve inançlarını gerçekleştirebiliyorlar mıydı?(Örnek; kurban kesimi, camiye gitme, mevlüt , kuran okutma, İslami öğelere uygun cenaze merasimi)

-Te yaşlılar giderlerdi yavrum yaşlılar. Gençler gidemezdi gittin mi ceza biz yapamazdık onu. Ben artık öğretmen okulunu bitirdim. Babama dedim baba dedim annem felçli yatıyordu. Ne oldu dedi bana . Bana dedim namaz kılmayı öğretsene dedim. Olmaz kızım dedi. Bi fenama gitti benim. Neden dedim böyle yaptım da . Çok meraklıydım çok isterdim böyle içimden gelirdi böyle benim bu. Kızım bak sana ne dicem dedi. Görüyorsun dedi durumumuz bu dedi. Seni dedi senin durduğun daire dedi hepsi Bulgar dedi. Namaz kılarken seni bir tutarlar dedi. Ekmeğinden olursun kızım dedi. Bak bunu kafana iyi koy dedi sen Türkiye'ye gitçeksin dedi. Baba dedim ne konuşuyorsun sen be dedim.Adlar değiştirildi dedim. Biz Türkiye'yi artık unutamam dedim. Hayır kızım dedi. Bak Türkiye'ye gitçeksin sen dedi. Orda öğreneceksin sen dedi. öyle oldu ya kızım. Babamın dediği gibi oldu yaa. Benim aklıma gelmezdi artık adlar değişildi ya. Geldik Türkiye'ye hop öğretmenleri kursa tabii tuttular. Orda din dersi gördük. Namaz kılmayı duaları hepsini orda öğrendik biz. Bir kere ben namazı bırakmadım. Bir kere kaza yapsana Fatma öğretmen derler. Hayır kaza istemiyorum ben vakıta kılıyorum namazlarımı dedim. Ben bir kere orucumu bırakmadım kızım . Öyle işte saklı falan yapardık.

- 12-Türkçe konuşmak ve yayın yapmak serbest miydi?

-Hayır Türkçe konuşamazdık. Ceza keserlerdi. Te bir kere büyük gelinin annesiyle gittik. Abdulgaraya yani otobüs durağına. Orda onun akrabasını karşılamaya gidiyoruz. Ama biz yanlış durakta durmuşuk. Ben evvela dedim. hem de gene Bulgarca dedim. Burda durduk ama boşuna durmuşuk dedim bende. Hemen geldi Bulgar çünkü Türküz ya hemen geldi dedi neden dedi yabancı dil konuşuyorsunuz burda dedi. Bende bir bağırırım buna. Dedim..... geç kaldık demek dedim yabancı dil mi bu dedim. Ben hızlı konuşuyorum ya. Tamam tamam dedi. Bıraktı beni. Çünkü aaa falan yapadım ceza yapacaktı bana. Türkçe bir laf duydun mu ceza yaparlardı bize. Ben öğretmenim sert çıkmasam orda bu Türkçe konuştu diye hemen müdüre gidecekler sonra okuldan atacaklar beni. Çocuklarımla evde Türkçe konuşurdum kesinlikle evde Bulgarca şey yapmazdım. Gene çocuk işte bazı zamanlar anne anne derdi. Çocuğum, baksana mammo derdi. Bulgarca anne demek. Hep anne dedirttiriyon derdi. Bana evde anne diyeceksin derdim. Neden evde bana anne demiyorsunuz derdim. Çocuklarda hep karıştırıyorlardı.

13-Giysi konusunda yasaklar getirilmiş miydi?(Geleneksel kıyafetlere izin veriliyor muydu?)

-Verilmezdi. Şalvara kesinlikle izin verilmezdi kızım. Şimdi benim yaşlı annem şalvarlıydı. Yaşlıydı bir şey diyemezlerdi ona evde duruyordu ya. Şalvarınla, başı kapalı. Kesinlikle açık değildi başı. Şimdi bende burda emekli çıkınca kapanıcam dedim. Çocukların ikisi de ne olur anne yapma alıştık biz sana böyle dediler. Ben ondan kaldım başım açık ama namazımı bırakmıyorum. Bak ben sabahları 4 buçukta kalkıyorum. 4 buçukta kalkıyorum sabahları bir saat okuyorum. Ben günde en az ikibin üç bine kadar ihlas suresini okuyorum günde. Allah kabul etsin. Ben kendimi böyle çok istemiyorum şöyle yapıyorum böyle yapıyorum diye. İçimden geleni yapıyorum kızım. Şimdi mesela Perşembe günü benim 1 saat 2 saat okuyorum. Birde Cuma günü.

14-Bulgaristan'dan nasıl göç ettiğinizi anlatır mısınız ?

-Bulgaristan'dan şimdi çıktı bu göç şeyi buraya gelmek için. Çabucak hemen okuldan çıkardılar bizi . Biz verdik hani dilekçemizi biz Türkiye'ye gitçez diye. Hoop işten çıkardılar. Çıkardılar işte. Eşyalarımızı falan koyduk şey gibi. Kaldı eşyalarımız orda ne diyem sana eşyalarını götüremezsin.Ne götürcen bir kamyonla. Çok şükür kimseyede muhtaç olmadık. Te biz kendimiz yaptık her şeyimizi. Çocukların daireleri de var. Arabaları da var yaşamaları da güzel. Çalışıyorlar hepsi. Büyük oğlum TED Kolejinde çalışıyor. Gelin hanımı öğretmen. Küçük oğlum çalışıyor bu gene unuttum adını fabrikayı, gelinimde hemşire hepsi çalışıyorlar kızım.

-İlk geldiğinizde nerde kalmıştınız?

-İlk geldiğimde meskende kardeşim vardı. Oraya gittik. Sonra kardeşimden geldik buraya ablam var Hürriyette . Dedim ben Bulgaristan'dayken daha ablamın büyük oğlunun eşimle beraber okudu. Ben sana kaç defa telefon açtım dedi. Bende kalcanız diye. Ben dedim kimsenin yanında kalmak istemiyorum diye. Kira bulun bize dedim. Tamam teyze bulsakta teyze biz yabancımız. Olsun dedim. Ben istemiyorum böyle şey dedim. Size yük olayım dedim bende. En geri orda bir kira bulduk Hürriyette. Orda rahatlıcan kızım. Ablam kendi ablam. Ablacım yattığı yer nur olsun. şey ee ekmek yiyemezlerdi çocuklarım. Eşim yine rahmetli oturmazdı bile sofraya. Utandığına, sıkıldığına onlara yük oluyoruz diye. Çıktık kiraya ee ikimizde çalışıyoruz para alıyoruz ikimizde. eşimlen, çocuklar çalışıyor. Oturduk rahatlan bir ekmek yiyorduk kendi ekmeğini. Çok hiçbir zorluk görmedik kızım.

-Sınır kapısında beklediniz mi?

-Az bekledik ama çok güzel geçti sınır kapılarında. Ordan alırdık gofret orda Türk sınırındakilere getirirdik. aaa şey olmasın derlerdi hani o hayvandan karışık. Olur mu derdim. Gofrete şey katılır mı? derdim bu hayvandan derdim. Aldılar sonra . Sınır kapısından iyi geçtik kızım.

-Teşekkür ederim. Başka eklemek istediğiniz bir şey var mı?

-Senin varsa söyle. Benim başka yok. Senden öğrendim hepsini de.

-Benim sorularım bu kadar.

-Sağol kızım.

EK 3:

KİMLİK BİLGİLERİ

ADI SOYADI : Sabri Özen

DOĞUM YILI: 1955

DOĞUM YERİ: Kırcaali Bulgaristan

EĞİTİM DURUMU : Lise

AİLESİNİN BULGARİSTANDAKİ MESLEĞİ: Ailem tarım işçisi

BULGARİSTAN'DA BİTİRDİĞİ OKUL (OKUDUĞU KURUMLAR) VE BİTİRDİĞİ YIL :
Ziraat meslek lisesi

TÜRKİYE'DE BİTİRDİĞİ OKUL (OKUDUĞU KURUMLAR) VE BİTİRDİĞİ YIL : Hayır
yok

1-Bulgarlar milli bayramlarda ne yapıyorlardı? Türkleri götürüyorlar mıydı?

Milli bayramlarda Bulgar Türk diye bir şey yoktu yani milli bayramlarda herkesin katılımını sağlıyorlardı. Öğrenci kısmı mecburdu. Lise ve üstü milli bayramlarda katılmak zorunluluğu vardı.

2-Türk milli bayramları kutlanıyor muydu? Nasıl?

-Türk milli bayramları kutlanmıyordu.

3-Osmanlı İmparatorluğu'ndan kurtuluş kutlanıyor muydu? Nasıl?

-Osmanlı İmparatorluğu'ndan kurtuluş 3 Mart 1878. Bulgaristan'da da resmi tatil değildi ama kutlama şirketin varsa işte orda yarım saat 1 saat çalışanları bir araya toplayıp veyahutta şehirlerin belirli bir yerlerinde toplu halde kutlamalar oluyordu ama 1 Mayıs 9 Eylül gibi resmi bir bayram değildi.

4-Balkan Harbi hakkında ne biliyorlardı?

-Balkan harbiyle ilgili bilgileri daha küçüklüğümüzden benim nenem dedem 9 -10 yaşlarındaymış Balkan harbinde. Muhacirlik diyorlar orasının tabiriyle. İşte Bulgar askerleri bizim köylerden işte biz Yunan sınırına yakın bir köydeyiz işte 55-65 km. geçerken bizimkilerde ordan Gümölcine'ye kaçmak zorunda kalıyorlar. İşte Bulgar askerleri köyden geçerken yakıyorlar, yakaladıklarını vuruyorlar, öldürüyorlar sonrada okula başladıktan sonrada balkan savaşlarıyla ilgili temel bilgileri tarih derslerinden aldık.

5-Bulgaristan'da Türk imajı nasıldı?

-Bulgaristan'da Türk imajı topluluk arasında Türklerin çalışkan bir topluluk olduğu, yani diğer etnik gruplara göre kötü bir imajı yoktu Türklerin

6-Bulgaristan'da Osmanlı imajı nasıldı?

-Osmanlı imajı ordaki resmi politikanın derslerde yansıtıldığına göre Osmanlının barbar, 500 sene Bulgarlara zulüm eden bir imparatorluk gibi öğretiliyordu.

7-Bulgaristan'dan Türkiye'ye geldiklerinde Atatürk imajı nasıldı? Ne ifade ediyordu?Bu bilgiyi nerden edindi?

Atatürkle ilgili ilgilenenler için Bulgaristan'da yayınlanmış Bulgar dilinde yayınlar vardı. Burda da akrabalarımız olduğu için gelen gidenlerden ilgilendiğin zaman o bilgileri alabiliyorduk. Atatürk'ün Osmanlı ordusundan kopup son padişaha karşı orduyu kurup istiklal savaşını yaptığı , Türkiye'de yeni cumhuriyetin hilafetin sona ermesiyle cumhuriyeti kurduğu ile ilgili bilgileri edinmek çok zor değildi.

8-Gündelik yaşamları nasıldı?

Gündelik yaşamlarımız normaldi. Herkes işine gidiyordu. Köyde çalışan tarımda genelde tütün işi yapıyorlardı ama genelde şirketlerde vardı . 8 saat işine gelip gidiyordu. Normal bir hayat düzeni vardı.

9-Dini bayramlar kutlanıyor muydu? Ramazan ayı nasıl geçiyordu?

Dini bayramlar 84 yılına kadar bizim köyler zaten genellikle yüzde doksan dokuz Türklerin yaşadığı bir bölgeydi. Bizim küçüklüğümüzde daha dolu kutlanıyordu yani ramazanda sahur zamanında, iftar zamanında şenlikler düzenleniyordu. Mescit vardı köyün meydanında herkes yaptığı yemekleri akşam getirir iftarı beraber yapardık mesela komşularla 30-40 hanelik bir köydük. Gelenekler daha çok yaşatılıyordu. Ama zamanla törpüledi bunlar yani gençler okumaya başladığı Bulgaristan'daki sosyal hayata atıldığı zaman din daha çok şey oldu bizim yaşlıların yaşam tarzı oldu. 1970 li yıllardan sonra gençler dini temel eğitimi almadığı içinde dinle çok içiçe değildi ama bayramlarda akraba ziyaretleri falan hepsi gene gerçekleşiyordu ama dini eğitim konusunda sıkıntı vardı. Öyle bir eğitim verilmiyordu sadece Müslümanlıkla ilgili değil yani Hristiyanlıkla ilgilide komünist partisinin bu ateist politikası olduğu için Hristiyan diniyle ilgili eğitim verilmediği için başka bir dinle ilgili eğitim verilmiyordu.

10-Sünnet töreni düzenleniyor muydu?

Sünnet töreni düzenlenmiyordu. Yani illegal bir şekilde Bulgar devleti bilse de baskı yapmıyordu herkes bir şekilde yapıyordu. Ama isim değiştirildikten sonra devlet politikası haline geldi sünnet resmen yasaklandı. Benim kendi oğluma sünnet yaptırdığım için işte ihbar edildik. Annem suçu üstüne aldı. Annem 65 yaşındaydı o zaman 6-7 ay kadın cezaevinde kaldı. Sünnet ettirdiğinden dolayı. Ee o zaman mevcut Bulgaristan kanununda sünnetle ilgili bir prosedür olmadığı için insan sağlığına yapılan bir harekettir gibi bir şey uydurdular. Mahkemede yargılandılar.

11-Dini ibadet ve inançlarını gerçekleştirebiliyorlar mıydı?(Örnek; kurban kesimi, camiye gitme, mevlüt , kuran okutma, İslami öğelere uygun cenaze merasimi)

Onlar 84 e kadar serbestti. Yapmak isteyen yapıyordu. Yani kurbanını kes, oruç tut , camine git ama 84 isim değişikliğinden sonraki asimilasyon politikasından dolayı yasaklandı. Yani ateist olan bir Bulgar Komünist Partisi isim değiştirmekle kalmadı bu sefer cenazen var müslüman ibadetlerine göre değilde elbisesinlen defnedilmesiyle ilgili zorlamalar oldu.

12-Türkçe konuşmak ve yayın yapmak serbest miydi?

Türkçe konuşmak 84 e kadar her yerde serbestti. Yayınlarda işte günlük öğlen bir saat, akşam bir saattti. Ama bunların hepsi Bulgar Komünist Partisi kontrolündeydi. Yapılan programlar hiçbir şekilde komünist partisine muhalefet yapacak bir şekilde değil de. Onların politikasına paralel yapılan yayınlardı. Özgür bir yayındı diyemeyiz ama Türkçeydi.

13-Giysi konusunda yasaklar getirilmiş miydi?(Geleneksel kıyafetlere izin veriliyor muydu?)

Giysi konusunda ilk yasaklar benim hatırladığım kadarıyla ben 55 doğumluyum 60 lı yıllardan sonra daha fazla bizim annelerimizin, ninelerimizin o zaman ferace ve beyaz yaşmak kültürü vardı. O elbiseye karşı, ferace ,şalvar ve beyaz yaşmaklar yerine işte normal gene pardesü gibi normal bağlanıyordu. 70 li yıllara kadar yaşlılar giyiyordu ama kız çocukları dininde etkisiyle kız çocuğu okumaz diyorlardı bizim yaşlılar erkekler ortaokuldan sonra liseye daha yukarı gider ama kız çocukları ortaokulu bitirdikten sonra köyde kalırdı ama 70 den sonra bu olay aşıldığı zaman kız çocukları da şehre gidip liseye üniversiteye gitmeye başladığı zaman giyim tarzı kendiliğinden çözüldü artık şehirde gördüğün zaman giysisinden Türkü Bulgarı ayırmak mümkün değildi ama artık yaşlılarda uğraşmıyorlardı artık. Benim annemde 80 yaşında Bulgaristan'da nasıl giyiniyorsa burda da aynı şekilde giyiniyor.

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı	Gülsevin Güler	
Doğum Yeri ve Yılı	Bergama, 1978	
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce	İyi
ve Düzeyi	Osmanlıca	İyi
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı	Kurum Adı
Lise	1991 - 1994	Bergama Cumhuriyet Lisesi
Lisans	1995 - 2000	Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arşivcilik
Yüksek Lisans	2012 - 2014	Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih
Doktora		
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama - Ayrılma Yılı	Çalışılan Kurumun Adı
1.	2002 - -	Uludağ Üniversitesi Merkez Kütüphane
2.		
3.		
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar	Türk Kütüphaneciler Derneği, Bursa Şubesi	
Katıldığı Proje ve Toplantılar		
Yayınlar:		
Diğer:		
İletişim (e-posta):	gulsevin@uludag.edu.tr	
	Tarih İmza Adı Soyadı	29.08.2014 Gülsevin Güler